T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

15. YÜZYIL ŞAİRLERİNDEN GÜLŞENÎ-İ SARÛHÂNÎ'NİN

RĀZ-NĀME (MAḲĀLĀT-I GÜLŞENĪ)

ADLI ESERİNİN TENKİTLİ METNİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Mestan YILDIRIMER

İSTANBUL 2007

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

15. YÜZYIL ŞAİRLERİNDEN GÜLŞENÎ-İ SARÛHÂNÎ'NİN RĀZ-NĀME (MAḲĀLĀT-I GÜLŞENĪ) ADLI ESERİNİN TENKİTLİ METNİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Mestan YILDIRIMER

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Sebahat DENİZ

İSTANBUL 2007

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Mestan Yıldırımer"in "15.yy. Şairlerinden Gülşeni-i Saruhani'nin Razname (Makalat-ı Gülşen-i) adlı eserinin Tenkitli Metni" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

		İmza
Tez Danışmanı Üniversitesi	: Prof.Dr. Sebahat Deniz Marmara	.....
Üye Üniversitesi	: Prof.Dr. Orhan Bilgin Marmara	.....
Üye Üniversitesi	: Prof.Dr. Nihat Öztoprak Marmara	.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun 02../..07../ 2007 tarih ve ..11-6..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Emel KEFELİ
Müdür

İÇİNDEKİLER

ÖZET / I
THE SUMMARY/ II
KISALTMALAR / III
ÖNSÖZ / 1
GİRİŞ / 3
BİRİNCİ BÖLÜM / 5
Gülşenî-i Sarûhânî'nin Hayatı, Eserleri ve Edebî Şahsiyeti / 5
A. HAYATI / 5
B. ESERLERİ / 6
1. Divân / 6
2. Râz-nâme (Makâlât-ı Gülşenî) / 6
a. Eserin Yazılış Sebebi / 7
b. Eserin Sunulduğu Kimse ve Tarih / 7
c. Eserin Adı / 7
d. Eserin Tertibi / 8
C. HİKÂYELERİN ÖZETLERİ / 8

İKİNCİ BÖLÜM / 19
I. ESERİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ / 19
A. Nazım Şekilleri / 19
B. Vezin / 19
C. Kafiye ve Redif / 20
II. DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ / 24
III. MUHTEVA / 28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM / 31
I. NÜSHA TANITIMI / 31
Nüshaların Tavsifi / 31
II. METNİN KURULUŞUNDA TAKİP EDİLEN YOL / 32
A. Bazı Türkçe Ek ve Kelimelerin İmlâsı / 32
B. Arapça ve Farsça Bazı Terkip, Ek ve Kelimelerin İmlâsı / 34
C. Teknik Özellikler / 36

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM / 38
RÂZ-NÂME (MAKÂLÂT-I GÜLŞENÎ) – METİN VE NESRE ÇEVİRİ /39
KAYNAKÇA / 237
ÖZGEÇMİŞ / 241

ÖZET

Gülşenî-i Sarûhânî XV. yüzyılda yaşamış Divan edebiyatı şairlerimizdendir. Aslen Şirvanlı olduğu kuvvetle muhtemel olan Gülşenî'nin, asıl adı bilinmemekte olup hayatı hakkında eldeki bilgiler çok kısıtlıdır. Şairin *Divân* ve *Râz-nâme* adlarında iki eseri günümüze kadar ulaşmıştır.

Râz-nâme (*Makâlât-ı Gülşenî*)'de şair dinî, ahlâkî ve tasavvufi mahiyetteki düşüncelerini küçük müstakil hikâyeler ve bu hikâyeleri takip eden makaleler şeklinde vermektedir. Eserde 31 hikâye ve bunlarla bağlantılı 11 makale bulunmaktadır. Gülşenî eserini 864/1460'ta tamamlamış olup dönemin sultanı olan Fatih Sultan Mehmed'e sunmuştur.

THE SUMMARY

Gülşenî-i Sarûhânî is one of the Divân Literature poets who lived in the 15th century. He is knon that he is from Şirvan (Persia) but it is not certain. There is no particular information found in resources regarding Gülşenî-i Sarûhânî. His real name is not knon. Two of his work are knon today as "*Divân*[1]" and "*Râz-nâme*".

The poet gave his religious, moral and mystic belief in his stories and in the essays related with this stories in Râz-nâme (Makâlât-ı Gülşenî). There are thirty-one stories and there are eleven essays related with this work. His work was completed in 864/1460 and it was presented to the sultan of the term, Fatih Sultan Mehmed.

1 The compilation of the artist's poems.

KISALTMALAR CETVELİ

A_1:	Millet Kütüphanesi Ali Emirî Efendi Manzum Eserler, nr.932
A_2.	Millet Kütüphanesi Ali Emirî Efendi Manzum Eserler, nr.859
S.	Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazma Eserler, nr. 570
s.	sayfa
c.	cilt
a.g.e	: adı geçen eser
a.e	: aynı eser
a.g.m	: adı geçen makale, adı geçen madde
a.m	: aynı makale, aynı madde
a.g.t	: adı geçen tez
a.t	: aynı tez
Yay.	: Yayınları
hzl:	Hazırlayan
[Çev.]	: Çeviren
BTK	: Büyük Türk Klasikleri
TKAE	: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü
AKM	: Atatürk Kültür Merkezi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
y.	: yaprak

ÖNSÖZ

XV. yüzyıl edebiyat tarihimiz için önemli bir dönemdir. Bu dönemde edebiyatımız artık kuruluş dönemini tamamlama merhalesine gelmiş ve klasik bir edebiyat hüviyetine bürünmeye başlamıştır. Bu yüzyılda yazılan eserlere bakıldığında hem sayı hem de nitelik yönünden eserlerde kayda değer artış ve gelişmelerin olduğu görülmektedir. Daha önceki asırlara nazaran bu asırda yazılan eserlerin dili dönemin başlarında sadeyse de yüzyılın ikinci yarısından itibaren dil üzerinde Farsçanın etkisi belirgin olarak hissedilmektedir.

Gülşenî-i Sarûhânî XV. yüzyılda yaşamış şairlerimizden olup *Divân* ve *Râz-nâme* olmak üzere iki eseri günümüze kadar ulaşmıştır. *Divan'ı* üzerinde Ebrahim Ferzan İstanbul Üniversitesi'nde bir doktora çalışması yapmıştır. (Ebrahim Ferzan, *Gülşenî-i Sarûhânî: Hayatı, Farsça Divanı ve Raz-nâmesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Kürsüsü, 1980.) Bu tezde *Râz-nâme* üzerinde de iki nüsha esas alınarak eski yazıyla bir çalışma yapılmıştır.

Gülşenî'nin *Divân*'ından başka bir de günümüze dek ulaşmış ve tezimize konu olan mesnevîsi bulunmaktadır. Tezkirelerde ve diğer kaynaklarda hakkında kısıtlı bilgiler bulunan bu eser hakkında tarafımızca yapılan bu çalışmayla şairin ve eserinin daha iyi anlaşılmasını sağlamayı amaçladık. Böylece, edebiyatımızda pek çok örneği bulunan pendnâme türündeki bu eseri hazırlamış olmakla Türk mesnevî edebiyatı tarihimizin ürünlerinden birini gün yüzüne çıkarmayı hedefledik. Dinî, ahlâkî ve tasavvufî mahiyetteki düşüncelerin dile getirilmesi ve bunlara paralel olarak öğütler verilmek amacıyla kaleme alınmış bu eser, sağlam bir surette ortaya konulmaya çalışılarak şair ve eserinin edebiyat tarihimiz içindeki yerini alması gayesi güdülmüştür.

Bu amaç doğrultusunda *Râz-nâme (Makâlât-ı Gülşenî)* adlı eser giriş ve dört bölüm halinde hazırlanmıştır. Giriş bölümünde XV. yüzyılda Anadolu'daki siyasî durum ve Türk edebiyatı hakkında özet bir bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde, önce Gülşenî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiş olup, daha sonra eserin yazılış sebebi ve takdim edildiği kişi tespit edilmiştir. Eserin adı hakkında yapılan değerlendirmelerin ardından eserde yer alan 31 hikâyenin işlediği konu ve özetleri verilerek bu bölüm tamamlanmıştır.

İkinci bölümde ise eserin çeşitli açılardan incelemesi yapılmıştır. İlk olarak eserin şekil özellikleri üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede eser, nazım şekilleri, vezin, kâfiye ve redif bakımından değerlendirilmiştir. Bunu müteakiben dil ve üslûp incelemesi yapılmıştır. Bu bölümde eserde geçen atasözü, deyim ve bugün kısmet halk arasında kullanılmaya devam edip yazı dilinde kullanılmayan bazı eski kelime-

ler tespit edilerek metinde geçtikleri yerlere örnekler verilmiştir. Son olarak ise muhteva hususiyetlerine kısaca değinilmiştir.

Üçüncü bölümde eserin ulaşabildiğimiz nüshalarının tanıtımı yapılmış ve metin kuruluşunda takip edilen yol ile teknik özellikler belirtilmiştir. Metin kurulurken Türkçe, Arapça ve Farsça ek, terkip ve kelimelerin imlâlarında takip edilen yollar örneklerle gösterilmiştir. Teknik özelliklerde ise daha çok şekle dayalı hususlarda takip edilen metot açıklanmıştır.

Dördüncü bölüm ise eserin transkripsiyonlu metninin ve metnin nesre çevirisinin yer aldığı bölümdür. Metni oluştururken eldeki üç nüsha karşılaştırılmış, farklılıklarda vezin ve anlam doğrultusunda bize en uygun gelenler metne konulurken diğer hususlar dipnotta belirtilmiştir. Gerekli görülen yerlerde dipnotlarla ayrıca açıklamalarda bulunulmuştur. Bütün bu çalışmalarla eseri şairin kendi elinden çıkan şekline yaklaştırmak amaçlanmıştır.

Bu eseri tez konusu olarak belirleme noktasında bizi esere yönlendiren Dr. Ömer Zülfe'ye teşekkür ederim. Eserin hazırlanması aşamasında karşılaşılan müşkküllerin hallinde desteklerini gördüğüm hocalarım Prof. Dr. Orhan Bilgin ve Prof. Dr. Nihat Öztoprak'a teşekkürü bir borç bilirim. Bütün hazırlık dönemi boyunca gösterdiği titizlik ve verdiği desteklerden dolayı ise hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Sebahat Deniz'e şükranlarımı sunarım.

Her ne kadar en doğruyu yakalama yönünde elden gelen gayret sarf edildiyse de insan olmanın zaaflarıyla gözden kaçan hususların olacağı malumdur ve bu çalışmanın hatadan masun olduğu ileri sürülemez. Bilhassa beyitlerin nesre çevirilerinde farklı düşünceler olacaktır. Bunların anlayışla karşılanacağı ümit ediyorum.

GİRİŞ

Anadolu'da daha önceki yüzyılda kurulmuş ve siyasî faaliyet göstermiş olan beyliklerden Karamanoğulları ve Candaroğulları dışındaki bütün beylikler XV. yüzyılın başında Osmanlı yönetimi altına girmişti. Ancak yine yüzyılın hemen başında Osmanlı Devleti, Anadolu'nun siyasî birliğini bozan Ankara Savaşı'na ve bunu takip eden hâdiselere maruz kalmıştır. 1402'de gerçekleşen Ankara Savaşı sonrasında Anadolu birliği parçalanmış, akabinde siyasî kargaşa ve belirsizliklerin hâkim olduğu bir dönem başlamıştır. Bu dönem Osmanlı tarihinde "Fetret Dönemi" olarak bilinir. Bu dönemde Yıldırım Beyazıd'ın dört oğlu arasında yaşanan taht mücadelesi 1413'te Çelebi Mehmed'in kardeşlerini bertaraf etmesiyle nihayete ermiştir. Çelebi Mehmed ve oğlu II. Murad dönemlerinde Anadolu birliği yeniden kurulmaya çalışılmış; II. Murad'ın Rumeli'deki fetihleri ile Rumeli'nin Türkleşmesi ve Müslümanlaşması sağlanmıştır. Hem dünya hem de Türk tarihi açısından XV. yüzyılda meydana gelen en önemli olay ise İstanbul'un II. Mehmed (Fatih Sultan Mehmed) tarafından fethedilmesidir. 1453'te gerçekleşen bu hadise ile Anadolu ve Rumeli arasındaki Bizans engeli ortadan kalkmış, Balkanlarda elde edilen yeni topraklarla Osmanlı devleti giderek bir imparatorluk hüviyetine bürünmüştür. Fatih'ten sonra tahta, oğlu II. Beyazıd geçmiştir. II. Beyazıd, kardeşi Cem Sultan ile yaşanılan taht mücadelesi, daha sonra Cem Sultan'ın Rodos Şövalyelerinin eline esir düşmesi ve Osmanlıya karşı bir şantaj vasıtası olarak kullanılması sebebiyle Batı'ya karşı ihtiyatlı bir politika izlemiştir. Bu dönem, istikrar ve güvenlik içinde Osmanlı için ekonomik gelişme ve şehirleşme dönemi olmuştur.

Bu asırda Anadolu'daki eski merkezler, kültür merkezleri olarak önemlerini korurken; buralardaki bilim, sanat, edebiyat faaliyetleri sürdürülür. Özellikle Osmanlı şehzadelerinin vali olarak bulundukları yerlerde edebî faaliyetlerin daha bir canlı ve hareketli olduğu, Balkanlarda da Osmanlı kültürünün bu yüzyılda iyiden iyiye yerleştiği görülmektedir. İstanbul bu devrin en büyük kültür merkezidir.

XV. yüzyılda Anadolu ve Rumeli'de edebiyatın büyük bir gelişme gösterdiği görülmektedir Divan edebiyatı artık kuruluş dönemini tamamlama noktasına gelmiş ve klasik bir edebiyat görünümü kazanmaya başlamıştır. Bu yüzyılda manzum ve mensur birçok türde eser kaleme alınmıştır. Gerek nazire mecmuaları, gerekse tezkirelerde XV. yüzyılda yaşadıkları bildirilen ve eserlerinden örnekler verilen pek çok sanatçının isimlerinin geçtiği görülmektedir.

Bu yüzyıl şairlerinden divan tertip ettikleri kaynaklarda zikredilenlerden bazılarının divanları günümüze ulaşamamıştır. Böyle olmakla birlikte eldeki divan sayılarına bakıldığında bir önceki yüzyıla nazaran sayının oldukça arttığı görülmektedir.

Mesnevî alanında birçok konuda telif olsun tercüme olsun pek çok eserin vücuda getirildiği müşahede edilmektedir. XV. yüzyıl Türk mesnevî edebiyatında önemli bir dönüm noktası kabul edilir. Bu dönemde sanat endişesi ile yazılan eserler ön plana çıkmış; dile, nazım unsurlarına, konuya, mecaz sitemine hâkimiyet ve bu yolda gösterilen ustalık, itina ve incelik hayli ilerlemiştir. Bu yüzyılda meydana getirilen hamse sayılarında da artış olmuştur. Değişik konularda mesnevî yazılmakla beraber tarihi konuları ele alan mesnevîlerde ve yapılan fetihlerin kaleme alındığı gazavatnâmelerin sayısında artış görülmektedir. Mensur eserlerin sayılarında da bir artış olduğu dikkat çekmektedir.

Bu yüzyılda yazılan eserlerin dili başlarda sade olmakla birlikte özellikle yüzyılın ikinci yarısından sonra teşekkül eden saray edebiyatı ve çevresindeki şairlerin Farsçaya ve Fars edebiyatı örneklerine karşı olan ilgi ve hayranlıkları neticesinde dil zaman içerisinde Farsçanın etki alanı altına girmeye başlamıştır. Her ne kadar bazı şairlerin (Necâtî, Visâlî, Şehzade Korkut) Türkçe hassasiyetleri, Farsça terkiplere mesafeli tavırları söz konusuysa da bu gayretler şiir diline Farsça unsurların girişini pek engelleyememiştir. Zaman içerisinde mensur eserlerin dilinde de ikili bir durum ortaya çıkmış, halk için kaleme alınan dinî ve tarihî muhtevalı eserlerde sade bir dil kullanılırken diğer yandan kimi eserlerde sanat yapma amacı ön plana alınarak sanatkârâne nesir üslûbu geliştirilmiştir.

Özetle, XV. yüzyıl hem siyasî ve sosyal alanda hem de edebiyatta gelişmelerin ve ilerlemelerin kaydedildiği önemli bir zaman dilimidir. Edebiyatımız klasik bir edebiyat olmaya bu dönemde başlamış, bu dönemde kaleme alınan gerek telif, gerekse tercüme eserlerde hem sayıca hem de nitelik olarak daha önceki dönemlere nazaran ciddi bir ilerleme kaydedilmiştir.[1]

[1] Burada yer alan bilgiler şu eserlerden özetlenerek verilmiştir: Faruk Kadri Timurtaş, "XV. Asır Edebiyatı", *Türk Dünyası El Kitabı*, TKAE Yay. Ankara 1992, c.3, s.116-129; Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul 2005, s.152-156, 162-172, 202-204; Fahir İz-Günay Kut, "XV. Yüzyıl Türk Edebiyatına Toplu Bakış", *BTK*, Ötüken Yay., İstanbul 1985, c.2, s.105-108.

BİRİNCİ BÖLÜM

Gülşenî-i Sarûhânî'nin Hayatı, Eserleri ve Edebî Şahsiyeti

A. HAYATI

Gülşenî-i Sarûhânî'nin hayatı, ailesi, aldığı eğitim gibi hakkındaki birçok husta yeterli bilgi bulunmamaktadır. Kaynaklarda verilen bilgiler çok kısıtlı olup zaman zaman bazı çelişkiler içermektedir. Aslen Saruhanlı (Manisa) olduğu söylenmekteyse de bu bilginin şairin *Farsça Divan*'ındaki bilgilerle pek uyuşmadığı görülmektedir. Divanındaki bilgilerden yola çıkılarak yapılan bir araştırmada[2] kendisinin aslen Şirvanlı olduğu "Şirvânî" nisbesinin istinsah hatasıyla zaman içerisinde değişikliğe uğrayarak "Sarûhânî"ye dönüştüğü belirtilmektedir. Aynı kaynakta haklarında methiye yazdığı şairlerden birinin Şirvanlı (Kâşifî), ikisinin Tebrizli (Mahûd-ı Mişkî ve Cedvelî), birinin Tuslu (Tûsî), birinin Heratlı (Nücûmî) ve birinin de Semerkantlı (Riyâzî) olması, bunlara ek olarak Şirvan ve Ebhaz gibi bölgelerde yaşamış bulunan şahsiyetlere methiyeler yazmış bulunması onun Şirvanlı olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Yine divanında kendisinden önce yaşamış birçok İran şairinin edebî değerleri ve şöhretleri hakkında yapmış olduğu tespit ve değerlendirmeler ve aynı zamanda divanını Farsça olarak tertip etmesi de bu konuda önemli ipuçları vermektedir.

Bu bilgilerden yola çıkarak Gülşenî'nin büyük ihtimalle çocukluk ve gençlik yıllarını Şirvan'da geçirdiği anlaşılmaktadır. Buradan ne zaman ayrılıp Saruhan'a (Manisa) geldiği hususunda ise kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Ya Fatih Sultan Mehmed'in Manisa'da valilik yaptığı dönemde ya da İstanbul'un fethinden sonra ayrılıp gelmiş olmalıdır. Zira Fatih Sultan Mehmed'in âlim ve sanatkârlara gösterdiği itibarı duyduğu ve ona intisap ettiği anlaşılmaktadır. Muhtemelen Saruhanî nisbesini de bu şehirde meşhur olduktan sonra almıştır.

Yukarıdaki bilgilerin aksine onun Halvetiye tarikatının ikinci pîri olarak kabul edilen Yahyâ-yı Şirvânî'ye intisap etmek maksadıyla (1463-64) Saruhan'dan Şirvan'a gittiğinin ileri sürüldüğü kaynaklar da vardır.[3] Bu her ne kadar tarih olarak mümkünse de divanının Farsça olması, *Râznâme-i Gülşenî*'de çok sayıda Farsça kelime kullanılması ve kendisinin sûfi olarak tanınmaması bu ihtimali zayıflatmaktadır.

Gülşenî'den bahseden kaynaklardaki bilgiler pek yeterli olmadığı gibi zaman zaman çelişkiler de göstermektedir. Şairden ilk bahseden Latîfî onun Fatih ile çağdaş

---

[2] Ebrahim Ferzan, *Gülşenî-i Sarûhânî : Hayatı, Farsça Divânı ve Râznâmesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Kürsüsü, 1980., X+101 s.+180 yk., (Basılmamış Doktora Tezi) s. 65-95.

[3] a.t, s. 67; Hasan Aksoy, "Gülşenî-i Sarûhânî", *DİA*, İstanbul 1996, c.14, s.256.

olduğunu, tasavvufla uğraştığını kaydetmektedir.[4] Bu bilgiler sonradan Gelibolulu Âlî tarafından *Künhü'l-Ahbar*'da da aynen tekrar edilmektedir. Yalnız Gelibolulu Âlî burada onun Mısır'da tanınmış bulunan İbrahim Gülşenî (öl.1533)'den farklı bir zât olduğunu ayrıca belirtmektedir.[5] *Sâlim Tezkiresi*'nde ise bir taraftan onun Manisalı olduğu söylenirken diğer yandan Edirne'de doğduğundan bahsedilmektedir[6]. Buradan da onun Mısır'daki İbrahim Gülşenî ile karıştırılmakta olduğu ve kronolojik bazı karışıklıkların ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.[7]

Gülşenî'nin bütün kasidelerini devrin hükümdarlarını methetmek için yazmasından, bazı şiirlerinde şehzadelerin sünnet düğünlerinden, ayın görülmesi ve Ramazan bayramı merasiminden, sarayın dahilî teferruatı ve sultanın ev merasimlerini konu etmesinden hareketle onun saraya mensup bir şair olduğu da söylenmektedir. [8]

Lâtifî Tezkiresi ve *Künhü'l-Ahbar*'da onun sadece Fatih dönemini idrak ettiği kayıtlıysa da Gülşenî'nin "Kasîde-i Sûriyye fî Medh-i Hüdâvendigâr-ı Merhûm Enâr'allâh-ı Burhânehu" başlıklı divanındaki beşinci kasidesi onun II. Beyazıt devrini de idrak ettiğini göstermektedir. 1483 yılında vefat eden II. Beyazıt'ın oğlu Şehzade Abdullah için yazdığı kasideye bakılarak da onun bu tarihten sonra öldüğü söylenebilir.[9]

B. ESERLERİ

Gülşenî'nin tezimize konu olan eseri dışında bir de *Farsça Divân*'ı bulunmaktadır. Bunlardan farklı olarak Bursalı Mehmed Tahir Gülşenî'ye ait *Mevlid-i Nebî* adlı bir eserden[10] bahsetmekteyse de bugüne kadar böyle bir esere rastlanmamıştır.

1. Divân

Methiye, hezeliyat, gazel ve rubailerden oluşan bu Farsça eserdeki kasideler biri hariç diğerleri Fatih Sultan Mehmet ile II. Bayezid için yazılmıştır. Eserin bilinen tek nüshası Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde kayıtlı olup eser üzerinde İbrahim Ferzan tarafından bir doktora tezi hazırlanmıştır.[11]

---

[4] Latîfî, *Tezkiretü'ş-Şuarâ ve Tabsıratü'n-Nuzama*, hzl.: Rıdvan Canım, AKM, Ankara, s. 465-466.

[5] Gelibolulu Âlî b. Ahmed, *Künhü'l-Ahbar ve Levâkihü'l-Efkâr,* hzl.: Mustafa İsen, AKM, Ankara 1994, s. 142.

[6] Sâlim, *Tezkire,* İstanbul 1315, s. 120-121.

[7] Ebrahim Ferzan, *a.g.t,* s.67.

[8] *a.t,* s.73-74.

[9] *a.t,* s.15.

[10] Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri II,* hzl. A.Fikri Yavuz-İsmail Özen, İstanbul, 1972, c. 2, s.129.

[11] Ebrahim Ferzan, *Gülşenî-i Sarûhânî: Hayatı, Farsça Divânı ve Raznâmesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Kürsüsü 1980. X, 101, 180 y. ; 28 cm. Tez (Doktora).-- Tez danışmanı: Prof. Dr. Tahsin Yazıcı

2. Râz-nâme (Makâlât-ı Gülşenî)

864/1460'ta tamamlanıp Fatih Sultan Mehmet'e sunulan bu eser hikâyeler ve bu hikâyelere bağlı olarak verilen ahlâkî, dinî ve tasavvufî mahiyetteki nasihatlerden oluşmuştur. Mesnevî nazım şekliyle yazılmış olan eserin başında üç kaside bulunmaktadır. Eserde aruzun *fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün* kalıbı kullanılmış olup baş kısımdaki kasideler değişik aruz kalıplarıyla yazılmıştır. Bu eserin kütüphanelerde üç nüshasına ulaşılabilmiştir.

a. Eserin Yazılış Sebebi

Birçok mesnevîde yer alan "sebeb-i telif" kısmı bu eserde bulunmamaktadır. Bunda eserin bir konu etrafında cereyan eden olayları ele alan tam tahkiyeli bir metin olmamasının etkisi düşünülebilir. Zira şairin eserini küçük hikâyeler ve bu hikâyeleri takip eden nasihatler şeklinde tertip etmiş olmasından onun ahlakî, dinî ve tasavvufî konulardaki düşüncelerini dile getirmek ve bu noktada okuyucuya nasihat ederek onun bazı şeylerin idrakine varmasını sağlamak amacında olduğu anlaşılmaktadır. Bunu da eserin içeriğinden anlamak mümkündür.

b. Eserin Sunulduğu Kimse ve Yazıldığı Tarih

Baʿde naʿt u medḥ-i aṣḥāb-ı Nebī
Ehl-i ʿirfānuñ cihānda meẕhebi (94)

beytiyle başlayan "Der-Medḥ-i Pādişāh-ı İslām" bölümünde şair devrin padişahı olan Fatih Sultan Mehmed'i 9 beyit içerisinde övmektedir.

Pādişāh-ı pāk-ẕāt u pāk-bīn
Ẓıll-ı Ḥaḳ Sulṭān Meḥemmed pāk dīn (96)

beytiyle de memdûhunun kim olduğunu açıkça belirtir. Bu bölümü izleyen ve kaside nazım biçimiyle yazılan "Ḳaṣīde ī Hem Berāy-ı O" başlıklı kasidede yine Fatih Sultan Mehmet övülür. 103 ile 131.beyitler arasında yer alan bu uzun bölümde şair padişahı birçok yönden methederken,

Şāh-ı cihān Meḥemmed-i Ġāzī ḫiṭāb ider
Adına çün ḫaṭīb-i felek ola ḫuṭbe-ḫᵛān (110)

beytiyle de daha önceki bölümde olduğu gibi memdûha açıkça işaret edilir. Bu bilgilerden anlaşılacağı üzre şair eserini, devrini idrak ettiği iki padişahtan birincisi olan Fatih Sultan Mehmed Han'a ithaf etmiştir.

Eserin telif tarihi bütün nüshalarda da bulunan ve eserin son kısmında yer alan aşağıdaki beytin içerisinde verilmiştir.

Sāl-i hicret ḍād u sīn ü dāl idi
Ṭāliʿ-i ʿālem mübārek fāl idi (980)

Yukarıdaki beytin birinci mısraında yer alan "ḍāḍu sīn ü dāl" kısmıyla şair eserin yazılış tarihini ebced hesabıyla vermektedir. Buna göre eser 864/1460'te yazılmıştır.

c. Eserin Adı:

Eserin adı hakkında kaynaklarda değişik isimler verilmektedir. Bu mesnevînin müellif hattı elimizde olmadığı için şairin eserine nasıl bir ad koyduğu hususunda kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Kaynaklarda zikredilen isimlerden biri *Pend-nâme*'dir.[12] Muhteva ve kuruluş bakımından muhtemelen Feridüddin Attar'ın aynı isimli eserine benzerliğinden dolayı bu isim verilmiştir. Zira eserin ilk beyiti Attar'ın *Mantık Al-Tayr* ve *Pend-nâme* adlı eserlerinin ilk beyitlerinin hemen hemen tercümesi gibidir.[13] Ayrıca Râz-nâme'nin değişik yerlerinde bulunan birçok hikâye Attar'ın *Mantık Al-Tayr* adlı eserinde de bulunmaktadır. Bunun dışında eldeki nüshalardan birinde *Râz-nâme* ismi geçmekte olup diğer iki nüshada herhangi bir isim bulunmamaktadır. Lâtifî, "Yedi bâb üzre manzûm *Makâlât*ı ve tasavvufa müte'allık kelimâtı ve nush u müş'ir ebyatı vardur." şeklinde *Makâlât* adlı bir eserinden bahsetmekte ve bu eserden aldığını ifade ederek 11 beyitlik bir bölüm aktarmaktadır.[13] Yalnız bu bölüm ulaşılabilen üç nüshada da bulunmamaktadır. Bu durum bize ulaşamadığımız ve belki de daha hacimli başka nüshaların da var olabileceğini göstemektedir. Yine eserin *Makâlât* olarak isimlendirildiği bir diğer kaynakta ise[14] örnek metin olarak incinin oluşumuyla ilgili hikâye aktarılmaktadır.

Bir kısım kaynaklarda[15] ise eserin tasavvuftaki etvar-ı seb'a (talep, aşk, marifet, istiğna, tevhid, hayret ve fenâ) konularını ihtiva etmesinden hareketle eserin yedi bölümden meydana geldiği düşüncesiyle esere *Heft Bâb* adının verildiği belirtilmişse de eser yedi bölümden oluşmadığı gibi bâblara da ayrılmamıştır.[16]

Bu çalışmada farklı bilgileri telif etmek amacıyla eserin isminin *Râz-nâme* (*Makâlât-ı Gülşenî*) şeklinde belirtilmesinin daha isabetli olacağı kanaatine varıldı.

d. Eserin Tertibi

Râz-nâme klasik mesnevî tertibine uygun olarak tevhid, münacat, na't, dört halife methi, sultana övgü ile başlamaktadır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi sebeb-i telif kısmı bulunmamaktadır. Bunları müteakiben eserin asıl konusu olan dinî-didaktik hikâyelere geçilmektedir. Bu kısımda küçük hikâyeler ve bu hikâyelere bağlı olan makaleler yer almaktadır. Bu bölüm toplam 31 hikâye ve 15 makaleden oluşmaktadır. Bu hikâyelerden yedisi Attar'ın *Mantık Al-Tayr*'ından, yedi hikâye de

---

[12] Hasan Aksoy, *a.g.m*, s.256

[13] Ebrahim Ferzan, *a.g.t*, s. 76.

[13] Latîfî, *a.g.e*,. s. 465

[14] GİBB, Elias John Wilkinson: *Osmanlı Şiiri Tarihi*. [Çev.] Ali ÇAVUŞOĞLU, 1-5. c. Dergâh Yay., İstanbul 1997, s. 539.

[15] Latîfî, *a.g.e*,. s. 465; Gelibolulu Âlî b. Ahmed, *a.g.e*, s.142

[16] Hasan Aksoy, *a.g.m*., s.256

Sâdî'nin *Bostan*'ından alınmıştır. Eserin sonunda yer alan "Der-Tārīḫ î Risāle" başlıklı bölümde eserin telif tarihi verilmektedir.

C. HİKÂYELERİN ÖZETLERİ

Bu mesnevîde toplam 31 hikâye ve bu hikâyelere bağlı olarak yazılmış 15 makale yer almaktadır.

01. Hikâye

Bu hikâyede dünyanın ve dünyanın içindekilerin gelip geçiciliği konusu işlenmektedir.

Hintli bir filozof seher vakti bir gül bahçesinden geçerken durup o bahçenin güzelliklerini ve o bahçedeki varlıkların hâllerini seyre koyulur. Bahçe ve içindekiler neşe içinde ve gayet canlı bir hâldedir. Sonra filozof oradan ayrılır ve hayli zaman sonra tekrar yolu o bahçeye düşer. Yalnız bu defa bahçenin ve bahçenin içindekilerin hâli önceki hâlinden tamamen farklıdır. Bahçenin neşe ve güzelliği gitmiş, yerini bir hüzün almıştır. O güzel bahçe şimdi bir harabeye dönüşmüştür. Filozof bu hâle bakıp şaşırır ve her şey gibi kendisinin de gelip geçici olduğunun farkına varıp bu durumdan ibret alır.

02. Hikâye

Dünyanın gelip geçiciliği ve aldatıcılığı hakkında bir hikâyedir.

Bir kişi Ebu Said'e dünya ve dünyanın içindekilerin hakikati hakkında soru sorar. Ebu Said de dünyanın mumdan yapılmış, güzel görünümlü ve gönül çelici bir güzel olduğunu; fakat aslında gelip geçici olup güzelliğinin de aldatıcı bir güzellik olduğunu benzetmelerden yararlanarak anlatır.

03. Hikâye[17]

Bu hikâyede dünyevî bağların ve dünya sevgisinin fenalığı ele alınmaktadır.

Hz. İsa bir yere giderken acayip bir mağara ve bu mağarada yatan bir garip görür. Ona nükte ile gafleti bırakarak yol hazırlığı yapması gerektiğini söyleyince o garip kişi de yolculuk için ne gerekiyorsa hepsini hazır ettiğini ifade eder. Hz. İsa bu hazırlığı nasıl yaptığını sorunca o garip, dünya ile ilgili her şeyden ve dünya sevgisinden sıyrılarak bu işi gerçekleştirdiğini dile getirir.

---

[17] Feridüddin Attar, *Mantık Al-Tayr,* [Çev.] Abdülbaki Gölpınarlı, İş Bankası Kültür Yay,. İstanbul, 2006, s.156-157.

04. Hikâye [18]

Bu hikâyede dünya ve dünyaya ait şeyler terk edilmeden Allah'a ulaşılamayacağı ana fikri işlenmektedir.

Rüyasında kendisine bir melek tarafından nereye gittiği sorulan kişi "Muradının Hakk'a ulaşmak" olduğunu söyler. Melek dünya işlerinin peşinde koşarken ve dünyalık toplamak derdindeyken hangi yüzle Allah'a ulaşmayı umduğunu söyleyerek kendisini azarlar. O kişi uyanınca malı mülkü ne varsa hepsini dağıtır. Ta ki üzerinde bir keçe kalıncaya kadar. Yine aynı meleği rüyasında görünce melek bir önceki gibi sorar ve kendisi de yine o şekilde cevap verir. Melek bu defa da bir "keçe"nin bile Allah'a ulaşmaya engel olabileceğini söyler. O günün sabahında üzerindeki keçeyi de veren o yiğit kişi bu defa rüyasında meleğin kendisine hayır dua ettiğini görür.

05. Hikâye

Hikâyede her işte güzel olanı görmeye çalışmanın ve kusurları görmek için uğraşmanın gerektiği anlatılmaktadır.

Hz. İsa bir pazaryerinden geçerken insanların ölmüş bir hâlde yerde yatmakta olan bir kurdun etrafında toplanarak ona değişik sebeplerden dolayı lânet okuduklarını görür ve sonra bir suskunluk esnasında oradakilere hayvanın dişlerini gösterip bu dişlerin inciden beyaz olduğunu söyler. Böylece insanların dikkatini güzel olan şeye çevirmeleri ve kusurları sayıp dökmede bu kadar hevesli olmamaları gerektiğine işaret eder.

06. Hikâye

Kibirlenmenin, kusurlara takılıp kalmanın ve bunları beğenmeyerek eleştirmenin fenalığı hakkında bir hikâyedir.

Cahil biri kör bir deveyi görünce onu bu kusurundan dolayı küçük görür. Deveye küçümseyici bakışlarla bakıp aynı zamanda ondan iğrenir. Bu durum karşısında Allah tarafından deve dile gelir. O cahil kişiye her yaratılanın Allah'ın yaratmasıyla olduğunu ve Allah'ın mahlûkatını küçük görmenin nakşı değil nakkaşı beğenmemek anlamına geldiğini söyler ve kendisini uyarır.

Bu hikâyeye oldukça yakın bir hikâye Sâdî'nin *Bostan* adlı eserinde de geçmektedir. [19]

---

[18] Feridüddin Attar, *a.e.,* s. 154-156.
[19] Sâdî, *Bostan,* [Çev.] Kilisli Rıfat Bilge, Sebil Yay., İstanbul, 1995, s. 304.

07. Hikâye

Önemli olanın hâdiseleri anlayıp yorumlayabilecek bir uyanıklığa sahip olmak ve güzel gören bir göz olduğunun vurgulandığı bir hikâyedir.

Allah yolunda varını yoğunu sarf eden fütüvvet ehli biri rüyasında Allah'ın kendisine seslendiğini işitir. Allah ona "Yarın sana bir misafir gelecek." der. Heyecanla uyanan kişi tüm hazırlıkları yapar ve merak içinde bu Tanrı misafirinin nereden geleceğini bilemeden her tarafa bakınırken yanına bir köpek gelir. O kişi köpeği dövüp söverek kapısından uzaklaştırır. O gün, gün boyunca ümit içinde bekler ama beklediği misafir çıkıp gelmez. Bu hâl üzere uykuya varır. Rüyasında Allah kendisini "Gönderdiğim misafire niçin iyi davranmadın?" diyerek azarlayınca kişi telâş ve korkuyla uyanarak dün dövüp söverek uzaklaştırdığı köpeğin kendisine gönderilen misafir olduğunu anlar. Feryat edip ağlayarak köşe bucak o köpeği arar. Onu garip bir hâlde, bir duvar dibinde yatarken bulunca ayaklarına kapanıp affını ister. Köpek ise dile gelip Allah'tan güzel görebilmek için "göz" istemesini, asıl önemli olanın bu olduğunu söyler.

08. Hikâye[20]

Bu hikâyede yapılan her şeyin bir karşılığının olduğu, dolayısıyla iyilik yapmanın önemi ve tövbe zamanı gelip geçmeden tövbe etmenin gerekliliği anlatılmaktadır.

Bir adam çölde giderken susuzluktan hâli kalmamış bir köpek görür. Oralarda bir kuyu bularak şapkasını kova, sarığının ipini de halat gibi kullanarak kuyudan su çeker ve köpeğe verir. Bu davranışından dolayı da Allah o kulun hatalarını affeder.

09. Hikâye

Hikâyede iyilik yapmanın ve hayır işlemenin ne kadar faziletli bir iş olduğu ve mükâfatının da o nispette fazla olacağı vurgulanmaktadır.

Hz. Musa Tur Dağı'ndan inince kavmini sapmış bir hâlde bir altın buzağıya tapar vaziyette bulur. Bu duruma kimin sebep olduğunu sorunca kendisine şeytanın saptırmasıyla birlikte buna Samirî'nin sebep olduğu söylenir. Bu cevap karşısında Hz. Musa öfkelenir ve Samirî'den bunun hesabını sormak ister. Ne var ki kırk gün aramasına rağmen onu bir türlü bulamaz ve çaresizlik içinde kalır. Ancak kırk birinci gün gelince onu bulabilir. Samirî'ye kırk gündür kendisini aradığını ama bir türlü bulamadığını, dolayısıyla nerde olduğunu sorar. Samirî bir ekmeğin kendisini bulmamasına vesile olduğunu söyleyince Hz. Musa bunun nasıl olduğunu sorar. Samirî, Allah rızası için sadaka olarak her gün bir ekmek infak ettiğini, o sebeple de Allah'ın

[20] Sâdî, *a.g.e*, s.101-102.

kendisini Hz. Musa'dan sakladığını, ancak bugün o hayrı işlemeyi unuttuğu için Allah'ın kendisini ona gösterdiğini söyler. Hz. Musa bir ekmeğin bunlara vesile olmasına şaşırır. Zira bir tek ekmek hayır işlemekle Allah düşmanını dostundan gizlemiştir.

10. Hikâye

Tahtı, bahtı yaver, etrafında insanların toplandığı bir hükümdarın kibrinin nasıl da kendisinin felâketi hâline geldiğinin ve kibrin fenalığının anlatıldığı bu hikâye şöyledir:

Taht, davul ve bayrak yani devlet sahibi bir padişah vardır. Herkesin kapısına yüz sürdüğü bu padişahın talihi de aynı zamanda kendisine yaverdir. Ama bu padişahın kendini emsalsiz ve dengi olmayan biri olarak görmek gibi de bir kusuru bulunmaktadır. Zaman geçer, devir değişir ve ansızın ortaya amansız ve çetin bir düşman çıkar. Düşman hükümdarın ülkesine girip her şeyi ele geçirir. Zamanında halkına yakın olmadığı için o padişah bu durumda yapayalnız bir başına kalıverir. Ne kadar kaçarsa da kana susamış düşman askerleri onun izini sürüp her nereye giderse onu bulurlar. O zaman padişah, artık tahtının yıkıldığı gibi bahtının da ters döndüğünü anlar ve büyük bir ümitsizliğe düşüp peşinde olan askerlerin de korkusuyla yüksek bir kayaya çıkarak kendini oradan aşağı atar.

11. Hikâye

Zulmün kötülüğü ve sonunun da feryat etmek olduğunun anlatıldığı bir hikâyedir.

Nûşirevân yanında veziri de varken bir gün av esnasında askerlerinden uzak düşer. Veziriyle birlikte atlarını sürerler ve hayli yol alırlar. Yolları harabe bir köye düştüğünde orada iki kuşun karşılıklı ötüşmekte olduğunu görürler. Nûşirevân vezirinden kuşların birbirine ne dediklerini kendisine söylemesini ister. Vezir Allah'ın izniyle onların ne dediklerini size açıklarım diyerek kuşlardan birinin diğerinin kızını oğluna eş yapmak istediğini söyler. Kızı istenen kuşun da başlık olarak bu köyü talep etiğini, başlık istenen kuş da Nûşirevân gibi zalim bir padişahın zamanında bundan kolay bir şeyin olmadığını dile getirir. Bunları duyan padişahın içi yanar ve zulmü kurda kuşa kadar bile ulaşmışken kendisinin bundan gafil oluşuna hayıflanır. Allah'ın kendisine malı ve mülkü bozgunculuk yapmamak ve zulmü uzaklaştırmak için verdiğini kendisinin ise bunlara aldanarak ve ölümü unutarak gaflet içinde yaşadığını söyler ve o vakitten sonra bunları terk etmeye azmeder.

12. Hikâye[21]

İncinin oluşumuyla ilgili olan bu hikâyede tevazuun önemi vurgulanmıştır.

Nisan ayında gökten denize doğru düşen bir damla o esnada denize bakar ve onun genişliği karşısında kendi hiçliğini ve küçüklüğünü kavrar. O esnada Allah'ın emriyle denizden bir istiridye çıkar ve nefsinin acizliğini anlayan inciyi ağzına alarak denizin derinliklerinde gözden kaybolur. O küçük damla istiridyenin içinde çok güzel bir inciye dönüşür. Öyle ki yeri gelir sevgilinin güzelliğine güzellik katar, yeri gelir cihan padişahlarının tacına süs olur. Böylece ağırbaşlılığı ve alçak gönüllü oluşuyla değersizlikten kurtulup değer kazanır.

13. Hikâye

Kendini beğenmenin ve kibirlenmenin fenalığının işlendiği bir hikâyedir.

Hıtâ ülkesinde çok güzel, güzel olduğu kadar da bu güzelliğiyle mağrur bir dilber vardır. Birçok şey onun güzelliğini kıskanırken o da güzelliğiyle kibirlenir durur. Bu güzelin ona yalvarıp yakaran bir de âşığı bulunmaktadır. Bu âşık günlerden bir gün maşukuna "Kibirlenmeyi ve naz etmeyi bırakıp biraz da âşıklarının hâllerine baksan!" deyince o mağrur güzel altın ve gümüş olmadan böyle bir şey istemenin mümkün olmadığını söyler. Altın ve gümüş olmadan âşığın aşkının bir kıymeti olmadığını gururla dile getirir. Bu hâl karşısında âşık bu aşktan üzüntü ve zahmetten başka elde edeceği bir şey olmadığını anlayınca ve sevgilin de ne kadar taş kalpli olduğunu görünce ondan yüz çevirir. Âşığı kendinden yüz çevirince de o mağrur güzelin güzelliğinin bir anlamı kalmaz. Gurur rüzgârı neticede o fidanın güzelliğine gölge düşürür, güzelliğin, itibarının ve makam kibrinin sonu hüsran olur.

14. Hikâye

Tamahın ve sonunu düşünmeden hareket etmenin fenalığının anlatıldığı bu hikâyenin özeti şöyledir.

Akbaba serçeye uzağı çok iyi görebildiğini söyleyerek böbürlenir. Serçe de eğer bir hüneri varsa bunu göstermesini ister. Bunu duyan akbaba önünde uzanan çöle bakarak çok uzak mesafelere kadar birçok şeyi görür. Serçe ne gördüğünü sorunca çölün ortasında az bir lokma gördüğünü söyler ve söyler söylemez de o lokmayı almak için uçar gider. Lokmaya varıp pençesini uzatınca birden kendini bir tuzakta bulur. Zira o lokma bir tuzağın yemidir. Arkasından gelen serçe, bu kadar dikkati iyi ve uzağı görebilen birinin nasıl olup da küçücük bir lokma hırsı yüzünden bu hâle düştüğüne güler.

---

[21] Sâdî, *a.e.*, s.157-158.

15. Hikâye[22]

Hikâyede suskunluğun önemi ve nefsin insana kendini nasıl da büyük göstererek onun hüsrana uğramasına vesile olduğu teması işlenmektedir.

Mısır'da uzun bir zaman köşesine çekilmiş ve hiç konuşmayan bir fakir vardır. Etrafından nice insan kendisine teveccüh eder, kapısından geleni gideni eksik olmaz. Bu fakir bir gün etrafındaki kalabalığa, insanların kendisine gösterdiği teveccühe bakıp içinden konuşursa daha iyi olacağı düşüncesini geçirir. Zira sustukça kimsenin kendisindeki akıl ve hikmeti anlayamayacağını düşünmektedir. Bu vesileyle suskunluğunu bozup kendince gayet ahenkli ve güzel sözler söyleyince halk aslında onun ne kadar da ahmak ve cahil bir kişi olduğunu anlar. Bugünden sonra da bütün dirlik düzeni bozulur; zevk ve huzuru kalmaz. Çaresizlik içinde kalan bu yaşlı adam bulunduğu yeri terk ederken tekkesinin kapısına da nefsin eksikliklerini görmesine engel olduğunu ve bunları kendisine sanki hünermiş gibi gösterdiğini, susmanın cahili vakur ve heybeli gösterdiğini, düşünmeden söz söylemenin ne kadar fenâ, susmanın ise ne kadar önemli olduğunu bildiren sözler yazar.

16. Hikâye[23]

Hakikî âşığın ve aşk ehlinin hâlinin nasıl olması gerektiğinin vurgulandığı hikâye kısaca şöyledir:

Gece-gündüz sevgilinin bulunduğu yerin etrafında dolanıp gözyaşı döken, yüzü-gözü toprağa bulanmış, hâli perişan bir âşık vardır. Sevgili bir gün onun hâlini öğrenince derdine derman olmak için ansızın bu âşığın yanına gelir. Gel gör ki feryatları ve ağlamasıyla ortalığı velveleye veren âşık ağlarken kendinden geçmiş ve uykuya dalmıştır. Sevgili hemen bir mektup yazıp bunu âşığın başucuna bırakıp gider. Âşık uyanınca başucunda âşığın nasıl olması gerektiğinin ve aşk ehlinin hâllerinin anlatıldığı mektubu görür. Aslında o, uyuyarak âşıklık davasını boşa çıkarmıştır. Zira âşığa uyku ancak ölümledir.

17. Hikâye

Yine hakikî âşığın nasıl olması gerektiği hususunun altının çizildiği bir hikâyedir.

Sultan Mahmud sarayının taraçasında dururken bir delikanlının ihtiyar birini dövdüğünü görerek gence bu durumun nedenini sorar. Genç ise bu ihtiyarın âşıklık davasında bulunduğu hâlde kendisini üç günden beri ne aradığını ne de sorduğunu, bir de utanmadan âşıklık davasında bulunduğunu söyler. Âşık olanın böyle davran-

---

[22] Sâdî, *a.e.*, s.227-228.
[23] Feridüddin Attar, *a.g.e*, s. 275-276.

ması ise kabul edilebilecek bir şey değildir. Bu durumu öğrenen padişah gence yaptığında sonuna kadar haklı olduğunu söyler.

18. Hikâye

Bu hikâyede bağlılığın, sadakatin önemi işlenmektedir.

Sultan Sencer Şah emrindeki kölelerin kendine ne kadar bağlı olduğunu anlamak maksadıyla sarayını yağmaya açar. Bütün köleler mal ve para hırsıyla bu yağmadan türlü nimetleri toplama derdine düşer. Yalnız içlerinden biri bunlara hiç aldırmaz ve yüzünü de sultanın yüzünden bir an olsun çevirmez. Etraftakiler ona neden bu yağmaya katılmadığını sorduklarında ise onlara "Sevgilinin yüzüne talip olan kişiye dinar ancak nâr olur." diyerek efendisine olan bağlılığının toplanacak altın ve gümüşten daha değerli olduğunu söyler. Bu davranış padişahın çok hoşuna gider ve bütün malım mülküm senin olsun derse de o köle padişahın parmağına yapışarak istediğinin sadece sultanın kendisi olduğunu bildirir.

19. Hikâye[24]

Doğruluk ve sadakatin öneminin vurgulandığı bir hikâyedir.

İhtiyar bir dilenci seher vakti dilencilerin âdeti olduğu üzre "Allah rızası için" deyip dua ederek kapı kapı dolaşırken yolu bir kapıya varır. Kapıyı çalınca kapıyı genç ve yakışıklı bir delikanlı açarak kendisine verilecek bir şey olmadığını söyler. Bu duruma gücenen ihtiyar "Bir lokmacık ekmeğin ya da bir kuruşun bile verilmediği bu lütuftan yoksun kapı kimindir?" diyerek sitemli bir şekilde konuşur. Delikanlı dilenciye kızarak "Bilip bilmeden konuşma. Bu kapı herkese lütfun ulaştığı birinin kapısıdır." der. O zaman ihtiyar eğilip içeri bakar ve buranın bir mescit olduğunu anlar. Hemen o an yaptığı hatanın farkına varıp tövbe eder ve orada bir yıl süreyle kalıp Allah'a ibadette bulur. Bir yılın sonunda da ölür. Ölürken huzur içinde doğruluk ve sadakatin kendisini maksuda ulaştırdığını, doğruluğun faziletini ve rehber edinilmesi gerektiğini söyler.

20. Hikâye[25]

Mal, mülk sevgisinin insana yolunu nasıl şaşırttığını ve insanı Allah'tan nasıl uzaklaştırdığını anlatan bir hikâyedir.

Gönlü aydın bir zahit günlerden bir gün yolda giderken bir altın külçe bulur. Sevinç içinde halvetgâhına giderek düşüncelere dalar. Artık çektiği sıkıntıların bittiğini, bundan sonra kendisinin de türlü nimetlere kavuşacağını düşünerek hayaller

[24] Sâdî, *a.g.e*, **s.** 136-138.
[25] Sâdî, *a.e.*, s. 185-186.

kurup durur. Bu hâl içinde ne namaz, ne zikir ne de tesbih gelir aklına. O gün yemeden, içmeden ve uykudan kesilir. Bu hâl içinde uykuya varır. Sabahleyin uyanınca karışık düşüncelerle çöl yoluna düşer. Yolda, toprağı çamur kıvamına getirip kerpiç döken bir kerpiç ustası görür. Usta çalışırken zahit, çürümüş ve toprağa karışmış bir kemik parçasını fark eder. İşte o zaman bulduğu altın külçenin kendisini düşürdüğü gaflet hâlini anlayarak mal mülk sevdasına düşmenin insanı nasıl da asıl yolundan saptırdığını idrak eder. Kendi nefsini kötüleyerek yaptığı hatanın farkına varır.

21. Hikâye

Zenginliğin insanı şımartıp isyana düşürdüğünün ve fakirliğin faziletinin anlatıldığı bir hikâyedir.

Şiblî bir seher vakti dolaşırken yolu bir kiliseye düşer. İçeri girince küfür ehlinin şamata ve karışıklık içinde değişik hâllerde olduğunu görür. Kimisi altın ve gümüş süslerle süslenmiş, kimisi altın put önünde secde etmede, kimisi de gümüş haçın karşısında aklını, gönlünü hatta canını feda edercesine ibadet etmektedir. Onlar bu hâldeyken bir genç, bu hengâmenin dışında bir kenarda onlardan ayrı durmaktadır. Şiblî genci görünce bu hâlinin sebebini sorar. Genç ise malı, altın ve gümüşü olmadığın için o putperest topluluktan uzak durduğunu, bunların olması hâlinde kendisinin de diğerleri gibi davranacağını söyleyerek durumuna hayıflanır. Şiblî ise genci uyararak bundan dolayı hayıflanmamasını, bilâkis mal mülk sahibi olmamasının onu putperest olmaktan alıkoyduğunu ve bu yüzden şükretmesi gerektiğini söyler.

22. Hikâye

Dünya sevgisinin ve dünya bağlılığının kötülüğü hakkında bir hikâyedir.

Kendi zamanında ilmi ve zühdüyle gayet şöhret bulmuş ve etrafında binlerce müridi bulunan bir şeyh vardır. Allah zamanın peygamberine vahy ederek o şeyhin yanına gitmesini ve gönlünde dünya sevgisi varken ne ilminin ne de zühdünün kabul edileceğini ona bildirmesini söyler.

23. Hikâye[26]

İnsanın ömrü ne kadar uzun olursa olsun ölüm bir gün illa onu yakalar. Ecel vakti gelince onu ertelemenin yolu yoktur.

Kaknus Hindistan topraklarında yaşayan, gagasında bine yakın açık deliğin bulunduğu ve her delikten de ayrı bir sesin çıktığı garip bir kuştur. Ötmeye başladığı zaman çıkardığı sesler, duyan her canlıyı âdeta mest eder. Bu garip kuşun dünyada kimi kimsesi yoktur. Kaknusun yaşı yüze yaklaşınca hayatından ümidini keserek

[26] Feridüddin Attar, *a.g.e*, s. 176-178.

haddi hesabı olmayacak kadar çok odun toplar ve bu odunların tam ortasına geçerek ağlayıp sızlayarak feryada başlar. Bu feryadıyla kurt, kuş tüm hayvanları başına toplar. Onun bu feryadını duyan canlılar helâk olur. Ölüm acısı iyice bütün benliğini sarınca da kanatlarını çırpar ve birbirine çarpan kanatlardan alev çıkarak odunları tutuşturur. Hem odunlar hem de bu odunların ortasında bulunan kaknus yanarak kül olur. İşte bu anda Allah'ın kudretiyle bu küllerden yeni bir kaknus ortaya çıkar.

24. Hikâye

Ayrılık, ayrılığın sebep olduğu şeyler ve ayrılıktan şikâyet temalarının işlendiği bir hikâyedir.

Gönül ehlinden bir kişi diyar diyar dolaşırken bir gün elindeki bez parçasını parça parça eden bir terzi görür. O bir parçacık bez ayrılıktan dolayı öyle bir feryat eder ki o gönül ehli zât bu feryadı işitir. Gözyaşı dökerek, bir parça bez bile ayrılıktan dolayı böyle feryat ediyorsa can ile tenin birbirinden ayrılması ne zor bir iştir, diye düşüncelere dalar. Hikâyenin bundan sonraki kısımlarında pek çok hüsn-i talil ve teşbih ile ayrılığın deniz, toprak, dağ, felekler gibi tabiat unsurların üzerinde ne gibi etkileri olduğu anlatılmaktadır.

25. Hikâye[27]

Gelip geçici olan bu dünyada düşmanlık beslemenin kötülüğüne dair bir hikâyedir.

Sert mizaçlı iki kişi uzun zaman kavga ederek birbirine düşman olur. Allah'ın takdiriyle bunlardan biri ölür. Diğeri bir süre bu duruma çok sevinir. Bir gün yolu düşmanının mezarına düşer. Mezarın başına gelip düşmanı ölen, kendisi ise hayatta olan bir kişinin ne kadar mutlu olduğuna dair sözler söyler. Sonra hâlâ tuttuğu kinin de etkisiyle kabrin tahta kapağını kırar. O zaman düşmanının gözünün ferinin gittiğini, yüzünün toza toprağa bulandığını, mezar zindanının onu nasıl çepeçevre kuşattığını görür. Bu manzara karşısında birden kalbi yumuşar ve gözyaşları toprağı ıslatıp çamura çevirir. Tüm yaptıklarından ve güttüğü düşmanlıktan nedamet getirir. Sonra da "Ey akıl ehli!" diye seslenerek düşmanın ölümüne sevinmenin boş olduğunu; zira ecelin kimseye aman vermediğini söyler. Onun bu sözlerini duyan bir ihtiyar bu hâl karşısında Allah'a sığınarak, düşmanlık edenin düşmanının Allah olduğunu söyler ve ölüm gelince Allah'tan kendisini hor ve hakir kılmamasını ister.

---

[27] Sâdî, *a.g.e*, s. 286-287.

26. Hikâye[28]

Allah'ın her işinde mahlûkatın anlayamayacağı hikmetler vardır.

Emin olan Cebrail Sidre'de Allah'ı şükür sözleriyle anarken birden Allah'ın "lebbeyk (isteğini söyle)" dediğini işitir. Has bir kulun Allah'a seslendiğini, Allah'ın da ona cevap verdiğini anlayıp bu has kulun kim olduğunu öğrenmek için hemen cihanı dolanır. Ama o kişinin izine rastlayamaz. Tekrar dönünce yine aynı hadise tekrarlanır. İkinci defa da çaresizlik içinde gerisin geri dönünce Allah'tan o kulu görmek için yardım ister. Allah Telâlâ ona Rum ülkesine gitmesini, orda bir kilisede o kişiyi bulacağını bildirir. Cebrail oraya varınca birinin put önünde ağlaya sızlaya secde ettiğini görür ve şaşkınlık içinde kalakalır. Hemen Allah'ın huzuruna vararak bu durumdaki hikmeti sorar. Allah Telâlâ o kul gafletle her ne kadar puta tapsa da kendisinin lütfuyla tövbeleri kabul ettiğini ve o kulun yolunu kaybetmesini değil, onun tövbe ederek kapısına lâyık bir kul olmasını dilediğini bildirir. Bu sözlerden sonra Cebrail'in gözündeki perdeler kalkar. Allah'ın her işinde hikmet olduğunu ve O'nun işlerinin kusursuz olduğunu bir kez daha kavrar.

27. Hikâye

Hikâyede Allah'ın hikmetlerini anlamada insanların âciz kalacağı ve yapılan her işin, küçük ya da büyük, karşılığını bulacağı ana fikri işlenmektedir.

Ebu Hanife dünya evinden göç edince aziz bir kişi rüyasında onun cenneti yurt edindiğini görür. Ona kendisine cennetin nasip olmasına sebebin ilmi mi yoksa ameli mi olduğunu sorar. Ebu Hanife ilim ve amelinin bir arpa yaprağı kadar bile hükmünün olmadığını söyleyip başından geçen bir hâdiseyi anlatır. Ebu Hanife, Dicle ırmağına abdest almak için gittiği bir gün sulara kapılmış ve çaresiz kalmış bir sinek görür. O sineği sudan kurtararak kendine gelmesi ve kuruması için bir taşın üzerine bırakır. Sinek kuruyup gücünü toplayınca uçup gider. İşte Allah Ebu Hanife'nin sineğe gösterdiği bu merhameti dolayısıyla ona cenneti nasip etmiştir.

28. Hikâye[29]

Dert, ehlini Allah'a yaklaştıran ve onun içini aydınlatan yegâne şeydir.

Yol gösterici bir pîr nurlu melekler topluluğunu bir arada görür. Meleklerin yanında elden ele dolaşan ve hepsinin ziyadesiyle ihtiram gösterdiği bir nakit vardır. Bu aziz durumun ne olduğunu anlamak için meleklere, bu elden ele dolaşan nakdin ne olduğunu sorar. Melekler bunun dert ateşiyle dolu bir gönül sahibinin sıcak göz-

[28] Feridüddin Attar, *a.g.e*, s. 128-130.
[29] Feridüddin Attar, *a.e.*, s. 348-349.

yaşı ve çektiği yanık bir âh olduğunu bildirirler. O gitmiş ve ondan geriye bu gözyaşı ile âh kalmıştır.

29. Hikâye

Yoldaşı âh ve dert olanın maksadına ulaşması yakındır ve dostu dert olmayan gönül ölüdür.

Hac mevsimini kaçıran bir delikanlı bundan duyduğu üzüntüden dolayı âh etmektedir. Bu sırada oradan geçen Süfyan, delikanlının bu âhını işitip ona dört haccı karşılığında kendisine ettiği âhı verip veremeyeceğini sorar. Genç bu takası kabul eder. Süfyan buna hiç pişman olmadığı gibi mutlu mesut uykuya vardığında Allah, düşünde ona yaptığı alışverişin kârlı bir alışveriş olduğunu ve o âhı alması vesilesiyle diğer dört haccını da kabul ettiğini bildirir.

30. Hikâye[30]

Bu hikâyede sevgiliye (Allah'a) kavuşmak için vücuttan ve candan geçmek gerektiği ana fikri işlenmektedir.

Bir gece pervaneler toplanarak candan ve gönülden mumu isterler ve aralarından bir kişinin gidip mumdan haber getirmesini teklif ederler. İçlerinden ayağı çabuk ve çevik biri bu görevi üstlenip mumun yanına gider. Onu görünce etrafında dolanıp geri dönerek oradakilere mumun güzelliğinden bahseder. O pervaneler arasında deneyimli, bu yolları birçok defa görmüş ve kolu kanadı yanıklar içinde biri vardır. Bu pervâne gelip mumun güzelliğinden bahseden pervaneyi azarlayarak "Sen mumun hakikatini anlayamamışsın!" diyerek ona kızar. Sonra aralarından bir diğerini gönderirler. Mumun yanına gelen bu pervâne, mumu görünce bir müddet onun etrafında dolanır. Sonra şevki iyice artınca kendini muma atar. Biraz yanar ama yok olmaz. Bu hâl üzere meclise dönerek gördüklerini anlatır ama o da işin sadece lâfını etmekle kalır. O bilgili pervâne ona da lâf etmeyi kesmesini, kendisinin asıl sırdan haberdâr olmadığını söyleyip kızar. Sonra aralarından biri daha mumu görmek için gider. Mumu görüp etrafında döner ve sonunda arzu ateşi iyice onu kuşatınca kendini muma atarak yok olur. Mumda yok olup onun sırrına erer. Geri dönmeyince o pervânenin öldüğü anlaşılır. O bilgili kişi onun hakkında "O, muma giden yolu buldu." der. Gönül ancak vücuttan ve candan ayrılınca sevgiliye kavuşmak mümkün olur.

---

[30] Feridüddin Attar, *a.e.*., 304-305.

31. Hikâye

Hikâyede "Sevgiliye (Allah'a) kavuşmak için gerekirse onun uğrunda candan geçmek gerekir." fikri işlenmektedir.

Mansûr dünyadan göç edince gönül ehlinden biri onu rüyasında elinde şarapla dolu bir kadeh olduğu hâlde görür. Ona bu elindeki kadehin ne olduğunu sorunca Mansur bu kadehin, dostun yolunda başı kesilenlerin kısmeti olduğunu söyler. "Eğer perde kaldırılsın istersen gayret edip aradaki benlik perdesini kaldırman gerekir." der.

İKİNCİ BÖLÜM

I. ESERİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

A. Nazım Şekilleri

Eser mesnevî nazım şekliyle yazılmıştır. Nüshalar arasındaki beyit sayıları birbirine yakın olup eser 982 beyitten oluşmaktadır. Mesnevînin baş kısmındaki "Der-Tevhid Gûyed", "Hem Der-Na't Gûyed" ve "Kaside-i Hem Beray-ı O" başlıklı şiirler kaside nazım şekliyle yazılmıştır. Bu şiirlerin ilki eserin "tevhid" bölümü olup bu bölümde Allah Telâlâ'nın övgüsü ve senâsı yapılmaktadır. Bu kısmın sonlarına doğru Hz. Peygamber hakkında da övgüler bulunmaktadır. İkinci kısım ise mesnevînin "na't" bölümüdür ve bu bölüm Hz. Peygamberin vasıflarının dile getirildiği ve övüldüğü kısımdır. Son kaside ise Fatih Sultan Mehmed'in methine dairdir. Görüldüğü üzre eserde üç yerde övgü ve ululama maksadıyla kaside nazım şekline başvurulmuştur.

B. Vezin

Gülşenî-i Sarûhânî'nin bu eseri aruzun remel bahrinin *fâʿilātün fâʿilātün fâʿilün* kalıbıyla yazılmıştır. Eserin esas kalıbı bu olmakla birlikte nazım şekillerinden bahsederken zikredilen üç farklı bölümde farklı aruz kalıpları kullanılmıştır. "Der-Tevhid Gûyed" başlıklı eserin tevhid bölümünde ve Fatih Sultan Mehmed'in övüldüğü "Kaside-i Hem Beray-ı O" başlıklı şiirde aruzun *Mefʿūlü fâʿilātü mefâʿīlü fâʿilün* kalıbı kullanılırken mesnevînin nâ't bölümlerinden biri olan "Hem Der-Nâ't Gûyed" başlıklı kaside *Fâʿilātün fâʿilātün fâʿilātün fâʿilün* kalıbıyla yazılmıştır.

Eserde şair genellikle teknik olarak aruzu iyi kullanmaktadır. Bununlar birlikte zaman zaman şairin bazı kusurlu uygulamalarının olduğu da görülmektedir. Bunlardan en sık karşılaşılanı ulama olabilecek yerde med yapılmasıdır. Bir uzun ünlü ve bir ünsüz harfle biten hecelerden sonra ünlü ile başlayan bir hece geliyorsa ahenk bakımından önceki hecenin ünsüz harfi sonraki hecenin başına ulanır. Bu ulamayla medd ortadan kaldırılır. Aksi takdirde vezinde kusur meydana gelmektedir. Ancak zaman zaman bazı şairlerin bu ulamayı yapmayıp önceki heceyi bir buçuk değerinde uzatarak med yaptıkları bilinmektedir. Eser boyunca şair sıkça bu tip tasarruflarda bulunmaktadır.

Ḫavf itme Gülşenī ne ḳadar olsa seyyi'āt
Çün Muṣṭafā şefīᶜ durur ᶜ*afv ider* Ḫüdā (36)

Bī-vefā aṣḥāb ile ḥaşr eyleme
*Cem*ᶜ *olmış* ḫāṭırı neşr eyleme (45)

Ger bedem ger *nīk iy* nīgū-sirişt
Naḳş-ı naḳḳāş-ı cihānem ḫūb-zişt (275)

Aşağıdaki beyitin birinci mısraında şair birinci kelimeyi ikinci kelimeye ularken ikinci mısrada bunu yapmamış ve kelimeyi vezin gereği medli kullanmıştır.

ᶜ*Adl-ile* ṭutdı ṭutanlar ᶜālemi
ᶜ*Adl eyler* şāha bende ādemi (349)

Şairin zaman zaman ayın harfli hecelerde ayın harfini Türkçe mantığa uydurup yok sayarak açık hece oluşturduğu durumlarla da eser boyunca karşılaşılmaktadır.

ᶜĀḳıbet çün bulısarsın itdügüñ
*Żāyı*ᶜ itme kendüzüñ divşirdügiñ (320)

Mū-şikāf-ı mekr u destān u ḥiyel
*Tābi*ᶜ-i nefs ü hevā ṭūl-i emel (459)

Ṭāmiᶜ andan bī-ḫaber durur meger
Niçe az aṣṣıdan irer çoḳ żarar (488)

Eserde çok sık olmamakla birlikte zihafa da yer yer rastlanmaktadır.

Dest-i sipihre miṣḳale-i māh-ı nev virür
Tā aḫterān-ı *āyīne*-güne vire cilā (20)

Mūsīye ger kūh-ı Ṭūr ise maḳām
Aña farḳ-ı ᶜarşdur vaḳt-i kelām (62)

Īsī-yi rūşen-dil ü ᶜālī naẓar
İtdi bir bāzār ucından güẕer (256)

C. Kafiye ve Redif

Şiirin ahenk unsurlarının en önemlilerinden biri olan kafiye itibariyle bu mesnevîde ağırlıklı olarak zengin kafiye bulunmaktadır. Bunlar dışında diğer kafiye çe-

şitlerine de eser boyunca rastlamak mümkündür. Eserde rediften ziyade kafiyenin ağırlıklı olarak kullanıldığı görülmektedir. Gülşenî'nin bu eserinde en çok başvurduğu kafiye çeşidi, revi harfinden önce uzun sesli harf getirilerek yapılan kafiye-i müreddefedir.

Gāh virür tāc u taḫt u māl ü *cāh*
Gāh eyler mālı mār u cāhı *çāh* (16)

Gerçi nāṭıḳdur beşer ḥayvān *ḫamūş*
Yegdür andan merd-i bī-tedbīr ü *hūş* (528)

ᶜİllet-i ḥıḳd u ḥasedden ḫaste-*cān*
Olma kim yoḳdur devāsı bī-*gümān* (969)

Bu eserde zaman zaman hecenin iki ünsüz harfle bitmesiyle meydana gelen kafiye çeşidi olan kafiye-i mukayyede de görülmektedir.

Bağlama dil gerçi kim dil b*end*dür
Düşmen ol kim dōstāne p*end*dür (205)

Fikr-i terk-i kibrdür rāy-ı dür*üst*
İy müdebbir olma bu tedbīre s*üst* (420)

Şair nâdiren de olsa bir kelimenin yalın hâli ile diğer bir kelimenin ekli hâli arasında kafiye yapılmaktadır. Birinci mısraın son kelimesi olan *zeri* kelimesinin sonundaki –i eki iyelik ekidir. İkinci mısraın son kelimesi olan *berī* herhangi bir ek almayıp son harfi olan "i" zaten kelimenin bünyesinde olan bir harftir.

Yoḳ durur çün kīseñüñ sīm ü *zeri*
Büt-perest olmaḳdan olmışsın *berī* (685)

Türkçe fiil kök ve gövdelerindeki bir ya da iki ünsüz harften meydana gelen yarım kafiyeler (kafiye-i mücerrede) sayıca oldukça az olsa da bu mesnevîde yer alan kafiye çeşitlerindendir.

Leşker-i ḫūnī nice sü*r*diler
Ḳande vardı-y-sa izinden gö*r*diler (373)

Bu mesnevîde şairin kafiye hususunda tercihleri genellikle Farsça ve Arapça kelimelerdir. Eserde sadece Arapça, Farsça ya da Türkçe kelimelerle kafiye yapıldığı gibi farklı kelimelerle de kafiyeler oluşturulmaktadır.

Arapça-Arapça

Yine seyrinden aña itdi su’āl
Ḥaḳḳa didi yine merd-i ḫoş-ḫısāl (232)

Farsça-Farsça

Ḳa^{c}r-ı deryādan ṣadef çıḳdı revān
Ol maḥalsüz ḳaṭreye açdı dehān (427)

Türkçe-Türkçe

Ḳo hevāyı kendüne meşġūl ol
Menzil-i taḥḳīḳa iletmege yol (194)

Farsça-Arapça

Gerçi gözler gözlerüñ sūd iy püser
Gevher-i ^{c}ömre ziyāndur bī-ḫaber (639)

Türkçe-Farsça

Her ki dünyā terkin urdı erdür ol
Pāymālidür cihān serverdür ol (219)

Arapça-Türkçe

Niçe bir zecr ide ḳıllet cānuma
Cevr-i gerdūn gire her dem ḳanuma (659)

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi ahenk unsuru olarak kafiye kullanımında eserin bütününde birçok beyitte genellikle tek başına kafiyeden yararlanılmıştır. Ağırlıklı olarak sadece kafiyenin kullanılması söz konusu olsa da aynı zamanda hem kafiye hem de redifin bir arada kullanıldığı da görülmektedir.

Ḥamd-i pāk ol pāke cān-ı *pākden*
K’ādem eyler ḳudreti-y-le *ḫākden* (1)

Dürr-i deryā-yı *nübüvvet ol durur*
Gevher-i kān-ı *mürüvvet ol durur* (66)

Yıḳa-gör ḥırṣ u hevā *bünyādını*
Vir cihānuñ ġuṣṣasına *ṣādını* (237)

Ol ki bu naḳşı edā *itmiş durur*
Ḫoş ṣavāb u bī-ḫaṭā *itmiş durur* (274)

Gerçi mülk ü māl ü cāhı *çoġ idi*
Līk inṣāfı vü ᶜadli *yoġ idi* (368)

ᶜĀşıḳ iseñ ᶜāşıḳ olmaz *ḥᵛābda*
Çün uyursın ḫāmsın bu *bābda* (567)

Ḥaḳdan irişen belāya *ṣābir ol*
Zīnhār itme şikāyet *ṣākir ol* (964)

Eserde rediflerin kullanımına bakıldığında şairin hem kelime tekrarıyla hem de görev ortaklığı olan eklerin kullanılmasıyla yapılan rediflerden her ikisini de yer yer kullandığı görülür.

Çünki kendü sırrına maḥrem *degül*
Bes eger fāş itse ġayrı ġam *degül* (494)

Gündüz ehl-i ᶜışḳ kārı zār *olur*
Her gice ulduz bigi bīdār *olur* (568)

Niçe bir zecr ide ḳıllet cān*uma*
Cevr-i gerdūn gire her dem ḳan*uma* (659)

Eyledi yaġmā sarāy-ı ḫāṣ*ını*
Kim bile her bendenüñ iḫlāṣ*ını* (589)

Eser boyunca hem kelime hem de eklerle oluşturulan rediflere de rastlamak mümkündür.

Her ki dünyā terkin urdı er*dür ol*

Pāymālidür cihān server*dür ol* (219)

Miḫnet-i sermed sitem-kār*uñ durur*

Devlet-i bāḳī kim āzā*ruñ durur* (363)

Genc-i cāndan geç ṭılısm-ı cism*i ḳo*

Ḥāṣıl olmaġa müsemmā ism*i ḳo* (951)

Rediflerin eklerle yapıldığı durumlara bakıldığında bu eklerin Türkçe eklerden oluştuğu görülmektedir. Bu ekler Türkçe kelimelerin sonuna getirildiği gibi umumiyetle Farsça ve Arapça kelimelerin arkasına getirilmektedir. Yine kelime ile yapılan rediflerde de Türkçe kelimeler çoğunluktadır.

Çeşm-i mesti āfet-i hüşyār*dı*

Ġamzesinden ṭurresi ṭarrār*dı* (438)

Faḳr bütden büt-peresti dūr id*er*

Mü[c]minüñ nārın ser-ā-ser nūr id*er* (686)

[c]Aḳl u cān ḥayrān olur āvāz*ına*

Vaḥş u ṭayr āheng iderler sāz*ına* (718)

Eklerden başka bir kelimelik redifler mevcuttur. Bunlar daha çok Türkçe fiil olan kelimelerdir.

Var mıdur şādī kim ṣoñı ġam degül

[c]Ars olur mı k'āḫiri mātem degül (165)

Ṣaḳlayan rāzın peşīmān olmadı

Didügi sözden perīşān olmadı (491)

Aşağıdaki beyitte olduğu gibi şairin kafiye eksikliğini redifle giderdiği durumlar da nadiren görülmektedir.

Kim işitdi bunı kim görmiş durur

K'oda yanmış murġdan beççe durur (732)

II. DİL VE ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ

Râz-nâme dil bakımından 15. yüzyılın dil hususiyetlerini barındıran bir eserdir. Eserde bol miktarda Arapça ve Farsça kelime ve terkip kullanılmıştır. Özellikle kasidelerde dilin daha da ağırlaştığı görülmektedir.

Sālār-ı dīn ü şāh-ı rüsül hādī-i sebīl
Leşker-keş-i velāyet-i cān ṣāḥib-i livā (33)

İy burāḳ-ı berḳ-seyrüñ cilve-gāhı lā-mekān
Ḥāşe kim ola ḫar-ı ᶜĪsī anuñla hem-ᶜinān (70)

Ger itse tīr-i ġamze-i ġılmāndan iltimās
Gīsū-yı ḥūr-ı ḫuld olur idi zihī kemān (118)

Eser boyunca aşağıda aktardığımız beyitler gibi bazen Türkçe kelimelerin ağırlık kazandığı beyitler bulunmakla beraber ekseriyetle beyitlerin kuruluşunda Arapça ve Farsça kelimelerin üstünlüğü söz konusudur. Hatta Türkçe kelimelerin Arapça ve Farsça kelimeler arasında sıkıştığı söylenebilir. Bunda şairin İran asıllı oluşunun etkisi olduğu kadar XV. yüzyılda edebiyat dilinde meydana gelen değişikliklerin de etkisi düşünülebilir.

Ol ḳapuya yüz ṭutan olmadı red
Ol ḳapudan irişür her dem meded (325)

Ḳırḳ birinci gün olıncaḳ meger
Gördi anı Mūsī-i peyġāmber (334)

Düşmen öldügine olmañ şād-mān
Kim size daḫı ecel virmez amān (807)

Eser bir mesnevî olmasına ve özünde mesaj verme kaygısı taşımasına rağmen dil açısından yalın değildir. Hikemî bir üslûpla yazılan *Raz-nâme*'de bu üslûbun ağırlığı bütün metne yayılmıştır. Birçok yerde hikâyelerin içinde bile ayrı başlıklarda verilen nasihatlere paralel olarak birtakım öğütler verilmiş, ayrıca "Makâlât" başlığı altında nasihatler için müstakil bölümler oluşturulmuştur. Bu bölümlerde muhatabın dikkatini çekmek amacıyla çokça hitaplara başvurulmuştur.

İy giriftār-ı hevā vü ḥırṣ u āz
ᶜÖmr kūtāh u emel dūr u dırāz (236)

ᶜĀdet eyle eylügi *iy pāk-dīn*
Ger işitdüñse *yuḥibbü'l-muḥsinīn* (298)

Serverā ᶜucb āfetinden zīnhār
Ḥāżır ol kim olmayasın ḫᵛār u zār (380)

İy muḥabbet meclisinde lāf-zen
Kāli ḳo kim ehl-i ḥālüñdür bu fen (539)

Doğrudan hitapların olmadığı yerlerde ise sanki okuyucu ile konuşuyormuş, söyleşiyormuş havası hissedilmektedir.

Ġāfil olma imtiḥānından añun
Pāymāl it yolına cān u tenüñ (553)

Ḥāżır ol zehr-i helāhildür günāh
Tevbe tiryākin irür olma tebāh (779)

Eserin dilinde her ne kadar Arapça ve Farsçanın ağırlığı hissedilse de eser didaktik mahiyette olduğu için üslûp olarak kapalı değildir. Hikemî tarzın da etkisiyle bolca hikmetli ve uyarıcı sözle karşılaşılan eserde şair söylediklerinin tesirini arttırmak için zaman zaman benzetmelere başvurmakta ve bu benzetmeler vasıtasıyla da karşılaştırmalar yapmaktadır. Bazen de kıyaslamaları örneklemeler vasıtasıyla dile getirmektedir.

Didi ᶜālem kim görirsin āşikār
Naḫle beñzer mūmdan iy iḫtiyār (197)

Ṣūret-i ḫoş-reng ü naḳşı dil-firīb
Şekl-i nāzük hey'eti ḫūb u ġarīb (198)

Senden öñdin şāhlardan gāh gāh
Fikr it kim dutdular taḫt u sipāh (359)

Ḳanı Efrīdūn ḳanı Nūşīn-revān
Nīş oldı ᶜāḳıbet nūş-ı revān (360)

ᶜUcb iblīsi iletdi laᶜnete
Lāyıḳ olmaz ᶜucb ehli raḥmete (379)

Eserde çok sık olmamakla birlikte bazı arkaik kelimeler de yer yer kullanılmaktadır. Bunlardan tespit edilebilenler şunlardır:

düzet- (113)
debret- (153)
ayruḳ (233)
etmek (336)
ṭolın- (513)
ır- (591)
irür- (769)
irgür- (925)
iñen (151
öri ṭur- (209)
ṣuvar- (317)
peyice (373)
uyar- (555)
dinil- (653)
terre (869)
tekyelen- (975)

Gülşenî, eserine canlılık katmak ve sözlerinin tesirini arttırmak maksadıyla birçoğu bugün de kullanılmakta olan deyimleri eserinde yer yer kullanmıştır. Eserde tespit edilebilen deyimler şunlardır:

Eşiğine yüz sür- (19/367)
elinden tut- (43/136)
yele ver- (179)
ateşe (oda) yan- (243)
yüz sür- (291/677)
âbâd ol- (350)
yolunda feda ol- (421)
yoldan ilet- (670)
el uzat- (800)
elini yu- (916)
akıl ver- (32)
ömrü yele ver- (159)
dil bağla- (205)
gözleri uykuya hasret kal- (260)
âlemi tut- (349)
cānına ateş düş- (393)
sır sakla- (491)
aman verme- (699)
dil uzat- (840)
dünyadan sefer et- (945)

Şair kimi yerlerde atasözlerinden istifade ettiği gibi, pek çok yerde ise kelâmı kibar kabilinden sözleri çağrıştıracak sözler kullandığı da görülmektedir. Özellikle nasihat içeren bölümlerde bu tür sözlere daha sık rastlanmaktadır.

Ṭāmiᶜ andan bī-ḫaber durur meger
Niçe az aṣṣıdan irer çoḳ żarar (488)

Şöyle naḳl itdi sözi ṣāḥib-ḫaber
Gufte ḫāliṣ nuḳredür nā-gufte zer (507)

Nefᶜ itmez ᶜilm olmasa ᶜamel
Aġzı datlu eylemez nām-ı ᶜasel (546)

Budur āyīn-i cihān-ı bī-ṣebāt
Her ḥayātuñ āḫiri olur memāt (705)

Ḥālet-i dünyā ᶜaceb ḥālet durur
K'āḫiri her vuṣlatuñ firḳat durur (736)

III. MUHTEVA

Râz-nâme muhteva itibariyle dinî, ahlâki ve tasavvufî yapıda didaktik bir eserdir. Şair eser boyunca ölüm, dünya ve dünyanın geçiciliği, tevazu, kibir, sadakat ve doğruluk, fakr gibi hususlardaki duygu ve düşüncelerini dile getirmektedir. Eserin kuruluşunda takip edilen yola göre Gülşenî önce bir veya birkaç hikâye anlatmakta, sonrasında bu hikâyelerde işlenen konulara bağlı olarak değişik fikirler öne sürüp nasihatlerde bulunmaktadır.

Eser boyunca üzerinde çok yoğun bir şekilde durulan asıl konu dünyanın geçiciliği ve aldatıcılığıdır. Şair bu konuda değişik misallerle okuyucuya mesajını iletmeye çalışmıştır.

Nicelerden girü ḳalmışdur cihān
Sen ṣanursın kim seni gördi hemān (164)

Reng ü būy u naḳş-ı ᶜālemdür mecāz
Ṣanma kim taḥḳīḳdür iy ser-firāz (201)

Uyḫudan uyandı çünkim pīr-i kār
Cümle eşġālini itdi tār u mār (233)

Kibir ve kendini beğenme de şairin sıklıkla üzerinde durduğu konulardandır.

ᶜUcbı terk it kim getürür şūr u şer
Ehlin eyler şāh-ı maġribden beter (377)

Ādemīseñ naḫveti ḳo iy fetā
ᶜĀdet-i iblīs durur kibr ü ibā (409)

Buna mukabil pek çok yerde alçakgönüllük üzerine vurgu yapılmaktadır.

Meskenetden ādeme irdi meded
Kibrden dīv oldı merdūd-ı ebed (408)

Baḥrdür ᶜālem vücūduñ ḳaṭredür
Meskenet göster kim ola ḳaṭre dür (435)

Gūş ṭut her ḳanda k'ola dürr-i pend
Meskenetden dem ur olma ḫōd-pesend (963)

Aşağıdaki beyitlerde adaletin önemi ve zulmün fenalığı konuları işlenmektedir.

Ḫāne-i ᶜadli idin cāna ḥişār
Ẓulm bünyādın ḫarāb it zīnhār (347)

ᶜAdl ü dād it kim şeh-i bā-ᶜadl ü dād
İki ᶜālemde bulur kām u murād (348)

ᶜAdl-ile ṭutdı ṭutanlar ᶜālemi
ᶜAdl eyler şāha bende ādemi (349)

ᶜAdl-ile ṭurdı zemīn ü āsumān
ᶜAdl-ile ābād olur mülk-i cihān (350)

Hırsın ve açgözlü olmanın kötülüğü, insanı ne hallere soktuğu ve terk edilmesiyle ilgili de eser boyunca pek çok yerde şair duygu ve düşüncelerini aktarmaktadır.

İy giriftār-ı hevā vü ḥırṣ u āz
ᶜÖmr kūtāh u emel dūr u dırāz (236)

Ḥırṣ olursa dīde-i ᶜaḳla ḥicāb
Şaḫṣ eger sīmurġ ola eyler ẕübāb (473)

Şöyle ṣanmaġıl bu nefs-i ṭāmiᶜi
Kim ola bir ḫışt-ı zerrīn ḳāniᶜi (672)

Şair sırrı aşikâr etmemek ve susmak bahislerini de eser boyunca yer yer işlemektedir.

Ṣaḳlayan rāzın peşīmān olmadı
Didügi sözden perīşān olmadı (491)

Gevher-i nā-süftedür rāz-ı derūn
Ḫ^{v}ār olur ḫar-mühreden düşse bīrūn (505)

Ḫāmuş ol kim ṣamt iy ṣadr-ı kibār
Ehl-i heybet cāhile olur vaḳār (525)

Bī-te'emmül urmaġıl güftār u dem
Çekmeyesin tā kim ol demden nedem (527)

Şair, eserin son nasihat bölümü olan "Der Mev^{c}iẓa Gūyed" başlıklı 955 ile 979. beyitler arasında yer alan bölümünde, Allah yolunda çalışmak ve gayret etmenin önemi, gönül ehli insanlarla beraber olma, nefsin isteklerine uymama, ilim ehline danışarak iş yapma ve ilim ehliyle hemhal olma, sözünde durma ve doğruluğun fazileti, nasihatlara kulak verme, alça gönüllü olup kibirli davranmama, Allah'tan gelen belâlara sabır gösterme, şükretme, insanların ayıplarını örtme, yalan söylemeyi ve kötü sözler etmeyi terk etme, kin ve hasetten uzak durma, mal, makam ve dünyanın gelip geçiciliği, farz ve sünnetlere sarılma, tövbenin önemi, kişinin sonundan endişe etmesi, amellere güvenmeme ve her işte Allah'ın rızasını gözetme gibi eser boyunca işlenmiş birçok konuya birer ikişer beyitle temas ederek eserin âdeta bir özetini yapmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I. NÜSHA TANITIMI

Nüshaların Tavsifi

1. Millet Kütüphanesi Ali Emirî Efendi Manzum Eserler, nr.932 (= A_1)

Nüsha, sırtı bez, karton bir cilt içinde 46 varaktır. 153x105-95x58 mm. ebadında, krem renkli aharlı kâğıt üzerine baş tarafı yaldızlı olmak üzere cetvel içerisinde, çift sütuna 11 satırlı tâlik hatla yazılmıştır. Başlıklar iki sütunun ortasına verilmiş olup başlıkların yazımında yeşil renk mürekkep kullanılmıştır. 1^{b}'de bulunan serlevha tezhiplidir.

İstinsah kaydı olmayıp, bu nüshanın ne zaman ve kim tarafından istinsah edildiği bilinmemektedir.

Başı: Ḥamd-i pāk ol pāke cān-ı pākden
K'ādem itdi ḳudreti-y-le ḫākden

Sonu: İrdi faẓl u raḥmet-i Rabbü'l-enām
Āḫir oldı bu risāle ve's-selām

2. Millet Kütüphanesi Ali Emirî Efendi Manzum Eserler, nr.859 (= A_2)

İstinsah tarihi: 1310/1892.

Şemseli yeşil bir meşin cilt içinde 30 varaktan müteşekkildir. 105x130-160x85 mm. ebadında krem renk kâğıt üzerine cetvelsiz çift sütuna 18 satırlı rik'a hatla yazılmıştır. Cetvelleri sonradan kurşun kalemle çizilmiştir. Başlıklar iki sütunun ortasına gelecek şekilde verilmiştir.

İstinsah tarihi belirtilmişse de müstensihi hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Başı: Ḥamd-i pāk ol pāke cān-ı pākden
K'ādem eyler ḳudreti-y-le ḫākden

Sonu: İrdi faẓl u raḥmet-i Rabbü'l-enām
Āḫir oldı bu risāle ve's-selām

3. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazma Eserler, nr. 570 (= S)

İstinsah tarihi: XV. yüzyıl

Müstensih: Derviş Mahmud bin Muhammed.

Nüsha, sırtı bordo meşin, üstü ebru kaplı karton kapaklı bir cilt içinde 50 varaktan oluşmaktadır. 163x120-100x60 mm. ebadında, kalın aharlı krem renkli kâğıt üzerine yaldızlı cetvel içerisinde, çift sütuna 10 satırlı nefis talik hatla yazılmıştır. Başlıklar yaldızlı olup iki sütunun ortasına gelecek şekilde tanzim edilmiştir.

Başı: Ḥamd-i pāk ol pāke cān-ı pākden
K'ādem eyler ḳudreti-y-le ḫākden

Sonu: İrdi faẓl u raḥmet-i Rabbü'l-enām
Āḫir oldı bu risāle ve's-selām

Eserin tesisinde faydalanılan bu nüshalar üzerinde yapılan çalışmalar neticesinde bu üç nüshadan A_2 ve S nüshalarının aynı nüsha esas alınarak oluşturulduğunu, A_1 nüshasının ise bu iki nüshadan farklı olan başka bir nüshadan istinsah edildiği söylenebilir. Meselâ A_2 ve S nüshalarının her ikisinde de eserin sonuna iliştirilen bir bölümün hemen üst kısmında şu nota rastlanmaktadır: "Vardı ehl-i fütüvetten biri hikâyesinden sonra mev'iza namiyle şu makale tekyedeki kitapda münderic bulunmağla buraya yazıldı." Hakeza eserin nüsha karşılaştırması yapılarak meydana getirilen bu tezde karşılaşılan metin farklılıklarının büyük bir kısmı da A_2 ve S nüsharıyla A_1 nüshası arasında olmaktadır.

II. METNİN KURULUŞUNDA TAKİP EDİLEN YOL

A. Türkçe Bazı Ek ve Kelimelerin İmlâsı

a. İsme ve fiile gelen birinci tekil şahıs ekinin sesli harfi düz-geniş olarak yazılmıştır: *-am, -em*

gil*em* (43) fāriġ*am* (217) olmay*am* (401) id*em* (662)

-em ekinin metinde Farççada kullanıldığı şekliyle geçtiği yerler de söz konusudur.

çāre-em (132) k'üftāde-em (136) ḫūn-ālūde-em (139)

Yine birinci tekil şahıs ekinin -ven şekliyle de eserde kaşılaşılmaktadır.

ᶜĀşıḳuñven (580) İstemezven (844)

Birinci çoğul şahıs ekinin yuvarlak sesli hâli kullanılmıştır: *-uz, -üz*

ṭālibüz (147) ġāfilüz (188)

Eserde ekin Eski Anadolu Türkçesindeki -vuz, -vüz şekliyle de karşılaşılmaktadır.

ḳalav*uz* (790) olav*uz* (810) k'olmayav*uz* (824)

b. Birinci ve ikinci tekil şahısların iyelik ekleri yuvarlak sesli harflerle yazılmıştır:

-üm, -ün, -ümüz, -üñüz

ᶜilm*üm* (852) söz*üm*i (357) ḥüsnin*üñ* (441)

Üçüncü tekil ve çoğul iyelik ekleri her zaman düz-dar sesli harflerle gösterilmiştir:

-ı, -sı, -leri

aᶜdā*sı* (131) çeşm*i* (805) el*leri* (882)

c. Soru edatı "mı" daima kelimelerden ayrı ve düz-dar şekilde gösterilmiştir: *mı, mi*

ᶜaceb *mi* (126) olur *mı* (165) böyle *mi* (583)

d. Bildirme ekinin yuvarlak sesli olan hâli kullanılmıştır. Sessiz uyumuna da dahil edilmemiştir. : -dur, -dür. Ekin "durur" şekli ise kelimelerden ayrı ve daima kalın hâliyle yazılmıştır.

sezā*dur* (586) kenzi*dür* (607) ehli *durur* (632)

e. Geniş zaman eki olan -r'nin aldığı yardımcı ses dar-yuvarlak ve düz-geniş alınmıştır. (-ar, -er, -ur, -ür)

ṭut*ar* (29) id*er* (99) ol*ur* (118) görin*ür* (156)

f. Hem görülen hem de öğrenilen geçmiş zamanın ekleri düz-dar sesli olarak yazılmıştır: -dı, -di, -mış, -miş

gör*di* (165) bul*dı* (263) ol*mış* (314) düz*miş* (385)

g. -dık (-dik, -duk, -dük) sıfat-fiil ekinin yuvarlak sesli olan şekli kullanılmıştır.

sev*düg*inden (751) divşir*düg*iñ (320) ol*dug*ına (76) yaḳ*dug*ınca (865)

h. -ıp (-ip, -up, -üp) zarf-fiil eki yuvarlak sesli ve b'li yazılmıştır.

ḳaç*ub* (87) ol*ub* (912) id*üb* (447) vir*üb* (677)

g. Zaman kavramı taşıyan -ınca (-ince, -unca, -ünce) zarf-fiili -ınca, -ince şekliyle verilmiştir.

itmey*ince* (229) ḳomay*ınca* (436) virmey*ince* (544) yaḳdug*ınca* (865)

ı. -meden, -madan zarf-fiili -madın, -medin şeklinde yazılmıştır.

ol*madın* (209)

i. Kelimelerin dönem hususiyetleri aksettirilmiştir.

virdi (159) bigi (167) gice (568) ulduz (568)

k. Sesli ile biten bir kelimeden sonra sesli ile başlayan başka bir kelime geldiğinde vezin gereği seslilerden biri düşürülünce iki kelime bitişik yazılarak sesli harfin düştüğü yer kesme işaretiyle belirtilmiştir.

k'ādem (1) k'üftāde (43) n'ola (276) n'idem (457)

l. Vezin icabı "için" edatının i'si düşürüldüğü zaman kesme işareti kullanılmadan önceki kelimeyle doğrudan doğruya bitişik yazılmıştır.

anuñ*çün* (73)

"için" edatının kendisinden önceki kelimeyle birlikte kullanıldığı durumlarda ise bu durum -için şeklinde gösterilmişti.

anuñ-için (264) baḳmaġ-için (267) dōstān-için (662)

m. Geri, ileri, karşı gibi yön bildiren kelimelerin u, ü'lü şekli kullanılmıştır.

girü (164) ilerü (291) ḳarşu (678)

n. Kelimeler ile ek ya da edatlar arasında kaynaştırma görevi üslenen "y" harfi iki tire arasında gösterilmiştir.

ḳaṭre-y-iken (148) bu-y-ısa (392) ide-y-idim (522)

B. Arapça ve Farsça Bazı Terkip, Ek ve Kelimelerin İmlâsı

Arapça ve Farsça bazı terkip, ek ve kelimelerin imlâsındaki uygulamalar şu şekilde yapılmıştır:

Arapça terkipler aşağıdaki gibi yazılmıştır:

ẕi'n-nūreyn (89) yevmü'l-ḥisāb (400) niᶜme'r-refīḳ (403) ve's-selām (480) Ancak "Allah" ismiyle birleşen isimler bu imlâya tâbi tutulmamıştır.

bāreka'llāh (218) şey'ü li'llāh (631)

Farça isim ve hâl köküyle yapılmış birleşik kelimeler tireli yazılmıştır.

ḫūn-ālūde (139) rūşen-dil (256) gül-reng (440) ᶜāḳıbet-endīş (489) Bir ön edatla bir ismin birleşmesi sonucunda ortaya çıkan kelimeler tireli yazılmıştır.

bī-ḫaber (209) nā-suftedür (505) pür-maraż (548) hem-dem (958)

Ancak Türkçede çok kullanıldığı için artık alışılan bazı kelimeler tiresiz yazılmıştır.

nādān (269) bīhūde (452)

Aynı iki kelimenin arasına bir edat getirildiğinde tire ile birleştirilmiştir.

ḳāf-tā-ḳāf ser-ā-ser (686) yek-be-yek (738)

-veş, -var gibi benzetme edatları, eklendikleri kelimelerden tire ile ayrılmıştır.

Ḫūrşīd-veş (114) āyīne-vār (268)

Benzetme edatı fonksiyonu taşıyan "misâl" kelimesi arkasına geldiği kelimeye tire ile birleştirilmiştir.

mīnū-miṣāl (171)

-âne edatı günümüz Türkçesinde de yaygın olarak kullanıldığı için eklendiği kelimeye bitişik yazılmıştır.

dōstāne (205) dervīşāne (599) müflisāne (683)

Bazı Arapça ve Farsça kelimeler dönem itibariyle aslî okunuşlarıyla yazılmıştır.

fidī (421) ḥisāb (975)

Dâ'ire, kâ'inât, kâ'il gibi kelimeler eserde konuşma dilinde olduğu gibi hemze yerine y'li yazılmış olup bu imlâ korunmuştur.

dāyire (34) kāyinātı (24) ḳāyil (356)

'Aşk, 'ayân, 'ayş gibi kelimeler dönem özelliğine uygun olarak dar sesli harfle gösterilmiştir.

ᶜıyş (180) ᶜışḳa (571) ᶜıyān (605)

Vezin gereği imale yapılıp uzun okunması gereken kısa ünlüler olduğu gibi yazılmış, harfin üzerine uzatma işareti konmamıştır.

esāsı (188) yıḳa (237) didi (263)

C. Teknik Özellikler

1. Eserin elimizde bulunan üç nüshası sayesinde nüshalar arasında karşılaştırma ve edisyon kritik yapma imkânı bulunmuştur. Böylece eserde karşılaşılan müşkküllerin halline ve şairin hatt-ı destinden çıkan aslî nüshasına yaklaşılmaya gayret edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda karşılaştırmalar yapılırken nüshalar arasında vezin ve anlam bakımından ortaya çıkan farklılıklarda en uygun olanı metne alınmış ve diğerleri dipnotta nüsha farkı olarak verilmiştir.

2. Nüsha farkları belirtilirken farklılık bulunan kısım önce kurulan metnin içindeki şekliyle yazılıp ":" işareti konulduktan sonra diğer nüshadaki veya nüshalardaki farklılık belirtilerek hemen yanına da nüshanın rumuzu verilmiştir.

3. Kurulan metinde olup diğer nüshalarda bulunmayan kelime, mısra, beyit ya da beyitler o nüshanın rumuzunun önüne konulan "–" ile belirtilmiştir.

4. Nüsha farkları belirtilirken aynı beyitin bir mısraında bulunan ve birden fazla olan değişiklikler arasına ";" işareti, mısralar arasındaki farklılıkları belirtmek için ise "//" işareti kullanılmıştır.

5. Metinde yer yer karşılaşılan vezin bozuklukları, anlam da dikkate alınarak giderilmeye çalışılmıştır. Bu hususta yapılan eklemeler "[ ]" içerisinde gösterilirken, metinden çıkarma yapıldığı durumlarda ise "( )" işareti kullanılmıştır. Eğer vezin bozuklukları hiçbir şekilde düzeltilememişse öylece bırakılmış olup bu durum dipnotta *mısraın (ya da beytin) vezni bozuktur* şeklinde belirtilmiştir.

6. Beyitlerin nesre çevirisinde zaman zaman anlamı netleştirmek veya kuvvetlendirmek için eklenilen kelimeler ve kelime grupları parantez içerisinde verilmiştir.

7. Eser içerisinde yer alan başlıklarda "*" işareti kullanılarak bunlarla ilgili bilgiler dipnotta verilmiştir.

8. Şair yer yer eserinde âyet, hadis gibi dinî kaynaklara müracaat etmiştir. Bu tarz ifadeler eski yazı ile dizilmiş olup bunlarla ilgili açıklamalar dipnotta gösterilmiştir. Âyetlerden iktibas olarak alınan bölümler söz konusu olduğunda eğer ifade Kur'ân-ı Kerim'de bir yerde geçiyorsa ayetin meali verilip iktibas edilen ifadelerin altı verilen meal içinde çizilmiştir. Şayet aynı ifade birden çok âyette geçiyorsa bir âyetin meâli verilip diğerlerine "*Ayrıca bkz.*" şeklinde atıfta bulunulmuştur. Hadislerde ise hadisin Türkçe tercümesi verilmiş, iktibas durumlarında âyetlerin gösterilişinde izlenen yol takip edilmiştir. Ayrıca hadis kaynakları belirtilmiştir.

9. Eserde veznin değiştiği yerlerde bu değişiklik ilgili yerlerde belirtilmiş olup eğer daha sonra aynı vezin devam ediyorsa bu durum ayrıca belirtilmemiştir.

10. Metinde yer alan hikâyelerden kaynaklarını tespit edebildiklerin kaynakları hikâyelerin özetlerinin verildiği bölümde başlıklara eklenen dipnot numarlarıyla ilgili yerlerde gösterilmiştir

11. Metnin kuruluşunda, tenkitli basım yapılan ilmî eserlerde kullanılan transkripsiyon sistemi uygulanmıştır.

ء	: ’
ث	: s̱ S̱
ح	: ḥ Ḥ
خ	: ḫ Ḫ
ذ	: z̲ Z̲
ص	: ṣ Ṣ
ض	: ż Ż
ط	: ṭ Ṭ
ظ	: ẓ Ẓ
ع	: ᶜ
غ	: ġ Ġ
ق	: ḳ Ḳ
ك	: ñ Ñ

Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlü harfler şu şekilde gösterilmiştir.

ا : ā Ā　　و : ū Ū　　ى : ī Ī

Vâv-ı ma’dûleler ise “ᵛā” şeklinde imlâ edilmiştir; “bed-ḫᵛāh, ḫᵛānını” gibi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RAZ-NĀME (MAḲĀLĀT-I GÜLŞENĪ)

METİN – NESRE ÇEVİRİ

RĀZ-NĀME-İ MEVLĀNĀ GÜLŞENĪ [*] (Raḥmetullahi sirruhu)

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün
– + – – / – + – – / – + –

1. Ḥamd-i pāk ol pāke cān-ı pākden
K'ādem eyler ḳudretiyle ḫākden

2. Āfitāb-ı rūḥa andandur żiyā
Şemᶜ-i ᶜaḳl andan bulur nūr-ı ṣafā

3. Ḥikmetiyle nuṭfede ol cān ider
Āfitābı ẕerrede pinhān ider

4. Baḥr-i feyżinden dü ᶜālem ḳaṭredür
Mihr-i cūdından dil ü cān ẕerredür

5. Bānīʾ-i bünyād-ı saḳf-ı bī-sütūn
Naḳş-bend-i ṭāḳ-ı çarḫ-ı nīl-gūn

6. Çarḫa seyr ü ḳuṭba andandur ṣebāt
ᶜAḳl u nefs ü rūḥa ol virür ḥayāt

7. ᶜAḳluñ ol ᶜaḳlı vü cānuñ cānıdur
Cüzʾ ü küllī ẕātınuñ bürhānıdur

8. Ḥikmeti mecmūᶜ-ı fiᶜlüñ fāᶜili
Ḳudreti mecmūᶜ-ı şeyʾüñ şāmili

9. Hīç ᶜaḳl-ı ḫurde-bīn ü nüktedān
Kendü ẕātından anuñ virmez nişān

---

[*] **Başlık:** Rāz-nāme-i Mevlānā Gülşenī A_1 1b; A_2, S nüshalarında başlık yok.

[1] eyler: itdi A_1

[2] andandur: ol virür A_1

MEVLÂNÂ GÜLŞENÎ'NİN RÂZ-NÂMESİ

1. Temiz candan saf övgü, kudretiyle topraktan insanı yaratan ve her türlü noksanlıktan münezzeh olan Allah'adır.

2. Ruh güneşinin ışığı O'ndandır. Akıl mumu berrak ışığını O'ndan bulur.

3. O, hikmetiyle cenine can verir. Güneşi de zerrede gizler.

4. İki âlem (dünya ve ahiret) onun feyiz denizinden (iki) damladır. Gönül ve can O'nun cömertlik güneşinden birer zerredir.

5. O, sütunsuz gökyüzü binasının yapıcısı ve feleğin mavi kubbesinin nakkaşıdır.

6. Feleğin dönüşü, kutupların sabit oluşu O'ndandır. Akıl, nefis ve ruha O hayat verir.

7. O, aklın aklı ve canın da canıdır. Parça ve bütün onun zâtının delilidir.

8. Yapılan işlerin hepsi O'nun hikmetindendir. Kudreti bütün eşyayı kuşatmıştır.

9. Kılı kırk yaran ve incelikleri kavrayan akıl. O'nun kendi zâtından hiç haber veremez.

10. Āfitāb-ı ẕāt-ı pākinden yaḳīn
Dīde-i ᶜaḳl olmamışdur ẕerre-bīn

11. Dāl durur ḥikmetine kāf u nūn
K'andan oldı naḳş-ı bī̇rūn u derūn

12. İrdi her mevcūda cūdından vücūd
Ẕü'l-minen bī̇-minnet eyler feyż-i cūd

13. Evveli her evvelüñ bī̇-ibtidā
Āḫiri her āḫirüñ bī̇-intihā

14. Pādişāh oldur ki bāḳī̇ ᶜizzeti
Hem muᶜizz ü hem müẕil yoḫ ẕilleti

15. Ḫāk-i dergāhı selāṭī̇n-i cihān
Ḥalḳasıdur bābınuñ heft āsumān

16. Gāh virür tāc u taḫt u māl ü cāh
Gāh eyler mālı mār u cāhı çāh

17. Ḫākim ol durur ki ḥükmidür revān
Māniᶜ olmaz emrine kevn ü mekān

18. Oldı vaṣfında zebān-ı ᶜaḳl lāl
Kimsene andan nişān virmek muḥāl

DER-TEVḤĪD GŪYED *

Mef ᶜūlü fāᶜilātü mefāᶜīlü fāᶜilün
– – +/ – + – +/ + – – +/ – + –

19. Ol pādişāha yaraşur eyvān-ı kibriyā
Kim ḫāke yüz sürerler işiginde enbiyā

---

12 cūdından: elinden A_1

17 ḥükmidür: ḥikmetidür A_1

* **Başlık:** Der-Tevḥīd Gūyed A_2 2a, S 2a; Ḳaṣide Der-Tevḥīd-i Bārī İzz-i ᶜİsmeh A_1 2a

10. Akıl gözü O'nun tertemiz zâtının güneşinden dolayı zerreleri tam olarak açık seçik göremez.

11. Kaf ve nun (kün: ol emri) O'nun hikmetine delildir; çünkü iç ve dışta (bulunan) nakışlar O'ndan oldu.

12. Yaratılmış her şey O'nun cömertliğiyle varlık buldu. Allah başa kakmadan bolluk ve bereket verir.

13. Her evvelin evvelidir, öncesizdir (ezelî); her nihayetin de sonudur, sonrasızdır (ebedî).

14. O, izzeti sonsuz, zilleti olmayan, hem yüceltip (yaratıp) hem de yok eden bir padişahtır.

15. Cihan sultanları, O'nun dergâhının toprağı; yedi gök, kapısının halkasıdır.

16. İsterse taç, taht, mal ve makam verir. İsterse malı yılan, makamı kuyu eder.

17. Hükmü geçerli olan hâkim O'dur. Kevn ü mekân O'nun emrine engel olamaz.

18. Akıl dili O'nu anlatmada dilsiz kaldı. Kimsenin O'ndan haber vermesi mümkün değildir.

TEVHÎD HAKKINDADIR

19. O padişaha, eşiğinde peygamberlerin toprağa yüz sürdükleri yücelik sarayı yaraşır.

20. Ger sad-hezār sāl ḳıla vaṣf vāṣıfān
Mevṣūf olmaya ṣıfat-ı ᶜizzet-i Ḫudā

21. Evc-i sipihrden çü ṭulūᶜ ide āfitāb
Ser-geşte-hāl olsa ne ṭañ ẕerre der-hevā

22. Keşf-i sürādıḳāt-ı celāl itmek istese
Maḥcūb u bī-mecāl olur ᶜaḳl-ı evliyā

23. Maᶜḳūl-ı ᶜaḳl-ı evvel ü āḫir durur velī
Andan ne ibtidā durur aña ne intihā

24. İrmez kemāl-i ẕāt-ı beḳāsına hīç naḳṣ
Ser-cümle kāyinātı eger eylese hebā

25. Ḫaṭṭ-ı vücūdı levḥ-i ᶜadem üzre resm idüb
Ḥarf-i dü kevni eyledi inşā kemā yeşā

26. Ol ẕāt-ı pāk kim ṣıfatından eṣer durur
Ehl-i ᶜuḳūl didügi bī-çūn u bī-çerā

27. Ketm-i ᶜademden eyledi īcād ḳudreti
Şeş sūy u heft aḫter ü nüh künbed-i ᶜalā

28. Dest-i sipihre miṣḳale-i māh-ı nev virür
Tā aḫterān-ı āyīne-güne vire cilā

29. Gündüz bisāṭ-ı ḫāke ṭutar çetr-i zer-nigār
Gice ᶜarūs-ı çarḫa döşer nīlgūn futā

---

[20] ḳıla vaṣf vāṣıfān: ḫalāyıḳ iderse vaṣf A_1

[21] ser: her A_2, S; zerre der-hevā: ẕerre-i hevā A_2, S

[22] celāl: cemāl A_1

[23] ibtidā durur aña: ibtidā bilinürdür ne A_1

[24] Ser cümle: Mecmuᶜ-ı A_2, S

[28] Tā: Kim A_1; vire: virür A_1

20. O’nu övenler yüz bin yıl anlatsalar da Allah’ın yüce sıfatları anlatılamaz.

21. Güneş gökyüzünde doğunca havadaki zerrelerin başı dönse buna şaşılır mı?

22. Evliyanın aklı O’nun Celâl sıfatının ihata ettiği şeyleri keşfetmek istese (onun azameti karşısında) mecalsiz (kalır) ve mahcup olur.

23. O, akl-ı evvelin ve akl-ı âhirin anladığıdır; ancak O’nun ne başlangıcı ne de sonu vardır.

24. Bütün kâinatı baştanbaşa yok etse bile O’nun sonsuz kemaline hiçbir eksiklik erişmez.

25. Varlık yazısını yokluk sayfasına yazıp iki âlemin harfini dilediği gibi inşa etti.

26. (Allah), sıfatları için akıl sahiplerinin mutlak dediği, her türlü eksiklikten münezzeh bir zâttır.

27. (O’nun) kudreti yokluk sırrından altı yönü, yedi yıldızı ve dokuz göğü yarattı.

28. (O’nun kudreti) parlak yıldızları cilâlamak için göğün eline yeni ay parlatma verir.

29. Gündüz toprak yatağına altın süslemeli çadır tutar. Gece de feleğin gelinine mavi çarşaf yayar.

30. Şem^{c}-i celāl-i tābiş-i şevḳinde z̲evḳ-ile
Pervāne-vār sūḫte ervāḥ-ı aṣfiyā

31. Gerçi ta^{c}ayyünāt durur keşret-i ṣıfāt
A^{c}dādı ḳo ki vaḥdet ider z̲ātı muḳteżā

32. Sırr-ı ḥaḳāyıḳına ki irmez aña ^{c}uḳūl
Ḫoş maẓhar oldı āyīne-i rūh-ı Muṣṭafā

33. Sālār-ı dīn ü şāh-ı rüsül hādī-i sebīl
Leşker-keş-i velāyet-i cān ṣāḥib-i livā

34. Ehl-i vücūd u noḳṭa-i pergār-ı dāyire
Maḳṣūd-ı āferīniş ü memdūḥ-ı muḳtedā

35. Şānında nāzil olalı *ve'ş-şems* vechüñe
Āfāḳı rūşen eyledi envār-ı *ve'ḍ-ḍuḥā*

36. Ḫavf itme Gülşenī ne ḳadar olsa seyyi'āt
Çün Muṣṭafā şefī^{c} durur ^{c}afv ider Ḫüdā

37. Her dem hezār bār ṣalāt u selām-ile
Cān u göñülden olsun aña midḥat ü ş̲enā

---

[31] ta^{c}ayyünāt durur: ta^{c}ayyünātdur A_2 // ider: o A_1; muḳteżā: iḳtiżā A_1

[32] oldı: olsa A_2

[34] Ehl-i: Aṣl-ı // memdūḥ-ı: memdūḥ u A_1

[35] vechinüñ: vecheke A_1 // eyledi: eylese A_2

[36] şefī^{c} durur: şefī^{c} ola A_2, S

[37] hezār: sezā' A_2, S

30. Arzunun parıl parıl yanan celâl mumunda azizlerin ruhları pervâne gibi zevkle yanmaktadır.

31. Sıfatların çokluğu aşikâr olsa da sen sayıları bırak; çünkü O'nun zâtı birliği gerektirir.

32. Hz. Peygamber'in ruhunun aynası akılların eremediği hakikat sırrının göründüğü yer oldu.

33. (O) dinin önderi, peygamberlerin şâhı, yol gösterici, cennet velilerinin kumandanı, sancak sahibi(dir).

34. (O) varlık sahibi ve dairenin pergel noktası, yaratılışın gayesi ve peygamberlerin övülmüşü(dür).

35. O'nun şanında senin yüzüne ve'ş-şemsü indirğinden beri "ve'd-duhâ"nın nurları bütün âlemi aydınlattı.

36. Ey Gülşenî! Günah ne kadar çok olsa da korkma; zira Hz. Peygamber şefaatçidir ve Allah da affeder.

37. Candan ve gönülden her nefeste birlerce salât ve selâm ile övgü ve yüceltme O'na olsun.

MAḲĀLĀT ENDER-MÜNĀCĀT Ü İLTİMĀS *

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün
– + – – / – + – – / – + –

38. İy ki senden ḥāṣıl olur her murād
Sen idersin ḫāṭır-ı maḥzūnı şād

39. Sen bilürsin ḥāl-i ḫalḳ-ı ᶜālemi
Żāhirā rāz-ı derūn-ı ādemi

40. ᶜİlmüñe maᶜlūmdur esrār-ı ġayb
Bu yaḳīne ᶜāḳil itmez şekk ü reyb

41. Dest-gīrisin ḳamu üftādenüñ
Hem penāhı bende vü āzādenüñ

42. Reh-nümā ol iy ḳamuya reh-nümūn
Nefs elinde ḳoma kim olam zebūn

43. ᶜĀciz ü dermānde vü bī-ḥāṣılam
Ṭut elüm k'üftāde-i āb u gilem

44. Gerçi itdüm bī-ᶜaded cürm ü günāh
Līk feyẓ-i faẓl u luṭfuñdur penāh

45. Bī-vefā aṣḥāb ile ḥaşr eyleme
Cemᶜ olmış ḫāṭırı neşr eyleme

46. Saña lāyıḳ ḳullar ile hem-dem it
Derd ehli ṣoḥbetine maḥrem it

---

* **Başlık:** Maḳālāt Ender-Münācāt ü İltimās A_2 2b, S 3a; Der-Münācāt ve İltimās-ı Maġfiret A_1 3a

44 luṭfuñdur: luṭfuñdan A_2, S

45 ḫāṭırı: ḫāṭırum A_1

TANRI'YA YAKARIŞ VE YAKLAŞMAYA DAİR SÖZLER

38. Ey her muradın kendisinden hâsıl olduğu Allah'ım! Mahzun gönlü sen şenlendirirsin.

39. Sen, dünya halkının hâlini ve insanın içinde gizlediklerini açıkça bilirsin.

40. Gaybın sırları senin tarafından bilinir. Akıllı kimse bu kesin bilgiden zanna düşüpşüphe etmez.

41. Bütün düşkünlerin elinden tutanı, köle ve hürlerin de sığınağısın.

42. Ey herkese kılavuzluk eden, yol göster! Beni, aciz düşüren nefsin elinde bırakma.

43. (Ey Allah'ım!) Çaresiz, güçsüz ve eli boşum. Çamura batmışım, elimden tutup bana yardım et.

44. Gerçi sayısız suç ve günah işledim; ancak senin lütfunun ve bağışlayıcılığının çokluğuna sığındım.

45. Vefasız dostlarla (beni) bir araya getirme. Toplanmış gönlümü de dağıtma.

46. (Beni) sana lâyık kullar ile arkadaş kıl ve dertlilerin sohbetine dahil et.

47. Şol ᶜamel kim ḥaẕretüñde ḳadri var
Anı rūzī eyle iy Perverdigār

48. Şol yola kim saña varur rehber ol
Çün degüldür ḳaṣdum andan ġayrı yol

49. Cān u dilde ḳoma ġıll u ġışş-i ġayr
Ḳalmasun şūr u şer olsun cümle ḫayr

50. Ḳalb-i bī-ġışş u derūn-ı pür-ṣafā
Hem ᶜamel kim ola ḫāliṣ bī-riyā

51. Sen müyesser eyle iy dānā-yı rāz
Ḫāṭır-ı cemᶜ ü dil-i bī-ḥırṣ u āz

52. Şol zamān kim müddet-i ᶜömr ü ḥayāt
Āḫir ola ire hengām-ı memāt

53. Çün kim idem dār-ı dünyādan sefer
Faẕluñ eyle raḥmetüñe rāhber

54. Hem-reh it tevfīḳ-i īmān-ı dürüst
Vaḳt-i pürsiş eyleme ḳavlümde süst

55. Yā Kerīm ü yā Raḥīm ü yā Ġafūr
Rūz-ı maḥşer Muṣṭafādan itme dūr

DER-NAᶜT-İ RESŪL ᶜALEYHİ'SSELĀM*

56. Seyyid-i kevneyn ü şāh-ı enbiyā
Nūr-ı pāk ü şemᶜ-i cemᶜ-i aṣfiyā

---

49 feyż-i ḫayr: cümle ḫayr A_2, S

50 ola ḫāliṣ: ḫāliṣ ola A_1

53 53: 54 A_1; dünyādan: dünyīden A_2, S

54 54: 53 A_2, S

* **Başlık:** Der-Naᶜt-i Resūl ᶜAleyhi'sselām S 4a; Der-Naᶜt-i Muḥammed Resulūllāh A_1 3b; Der-Naᶜt-i Resūl A_2 3a

56 aṣfiyā: enbiyā A_2, S

47. Ey rızık veren Allah'ım, katında değerli olan işleri bana nasip et!

48. Sana gelen yol için bana rehber ol; çünkü ondan başka bir yolu istemem.

49. Ruhumda ve kalbimde başkasına karşı kin ve hile bırakma. Hepsi iyilik olup kötülük ve fenalık kalmasın.

50. Kalp hilesiz, gönül tertemiz ve amel halis ve riyasız olsun.

51. Ey her sırrı bilen (Allah'ım), sen derli toplu bir akıl ve tok bir gönül ver!

52-53. Ömrün süresi sona erip de ölüm vakti gelince dünya evinden ayrıldığımda bağışlayıcılığına lütfunu rehber et.

54. Hakikî imanın yardımını (bana) yoldaş et. Sorgu zamanında sözümde gevşeklik olmasın.

55. Ey cömert, bağışlayıcı ve affedici (Allah'ım)! Mahşer günü beni Mustafa'dan uzak etme.

HZ. PEYGAMBER'İN ÖVGÜSÜNE DAİR

56. (Hz. Peygamber) iki âlemin efendisi ve peygamberlerin şahıdır. Seçkinler topluluğunun mumu ve en parlak nurudur.

57. Noḳṭa-i edvār-ı pergār-ı vücūd
K'andan oldı her vücūda feyż-i cūd

58. Şu^{c}le-i tīġ-i zebānı şem^{c}-i mihr
Pāymāl-i maḳdemi farḳ-ı sipihr

59. Ḫāk-i rāhı Selsebīle āb-ı rūy
Ravżasında bāġ-ı cennet ḫāk-i kūy

60. Şehsüvār-ı ^{c}arṣa-i her dü cihān
K'oldı miẓmār-ı Burāḳı lā-mekān

61. Çün burāḳ-ı berḳ-vār ide şitāb
Ḳala ^{c}Īsīnüñ ḫarı ender-ḫalāb

62. Mūsīye ger kūh-ı Ṭūr ise maḳām
Aña farḳ-ı ^{c}arşdur vaḳt-i kelām

63. Āfitāb-ı āsumān-ı şer^{c}-i dīn
Emn-i ^{c}ālem mehbiṭ-i rūḥu'l-emīn

64. Ehl-i īmānuñ ümīd u mesnedi
Devlet ü iḳbāl ü baḫt-ı sermedi

65. Ẕerre-i nūr-ı cebīni āfitāb
Şemme-i ḫatt-ı siyāhı müşk-i nāb

66. Dürr-i deryā-yı nübüvvet ol durur
Gevher-i kān-ı mürüvvet ol durur

67. Aḥmed-i muḫtār ḫatm-i mürselīn
Faḫr-i ādem رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ

---

[57] – : A_2, S

[60] ^{c}arṣā-i; ^{c}arża-i A_2, S

[61] ender: anda A_1

[63] emn-i: rūz-ı A_1

[66] mürüvvet: velāyet A_1

[67] Enbiyâ 20/107, Meâli: (Resûlüm!) Biz seni ancak <u>âlemlere rahmet olarak</u> gönderdik."

57. (O) varlık pergelinin üzerinde döndüğü noktadır. Her varlığa cömertliğin erişmesi O'ndan oldu.

58. Dil kılıcının alevi güneş mumudur. Göğün en üst katı O'nun ayağının altındadır.

59. O'nun yolunun toprağı cennet çeşmesine yüzsuyudur. Cennet bağı O'nun bahçesinde yolunun toprağıdır.

60. Her iki cihan meydanının at binicisidir. Burak'ının meydanı da mekânsızlık oldu.

61. Şimşek gibi Burak seğirtince İsa'nın eşeği çamur içinde kalır.

62. Kelâm vaktinde Musa'ya makam Tûr Dağ'ı ise O'na göğün en üst noktasıdır.

63. O, din göğünün güneşi, âlemin güvendiği ve Cebrail'in vahiy getirdiğidir.

64. İman sahiplerinin ümidi, dayanağı, varlığı, refahı ve bitmeyen mutluluğudur.

65. Güneş (O'nun) alnının nurunda bir zerredir. Saf misk (O'nun) siyah sakalının kokusudur.

66. Peygamberlik denizinin incisi, cömertlik madeninin cevheri O'dur.

67. Seçilmiş olan Ahmet, peygamberlerin sonuncusu, insanlığın övüncü ve âlemlere rahmettir.

68. Ḫilᶜat-ı teşrīf aña *levlāk*dür
Maḳdem-i tāc-ı seri eflākdür

69. Aña vü ālīne yā Rabbü'l-enām
Bī-kerān olsun ṣalāt ile selām

HEM DER-NAᶜT GŪYED*

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün
– + – – / – + – – / – + – –/ – + –

70. İy Burāḳ-ı berḳ-seyrüñ cilve-gāhı lā-mekān
Ḥāşe kim ola ḫar-ı ᶜĪsī anuñla hem-ᶜinān

71. Gerd-i rāhuñ tūtiyā-yı nergis-i ḥūrā-yı ḫuld
Ḫāk-i pāyuñ āb-ı rūy-ı gülşen-i bāġ-ı cinān

72. Āfitāb-ı ᶜālem-efrūz-iken iy şāh-ı dü kevn
Bu ne sırdur kim seḥāb olmış ṭapuña sāye-bān

73. Merkez-i ḫākīde gördi āfitāb-ı cevheri
Maḳdemüñ her gün anuñçün devr eyler zer-feşān

74[74]. *Lī maᶜallāh* cüy-bārından durur her sebz ü ter
Şāḫ-ı iḳbālüñ k'anuñ ẓıllındadur emn ü emān

75. Salṭanat farḳı Süleymān-ile ancaḳ ola kim
Aña hüdhüddür saña Cibrīl-i ḥaẓret tercemān

76. Şemᶜ-i cemᶜ-i enbiyā olduġına budur delīl
Kim zebān-ı mażhar-ı āyāt-ı nūr oldı Duḫān

---

[68] **Hadis:** "Sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri (kâinatı) yaratmazdım. (Aclûni, *Keşfü'l-Hafā*, 2/164) Muteber hadis kitaplarında yar almayıp sahih bir hadis olmamakla beraber anlam olarak başka benzer hadislere uygun görüldüğü için meâl bakımından hadis kabul edilmektedir.

[*] **Başlık:** Hem Der-Naᶜt Gūyed A_2 3b, S 4b; Ḳaṣīde Der-Naᶜt-ı Muṣṭafa A_1 4b

[71] ḥūrā-yı ḫuld: ḥūr-ı ḫuld A_1

[74] **Hadis:** "Benim Allah ile öyle anlarım olur ki, ne bir mukarreb melek, ne de gönderilmiş bir nebi öyle bir yakınlığı elde edebilir."

[76] zebān: zebānuñ A_1

68. “Levlâk” onun teşrif elbisesidir. Başının tacının yeri feleklerdir.

69. Ey tüm insanların Rabbi, O’na ve ailesine sonsuz salât ve selâm olsun!

YİNE HZ. PEYGAMBER’İN ÖVGÜSÜNDE SÖYLEDİĞİ

70. Ey şimşek gibi hızlı giden Burak’ın göründüğü yerin mekânsızlık olduğu (kişi)! Hz. İsa’nın eşeği onunla asla at başı bir olmaz.

71. Yolunun tozu cennetteki hurilerin gözüne sürmedir. Ayağının toprağı cennet bağındaki çiçek bahçesinin yüzünün suyudur.

72. Ey iki âlemin sultanı! Sen âlemi aydınlatan güneş iken bir bulutun (senin) başına gölgelik olmasının sırrı nedir?

73. Cevherin muhtaç olduğu güneşi toprağın merkezinde gördüğü için ayağın her gün altın saçarak dolaşır.

74. Taze ve yeşil olan her şey “Li ma’allah” ırmağından beslenir. Emniyet ve rahatlık senin ikbâl dalının gölgesindedir.

75. (Senin) saltanatının Süleyman’dan farkı ancak ona hüdhüdün sana Hazret-i Cebrail’in tercüman olmasıdır.

76. Duhan sûresinin, O’nun için nur âyetlerinin tezahür ettiği dil olması O’nun peygamberler zümresinin mumu olduğuna dilildir.

77. İḳtidā-yı āferīniş muḳtedā-yı enbiyā
Ketḫudā-yı rūz-ı evvel ḫ^{v}āce-i āḫir zamān

78. ^{c}Andelīb-i gülşen-i taḥḳīḳ oldur kim anuñ
Lā-mekān oldı hümā-yı himmetine āşiyān

79. Ṣāḥibü'l-Mi^{c}rāc k'oldı leyletü'l-İsrā aña
Pāye-i evvel-ḳadem ser-ḥadd-i heftüm āsumān

80. Vaḳt-i da^{c}vī ol ḳadar endāz-ı ma^{c}nī eyledi
Tīr-i per-tābına ḳalb-i قَابَ قَوْسَيْنِ nişān

81. Gülşenī vaṣf-ı kemālüñ niçe itsün k'idemez
Dāniş-i ḫuffāş ḫurşīd-i dıraḫşānı beyān

DER-MEDḤ-İ EBŪ BEKR *

Fā^{c}ilātün fā^{c}ilātün fā^{c}ilün
– + – – / – + – – / – + –

82. Evvel-i aṣḥāb u şeyḫ-i muḳtedā
Kān-ı ṣıdḳ u yār-ı ġār-ı Muṣṭafā

83. Server-i leşker-keş-i sulṭān-ı şer^{c}
Ẕāt-ı pāki ^{c}unṣur-ı erkān-ı şer^{c}

84. Ehl-i ḥāl ü ṣāḥib-i faḳr u fenā
Rükn-i ^{c}ażam reh-nümā vü pīşvā

---

77 İḳtidā-yı: İbtidā-yı A_2, S

78 oldı hümā-yı himmetine: oldı himmetine A_2, S

80 da^{c}vī: ma^{c}nī A_1

Necm 53/9, Meâli: "O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu."

81 k'idemez: idemez A_1

* **Başlık:** Der-Medḥ-i Ebū Bekr A_1 3b, S 5a; Der-Menḳabet-i Ebū Bekr-i Ṣıddıḳ raḍıyallāhü ^{c}anhu A_1 5a.

83 pāki: pāk ü A_1

84 ḥāl: dīn A_1 // reh-nümā vü: reh-nümā-yı A_2, S

77. O, yaratılmışların kendisine uyduğu, peygamberlerin önderi, evvel ve ahir zamanın akıl danışılanı ve efendisidir.

78. Hakikat gülşeninin bülbülü O'dur ve O'nun himmet hümâsına mekânsızlık yuva olmuştur.

79. O, miraç sahibidir ve İsra gecesi, O'nun ilk adım attığı yer yedinci göğün en üst noktasıolmuştur.

80. Dava vakti o kadar mânâlar ortaya attı ki kâbe kavseynin merkezi onun hızlı giden okuna nişandır.

81. Yarasaya benzer bilgin nasıl ki parlak güneşi anlatamazsa Gülşenî de senin kemâlinin vasfını ne kadar anlatsa da yeteri kadar ifade edemez.

HZ. EBUBEKİR'İN METHİNDE

82. (Hz. Ebubekir) sahabelerin ilki, kendisine uyanların şeyhi, sadakat kaynağı ve Hz. Peygamber'in mağara arkadaşıdır.

83. Şeriat (din) sultanının başkumandanıdır. Temiz zâtı dinin ileri gelenlerindendir.

84. O, hâl ehli, fakr ve fenâ sahibidir. O, (dinin) en büyük temeli, kılavuz ve rehberidir.

DER-MEDḤ-İ ᶜÖMER *

85. Yār-ı şānī ṣāḥib-i ᶜadl ü kerem
Maẓhar-ı İslām u mīr-i muḥterem

86. Muṣṭafādan ṣoñra ger peyġāmber
Olsa ol olurdı iy ṣāḥib-hüner

87. Sāyesi her ḳanda kim virürdi nūr
Andan olurdı ḳaçub iblīs dūr

DER-MEDḤ-İ ᶜOŞMĀN*

88. Yār-ı şāliş cāmiᶜ-i āyāt-ı Ḥaḳ
Kim aña olmışdı ᶜilm-i Ḥaḳ sebaḳ

89. Kān-ı luṭf u ḥilm ü deryā-yı ḥayā
Yaᶜnī ẕi'n-nūreyn ḫurşīd-i ṣafā

90. Bülbül-i ḫoş-naġme-i bāġ-ı Nebī
Ṭūtī-i gūyā-yı esrār-ı Nebī

DER-MEDḤ-İ ᶜALĪ *

91[91.] Yār-ı rābiᶜ dürr-i dürc-i هَلْ أَتَى
Şehsüvār-ı esb-rīs-i *lā fetā*

92. Sāḳī-i cām-ı şarāb-ı Selsebīl
Āb-ı Kevşer ḫāk-i pāyına sebīl

93. Gerçi şehr-i ᶜilm-i Ḥaḳdur Muṣṭafā
Bābıdur anuñ ᶜAliyy-i Murtażā

---

* **Başlık:** Der-Medḥ-i ᶜÖmer A_2 4a, S 5b; Der-Menḳabet-i ᶜÖmer raḍıyallāhü ᶜanh A1 5a.

[86] Muṣṭafādan ṣoñra: Muṣṭafādan eger A_1; peyġāmber: peyġāmberi A_1.

* **Başlık:** Der-Medḥ-i ᶜOşmān A_2 4a, S 5b; Der-Menḳabet-i ᶜOşmān raḍıyallāhü ᶜanh A_1 5a.

* **Başlık:** Der-Medḥ-iᶜAlī A_2 4a, S 6a; Der-Menḳabet-i ᶜAlī kerremallāh A_1 5b

[91] Kur'ân-ı Kerim'in 76. sûresi olan İnsan sûresi aynı zamanda "Dehr" ve "Hel etâ" olarak da adlandırılmaktadır. Burada İnsan sûresine atıf yapılmaktadır. // Hadis: "Ali'den başka genç (yiğit, er), Zü'l-fikâr'dan keskin kılıç yoktur." (Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 2/363-364)

HZ. ÖMER'İN METHİNDE

85. Hz. Ömer ikinci dost, adalet ve kerem sahibi, kendisinde İslâm'ın görüldüğü muhterem bir efendidir.

86. Ey hüner sahibi! Eğer Hz. Peygamber'den sonra peygamber gelecek olsaydı o olurdu.

87. Gölgesi her nereyi aydınlatırsa iblis oradan kaçıp uzaklaşırdı.

HZ. OSMAN'IN METHİNDE

88. Hz. Osman üçüncü dost, Hakk'ın âyetlerini bir araya getirendir. Ona ders Hak bilgisi olmuştur.

89. O, lütûf ve hilm kaynağı, hâyâ denizi; yani iki nûr sahibi bir safa güneşidir.

90. Peygamberin bağının hoş ötüşlü bülbülü ve O'nun sırlarını söyleyen papağanıdır.

HZ. ALİ'NİN METHİNDE

91. Hz. Peygamber'in en yakın dostlarından dördüncüsü olan Hz. Ali, "hel etâ" mücevher kutusunun incisi, "lâ fetâ" meydanının süvarisidir.

92. "Selsebil" şarabının kadeh sunanıdır. Kevser suyu da onun ayağına akar.

93. Hak ilminin şehri Hz. Peygamber, Aliyy-i Murtaza (ise) o şehrin kapısıdır.

DER-MEDḤ-İ PĀDİŞĀH-I İSLĀM *

94. Baᶜde naᶜt u medḥ-i aṣḥāb-ı Nebī
Ehl-i ᶜirfānuñ cihānda meẕhebi

95. Bu durur kim ola medḥ-i pādişāh
Ḫāṣṣa medḥ-i maẓhar-ı luṭf-ı İlāh

96. Pādişāh-ı pāk-ẕāt u pāk-bīn
Ẓıll-ı Ḥaḳ Sulṭān Meḥemmed pāk-dīn

97. Āfitāb-ı āsumān-ı salṭanat
ᶜĀlem-i maᶜnī cihān-ı maᶜrifet

98. Ger ḳıla ᶜayn- ᶜināyetden naẓar
Rūşen ola dīdehā-yı pür-hüner

99. Ṭaᶜn ider ḫurşīde rāy-ı enveri
Encüm ü eflāk anuñ fermān-beri

100. Ẕāt-ı pākidür cihān-ı feyż ü cūd
Ġarḳa-i inᶜam-ı ᶜāmı her vücūd

101. Nice kim tevḥīd ü naᶜt u medḥ ola
Nice kim ḥamd ü ṣenā vü medḥ * ola

102. Düşmeni merdūd u maḳdūḥ-ı zamān
Dōstı maḳbūl ü memdūḥ-ı cihān

---

* **Başlık:** Der-Medḥ-i Pādişāh-ı İslām A_2 4a, S 6a; Der-Medḥ-i Pādişāh A_1 5b

96 pāk-bīn: pāk-dīn A_1

98 dīde-hā-yı pür-hüner: dīde-i hā-yı hüner A_1

* Bu kelime metinde "kadḥ" olarak geçmekteyse de anlam olarak uymadığından "medḥ" olarak düzeltilmiştir.

İSLÂM PADİŞÂHININ METHİNDE

94-95. Peygamberi övüp ashabını yücelttikten sonra irfan ehlinin cihanda tuttuğu yol padişahın övgüsünün yapılmasıdır. Özellikle de Allah'ın lütuflarının mazharı olanların methini yapmak.

96. Sultan Mehmed Hân tertemiz yaratılışlı, temiz görüşlü, Allah'ın (yeryüzündeki) gölgesi olan dinin temizidir.

97. Saltanat göğünün güneşi, mânâ âlemi ve marifet cihanı odur.

98. Eğer (o) iyilik nazarıyla bakacak olsa onun hüner dolu gözleri parlar.

99. Onun nurlu sancağı güneşi küçük düşürür. Yıldızlar ve felekler (gökler) onun fermanına boyun eğer.

100. Onun temiz zâtı cömertlik ve feyz âlemine hâkimdir. Herkes onun nimetlerine boğulmuştur.

101. Onu methetmek ve ululamak ve ona şükranları ifade etmek nasıl mümkün olsun?

102. Zamanın kötülenmiş ve dışlanmışlıklarının düşmanıdır. Bütün dünyanın övüp kabul ettiklerinin de dostudur.

ḲAṢĪDE Ī HEM BERĀY-I O *

Mef^{c}ūlü fā^{c}ilātü mefā^{c}īlü fā^{c}ilün
– – +/ – + – +/ + – – +/ – + –

103. Ol āfitāb-ı rāye ki emrindedür cihān
Gerden-nihāde gāv-ı zemīn şīr-i āsumān

104. Āyīne-i żamīrine ^{c}aḳl eylese naẓar
Ma^{c}lūm ola deḳāyıḳ-ı esrār-ı āsumān

105. Gördi ḥasūd-ı ser-sebükin pāyine ṭutub
Ḳodı zamāne ḥādiṯeden künde-i girān

106. Ḳadri sarāyı bāmına olmaḳ muḥāldür
Bām-ı sipihre gerçi Zuḥāl oldı pāsbān

107. Bed-ḫ^{v}āh-ı şem^{c}-i rāyınuñ olsun sipihr gibi
Cāyı fitīl ü cismi miṯāl-i çerāġdān

108. Ḫurşīd-i kīmyāger ü deryā-yı cevherī
Keff-i güher-feşānına sāyil niteki kān

109. Adını heft-cild-i sipihre debīr-i çarḫ
Yazdı kim ola ḥırz-ı muḳīmān-ı āsumān

110. Şāh-ı cihān Meḥemmed-i Ġāzī ḫiṭāb ider
Adına çün ḫaṭīb-i felek ola ḫuṭbe-ḫ^{v}ān

111. Min ba^{c}d ism-i künyet-i ^{c}ālī düzüb oḳur
Dārā-yı Erdevāndur u Keyḫusrev-āsitān

112. Bālāya çarḫı baḫt durur da^{c}vet eyleyen
Elbette pīr olana ider ^{c}izzeti cüvān

---

* **Başlık:** Ḳaṣīde-i Hem Berāy-ı O A_2 4b, S 6b; Ḳaṣīde Der-Medḥ-i Pādişāh A_1 6a

103 Gerden: Gerdūn A_1

107 sipihr gibi: sipihr-ser A_1

İSLÂM PADİŞÂHI İÇİN YENİ BİR KASİDE

103. Bütün cihanın emrinde olduğu o hükümdarlık güneşine yerin öküzü ve göğün aslanı boyun eğmiştir.

104. Akıl onun iç aynasına baksa göğe ait sırların inceliklerini görür.

105. Felek, ona haset eden aşağılık kimseyi görünce tutup onun ayağını (ağır bir tomrukla) bağladı.

106. Zuhal, her ne kadar feleğin en üst katında bekçilik yapsa da onun yücelik sarayının çatısına ulaşamaz.

107. Onun parlak düşüncelerini kötüleyenlerin yeri felek gibi fitil, bedeni de amdan gibi olsun.

108. Kimyager güneş ve cevher deryası sanki, onun maden ocağı gibi mücevher saçan avucuna el açmıştır.

109. Feleğin kâtibi (Utarid), gök sakinlerine muska olsun diye senin adını göğün yedi cilt kitabına yazdı.

110. Feleğin hatibi senin adına hutbe okuyarak, seni "Dünya hükümdarı Gazi Mehmet!" olarak ilan etti.

111. Bundan sonra (felek hatibi) Dârâ ve Keyhüsrev gibi yüce olan künyesinin isimlerini sıralayıp okur.

112. Feleği yukarı davet eden talihtir. Elbette genç olan yaşlı olana saygı gösterir.

113. Keyvān çün oldı ḫayme-keş-i maṭbaḫı anuñ
Gīsū-yı Zühreden düzedür çarḫ rīsmān

114. İrse ġubār-ı cevherine ᶜayn-ı abherüñ
Ḫurşīd-veş deḳāyıḳ-ı eflāk ola ᶜayān

115. Āvāz-ı ṭabl bāzını gūş itse rūz-ı ṣayd
Ḫavf-ile nesr-i ṭāyir ide terk-i āşiyān

116. Keff-i cevād-ı ḫāṣiyetin bulsa nāmiye
Dest-i çenār ola çemende güher-feşān

117. Bāġ-ı behişte vire nesīm-i ḥayāt-baḫş
Ḫulḳ-ı gül-i nesīmin[i] kesb itse gül-sitān

118. Ger itse tīri ġamze-i ġılmāndan iltimās
Gīsū-yı ḥūr-ı ḫuld olur idi zihī kemān

119. Şehr-i ᶜademden olmaz ise żabṭ bedreḳa
Gelmez vücūdı kişverine kārvān-ı cān

120. Şol sālik ola cāh-ı cihānīnüñ āgehi
K'evvel ḳademde menzil ola aña lā-mekān

121. Ger āb-ı kevŝer-ile ṣuvārılsa rāstī
Müjgān-ı hūr nīzesine ol[ur]dı sinān

122. Yāḳūt u laᶜl mīve ola dikicek nihāl
Keff-i güher-feşānını yād itse bāġbān

---

113 maṭbaḫı: maṭbaḫ A_2, S

114 ᶜayn: çarḫ A_1

118 olur idi zihī: olaydı zere A_1

119 şehr-i: ger A_2, S; olmaz ise: olmadı A_1

120 cāh: cān A_1

121 nīzesine: tīresine A_1

122 nihāl: nihān A_1

113. Zuhal, onun mutfağına çadır gerer. Felek de Zühre'nin saçından ona ip hazırlar.

114. Onun cevherinin tozu nergisin gözüne sürme olsa feleğin incelikleri gün gibi belli olur.

115. Kartal burcunun yıldızı onun av gününde çalınan davul sesini duysa korkuylayuvasını terk eder.

116. Çınarın eli, ona has cömertliğe sahip olan elin özelliğini bulsa çemende inciler saçar.

117. Gül bahçesi, onun gül kokusuyla dolu rüzgârına sahip olsa cennet bahçesine hayatbahşeden rüzgârı gönderir.

118. Eğer onun oku gılmanların yan bakışının iltimasından olsa, cennet hurilerinin saçı da ne güzel yay olurdu.

119. Can kervanı, eğer bir kılavuz edinmezse yokluk diyarından varlık ülkesine gelemez.

120. Dünyaya ait makamın ne olduğunu anlayan bir salikin daha ilk adımda durağı mekânsızlık menziline ulaşır.

121. Eğer hakkıyla (kıvamında, yeterince) Kevser suyu verilse hurilerin kirpikleri onun mızrağına süngü olurdu.

122. Bahçıvan fidan dikerken onun cevher saçan avucunu ansa diktiği o fidanın meyveleri yakut ve lâl olur.

123. Ger ḥıfẓ-ı dāmeninde olursa çerāġ-ı ᶜömr
Bād-ı fenā irişmiye vü ḳala cāvidān

124. Ger cām-ı ᶜadl cürᶜasını nūş iderse ḫāk
Nūşīn revāna feyż ide Nūşirevān revān

125. Devrinde hīç kimsene ẓulm eylemez anuñ
Ancaḳ dehān-ı yār meger ol daḫı nihān

126. Ol āfitāb-ı rāye ki ẓıll-ı Ḫudā durur
Olsa ᶜaceb mi şehper-i Cibrīl sāyebān

127. Neccār-ı ᶜaḳl bāmına ḳaṣr-ı refīᶜnüñ
Ger Sidreden düzerse sezā ola nerdübān

128. Ḥaḳḳā ki muᶜterif ola-y-idi ḳuṣūrına
Ger görse bezm-i gülşenini ravża-i cinān

129. Çün devleti duᶜāsın oḳur Gülşenī anuñ
Rūḥu'l-emīn bigi ider āmīn ins ü cān

130. ᶜĀlemde nice kim ola aṣl-ı ġam u ṭarab
İnsān gehī melūl ola gāh şādumān

131. Aḥbāb[ı] şād u ḫurrem ü ḫandān ola ḳavī
Aᶜdāsı müstemend ü perīşān u nā-tüvā

---

124 ide: ire S

125 dehān-ı yār: dehān-ı dōst A_2, S

127 düzerse: düzetse A_2, S

129 duᶜāsın: duᶜāsını A_1 // bigi: gibi A_1

130 gehī: gāh A_1

123. Eğer ömür mumu onun eteğinin altında korunsa yokluk rüzgârı ona erişmez ve o daima ebedî kalır.

124. Eğer toprak onun adalet kadehinin cur'asını içerse, (toprağın altında olan) Nuşırevan'ın tatlı canına feyz erişir ve o (adaletle hükmetmeye) devam eder.

125. Onun zamanında hiç kimse zulmetmez. Bir tek sevgilinin ağzı zulmeder, o da bunu gizlice yapar.

126. Cebrail'in kanadı, o Allah'ın gölgesi olan hükümdarlık güneşine gölgelik olsa buna şaşılmaz.

127. Akıl marangozu yüce sarayının kubbesine sidreden merdiven yapsa yakışır.

128. Eğer cennet bahçesi onun gül bahçesinin meclisini görse doğrusu kendi eksikliğini itiraf ederdi.

129. Gülşenî onun devleti için dua eder. İnsanlar ve cinler de Cebrail gibi amin derler.

130. Âlemde nasıl ki gamın ve neşenin aslı varsa insan da bazen hüzünlü, bazen neşeli olur.

131. Dostları çok mutlu ve sevinçli olup gülsünler. Düşmanlarıysa zayıf ve perişan olup güçten düşsünler.

MAḲĀLĀT ENDER-ᶜACZ-İ NEFS-İ ḪŌD*

Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün
– + – – / – + – – / – + –

132. Bī-niyāzā ᶜāciz ü bī-çāre-em
Rehber ol kim güm-reh ü āvāre-em

133. Kendüzümden olmışam kendümde güm
Hīçden hīçem ki yoḳdur varlıġum

134. Ben kimem kim ḳaṭre-i mā-i mehīn
ᶜÖẕrüm ü taḳṣīr ser-tā-ser hemīn

135. Sen ḫalāṣ it perde-i pindārdan
Keşf eyle مِن لَّدُنْ esrārdan

136. Ṭut elüm k'üftāde-em iy dest-gīr
Gerçi ol iᶜzāze degmez bu ḥaḳīr

137. Zerre-i ser-geşte-em bī-pā vü ser
Āfitāb-ı mihr ki olmış maḳarr

138. Āb u gil bendinden it āzāde-dil
Ḳoma k'olam pāymāl-i āb u gil

139. Ḫāk ü ḫūn-ālūde-em pür-sūz u derd
Şemᶜ bigi zār u giryān rūy-ı zerd

140. Cān u dil āyīnesinde ḳoma jeng
Gerçi düşdi ᶜaks-i çarḫ-ı nīl-reng

---

* **Başlık:** Maḳālāt Ender ᶜAcz-i Nefs-i Ḫōd A2 5a, S 8a. Münācāt-ı ᶜÖzr ü Taḳṣīr-i Ḫôd A_1 7a

135 Neml 27/6, Meâli "(Resûlüm!) Şüphesiz ki bu Kur'an, hikmet sahibi ve her şeyi bilen Allah tarafından sana verilmektedir."Ayrıca bkz. Hûd 11/1

138 āzāde-dil: āzād dil A_2, S

139 bigi: gibi A_1

140 āyīnesinde: āyīnesinden A_1; jeng: reng A_1

132. Ey hiçbir şeye muhtaç olmayan Allah'ım! Aciz ve çaresiz, yolunu kaybetmiş bir avareyim. Bana rehber ol.

133. Kendimde kendimi (öyle) kaybetmişim ki varlığım yok olup hiçten daha hiç bir hâle geldim.

134. Ben kimim ki, küçücük bir su damlasıyım. Baştanbaşa pek çok eksiklik ve kusurum var.

135. Zan perdesinden beni kurtarıp gayb sırlarını bana aç.

136. Allah'ım, her ne kadar bu değersiz (Gülşenî) yüceltilmeye değmezse de düş-künüm, elimden tut.

137. Başsız, ayaksız, perişan ve senin şefkatinin güneşine sığınmış bir zerreyim.

138. Beni su ve toprak bağından kurtar. Su ve toprağın beni ayaklar altına almasına izin verme.

139. Ateşler ve dertler içinde toprağa ve kana bulanmışım. Ağlayıp gözyaşı döken yüzü sararmış bir mum gibiyim.

140. Mavi göğün aksettiği can ve gönül aynasında pas bırakma.

141. Yüz saña ṭutdum beni redd eyleme
Cehli ᶜaḳlum yolına sedd eyleme

142. Nūr-ı mihrüñ şemᶜ-vār eyle delīl
K'olmaya dil ẓulmet içinde ẕelīl

143. Vir ḳanāᶜat ḫᵛānını iy bī-niyāz
Ḳoma k'olam pāymāl-i ḥırṣ u āz

144. Dām-ı gītīden beni āzād ḳıl
Āḫiret fikr-i ġamıyla şād ḳıl

ḪİṬĀB KERDEN BĀ DİL-İ ḪŌD*

145. İy dil-i pür-derd ü pür-sūz u niyāz
Vaṣf-ı ḥālüñden bize keşf eyle rāz

146. Bilürüz kim vāḳıf-ı esrārsın
Naḳl it kim nāḳil-i āṣārsın

147. Sālik-i rāh-ı yaḳīnsin bī-gümān
Ṭālibüz eyle sülūküñden beyān

148. İy ḥakīm-i kār-dān u tīz-hūş
Ḳaṭre-y-iken baḥr bigi eyle cūş

149. Gevher-i maᶜnī ki dürc-i cānda var
Naẓm eyle miṣl-i dürr-i şāh-vār

150. Maᶜrifet āyīnesine vir cilā
Kim görine ẕerreden mihr-i ṣafā

---

* **Başlık:** Ḫiṭāb Kerden Bā Dil-i Ḫōd A2 5b, S 8b; Ḫiṭāb Bā Dil-i Ḫod A_1 8a

148 kār-dān u: kār-dān-ı A_2, S // baḥr: baḥre A_1; bigi: gibi A_1

141. Yüzümü sana döndürdüm, beni reddetme. Cahilliği aklımın yoluna engel koyma.

142. Gönül karanlıklar içinde düşüp kalmasın diye nurunu mum gibi kılavuz et.

143. Ey hiçbir şeye muhtaç olmayan Allah'ım! Beni kanaat sofrasında öyle bir doyur ki açgözlülük beni ayaklar altına almasın.

144. Dünya tuzağından beni kurtarıp ahiretin düşüncesiyle mutlu kıl.

KENDİ GÖNLÜYLE SÖYLEŞİSİ

145. Ey dertle, ateşle ve yalvarmalarla dolu gönül! İçinde bulunduğun hâllerin sırrını bize aç.

146. Sırlardan haberdar olduğunu biliyoruz. Sen o sırların remizlerini, işaretlerini anlat.

147. Şüphesiz hakikat yolunun yolcususun. Biz de o yola girmek istiyoruz, bize yolculuğundan bahset.

148. Ey iş bilir ve anlayışı kıvrak (olan) hikmet sahibi (gönül), damla iken deniz gibi coş!

149. Can kutusundaki iri inci gibi olan mânâ incisini diz.

150. Marifet aynasını öyle bir parlat ki zerrede safa güneşi görünsün.

151. Olma iñen ġonça bigi beste-dem
Ḫurrem ol gül bigi çekme ḫār-ı ġam

152. Ḳuds gülzārı gülinden būy-ı cān
ᶜAndelīb-i ḳudsiye vir armaġān

153. Her temettüᶜden ki vardur ḥāṣıluñ
Cān mezāḳ-ı zevḳ ider debret dilüñ

154. Ḳo cihānı ol küdūretden berī
Kim yaraşmaz tīre şemᶜ-i ḫāverī

MAḲĀLĀT ENDER BĪ-VEFĀYİ-İ DEHR*

155. Çarḫ-ı bī-mihr ü cihān-ı bī-vefā
Pür-küdūretdür ki görinmez ṣafā

156. Baḫt u ᶜizzet niᶜmet ü nāz-ı cihān
Zehr-i ḳātildür görinür nūş-ı cān

157. Çenber-i gerdūn-ı gerdān iy püser
Ḫalḳa olmış ejdehādur heft-ser

158. Bir deminden kim hezār olur helāk
Ḫᵛāce ġāfildür kim itmez bīm ü bāk

159. Dāne-i ḥırṣa muḳayyed murġ-ı cān
Ḫırmen-i ᶜömri yile virdi cihān

160. Pīrezen durur ᶜarūs-ı rūzgār
Nev-cüvān ṣanma görüb naḳş u nigār

---

151 bigi: gibi A_1 // bigi: gibi A_1

154 şem': şems A_2, S

* **Başlık:** Maḳālāt Ender Bī-Vefā-yı Dehr A1 6a, S 9a; Der-Meviẓa Gûyed A_1 8b

156 ᶜizzet: ᶜizz A_2, S

151. Diken endişesiyle gonca gibi öyle nefesini çok tutma; gül bibi mutlu ol (açıl).

152. Yücelik gülşeninin bahçesinin gülünden can kokusunu (alıp) mukaddes bülbüle armağan et.

153. Her kazançtan bir şeyler elde edersin. Can güzel şeylerden zevk alır, (sen de güzel) sözler söyle.

154. Dünyayı bırak, kederlerden uzak ol; çünkü doğunun mumuna (güneşe) karanlık yaraşmaz.

ZAMANIN VEFÂSIZLIĞI HAKKINDAKİ SÖZLER

155. Acımasız felek ve vefasız cihan sıkıntılarla dolu olduğundan neşe görünmez.

156. Dünyanın bahtı, izzeti, nimeti ve nazı öldürücü bir zehir olduğu hâlde (yine de) canın bunu içtiği görülür.

157. Ey oğul, feleğin çemberi kıvrım kıvrım olmuş yedi başlı ejderhadır!

158. Bir nefesiyle binlerce kişi helâk olur. (Ancak) kişi gafilse(bu durumdan) korku ve endişe duymaz.

159. Can kuşu hırs tanesini kapmışken cihan ömür harmanını yele verdi.

160. Zaman gelini (bir) kocakarıdır. Süsüne püsüne aldanıp onu genç sanma.

161. Cüft olma aña kim dellāledür
Bī̇ve-i şevher-keş ü ḳattāledür

162. Dām durur murġ-ı cāna rūz u şeb
Dāne itme ḫırmen-i mehden ṭaleb

163. Çarh bī̇-mihr ü cihān ḳattāldür
Ḳalma reng ü būyına kim āldür

164. Nicelerden girü ḳalmışdur cihān
Sen ṣanursın kim seni gördi hemān

165. Var mıdur şādī̇ ki ṣoñı ġam degül
ᶜArs olur mı k'āḫiri mātem degül

166. Bī̇-ḫazān olmaz bahār-ı rūzgār
Beyledür nūş-ı mey ü nī̇ş-i ḫumār

01

ḤİKĀYET *

167. Mūbed-i Hindū meger kim bir seḥer
İtdi bülbül bigi gülşenden güẕer

168. Ṣubḥ müşgī̇n-dem ṣabā ᶜanber-niṣār
Lāle micmer-sūz u āb āyī̇ne-dār

169. Meclis-i gül germ ü bülbül ḫoş-naġam
Nergis-i sāḳī̇ elinde cām-ı Cem

170. Murġ şāḫ-ı servden destān-serā
Sāz düzmiş rāst [u] ᶜuşşāḳ u nevā

171. Şāhid-i nesrī̇n-i gül ḥūrī̇-cemāl
Ṣaḥn-ı gülşen sāḫāt-ı mī̇nū-miṣāl

---

[163] A_1 nüshasında 163–182 beyitler bulunmamaktadır.

* **Başlık:** Ḥikāyet A_1 6a, S 9b

[171] sāḫāt: sāḫt A_2, S Vezin ve anlam gereği düzeltildi.

161. Onu eş tutmaya çalışma. O, koca düşkünü, arsız, öldürücü bir duldur.

162. Ay harmanından tane isteme; çünkü o gece ve gündüz can kuşuna bir tuzaktır.

163. Felek zalim, cihan katildir. Onun aldatıcı (olan) rengine ve kokusuna aldanma.

164. Bu cihan pek çoklarından arta kalmıştır. (Oysa) sen sadece seni gördü sanırsın.

165. Sonu gam olmayan mutluluk var mıdır? Sonunda mâtem olmayan sevinç olur mu?

166. Nasıl ki zamanın baharı hazansız olmazsa, içki içtikten sonra baş ağrısı çekmek de böyledir.

01

HİKÂYET

167. Hintli bir filozof bir seher vakti bülbül gibi, gül bahçesinden geçti.

168. Misk kokulu sabah vaktinde saba rüzgârı amber saçmakta, lâle buhurdan yakmış, su ayna tutmaktadır.

169. Gül meclisi coşmuş, bülbül şakımakta, sakilik yapan nergis ise elinde Cem'in kadehini (tutmaktadır).

170. Kuş, servinin dalında rast, uşşak ve nevâ makamlarından destan söylemede.

171. Yaban gülü güzeli huri yüzlü, gül bahçesi de cennet meydanı gibidir.

172. Cān virür ᶜİsī bigi bād-ı bahār
Āb-ı Ḥıżr olmış zülāl-i cūy-bār

173. Ḳaṭre kim īşār ider çeşm-i seḥāb
Lāle laᶜlinden olur dürr-i ḫoş-āb

174. Micmere-sūz-ı nesīm-i ṣubḥ-dem
Müşk-bār olur hevā urduḳça dem

175. Şöyle düzmiş rāst sāzın [kim] hezār
Kim ṣafādan raḳṣ urur serv [ü] çenār

176. Bu neşāṭı gördi mūbed bir zamān
Oldı āb-ı cū bigi andan revān

177. Geçdi bir müddet zamān-ı rūzgār
Yine geldi Hinde mūbed iḫtiyār

178. Gördi kim gitmiş gül ü ṣolmuş semen
Yirin almış bülbülüñ zāġ u zaġan

179. Yile varmış şevket-i sulṭān-ı gül
Ḫāmuş olmış bülbül-i destān-ı gül

180. Gitmiş ol ᶜıyş u neşāṭ-ı encümen
Ḫār olmış cāy-ı gül-berg ü semen

181. Şāḫ bī-berg ü ᶜanādil bī-nevā
Pür-küdūret bī-ṣafā āb u hevā

182. Serv olmış ṭabᶜ-ı germ ü murġ-zār
Yile varmış āb-ı rūy-ı merġ-zār

183. Kāsesini nergisüñ gerdūn-ı dūn
Lāle cāmı bigi itmiş ser-nigūn

---

[183] nergisiñ: bülbülüñ A_1 // Lāle cāmı: Lāle-i cām A_2, S; bigi: gibi A_1

172. Bahar rüzgârı Hz. İsa gibi can vericidir. Irmakların saf, soğuk, tatlı suyu bengi-suya dönmüş.

173. Bulutun gözünün saçtığı damla lâlenin dudağında parlak bir inci olur.

174. Buhurdan yakan sabah rüzgârı estikçe havaya misk kokuları yayılır.

175. Bülbül sazını öyle güzel çalar ki servi ve çınar zevkten raks etmeye başlar.

176. Filozof bu şenliği bir müddet izledi. Sonra oradan bir ırmak gibi akıp gitti.

177. Zaman bir müddet geçtikten sonra ihtiyar filozof tekrar Hindistan'a döndü.

178. Gülün gittiğini, yaseminin solduğunu ve bülbülün yerini karga ve çaylağın almış olduğunu gördü.

179. Gül sultanının yüceliği kalmamış, güle destan okuyan bülbül (artık) susmuş.

180. O topluluğun neşesi, eğlencesi gitmiş. Gül yaprağının ve yaseminin yerini diken almış.

181. Dal yapraksız ve bülbüller sessiz, su boz bulanık ve hava neşesiz.

182. Servi hararetten zayıf düşmüş, kuşlar inlemekte. Çimenliğin güzelliği rüzgâra karışmış.

183. Alçak felek, nergisin kâsesini lâle kadehi gibi ters çevirmiş.

184. Ḫār ḳalmış naḫlden gitmiş ruṭāb
Ḫuşk şāḫ-ı servden benc ü ṭarāb

185. Gördi mūbed bu diger-gūn ḥāleti
Cān u dilde zāyid oldı ḥayreti

186. Ḫande itdi ᶜālemüñ aḥvāline
Zār u giryān oldı kendü ḥāline

187. K'ey dirīġā devr-i çarḫ u rūzgār
Dürlü dürlü şekl eyler āşikār

188. Ġāfilüz bu köhne deyr-i pür-ḥiyel
Kim esāsı ᶜömre irgürür ḫalel

189. Her ne ṣūret baġlar ise āb u ḫāk
Tīz eyler gerdiş-i gerdūn helāk

190. Günbed-i gerdende-i pür-şūr u şer
ᶜÖmr bünyādın ider zīr ü zeber

191. Cān-ı mūbed ṭuydı ᶜibretden eşer
ᶜĀrif-i vaḳt oldı vü ṣāḥib-naẓār

192. Şemᶜ-i tevfīḳ oldı çün aña delīl
Menzil-i taḥḳīḳa iletdi sebīl

193. Sen de fikr it ḥālüñi iy muḥterem
Mūbed-i Hindūdan olma dūn u kem

---

184 ruṭāb: ṭaleb A_1 // servden: sidreden A_1; benc: berg A_1

185 dilde: dilden A_1

187 K'ey: Ki A_1

188 pür-hiyel: hiyel A_1 // esāsı ᶜömre: esās-ı ᶜömre A_1

189 ne: – A_1 // kim: – A_2, S

190 ider: ḳılur A_2, S

184. Hurma ağacından tazelik gitmiş (geriye) diken, kuru servi dalından da neşe gitmiş (geriye) bir çalı kalmış.

185. Bu değişmiş hâli gören filozofun gönlünde ve canında hayreti arttı.

186. Âlemin hâllerine güldü. Kendi hâline inleyip ağladı.

187. Eyvahlar olsun, ne yazık ki felek her döndüğünde türlü türlü şekiller ortaya koyar.

188. Ömrün temelini bozan köhne ve hilelerle dolu bu dünyadan gafiliz.

189. Su ve toprak her ne şekle bürünürse bürünsün feleğin dönüşü onu kısa zamanda yok eder.

190. Kavga ve kargaşa ile dolu bu dönen kubbe ömür binasını alt üst eder.

191. Filozof bu ibretlik hâlden etkilendi. Devrinin bilgesi ve ileri görüşlüsü oldu.

192. Allah'ın yardımı ona kılavuz olunca hakikat menziline ulaştı.

193. Ey muhterem, sen de kendi hâlini bir düşün! Hintli filozofun durumundan kötü ve aşağı olma.

194. Ḳo hevāyı kendüñe meşġūl ol
Menzil-i taḥḳīḳa iletmege yol

02

ḤİKĀYET *

195. Bū Saᶜīd-i Mihneden itdi su’āl
Vāḳıf-ı esrār-ı ᶜālem ehl-i ḥāl

196. K’ey ᶜazīz-i pāk-bīn ü pāk-cān
Nicedür ḳatuñda aḥvāl-i cihān

197. Didi ᶜālem kim görirsin āşikār
Naḫle beñzer mūmdan iy iḫtiyār

198. Ṣūreti ḫoş-reng ü naḳşı dil-firīb
Şekli nāzük hey’eti ḫūb u ġarīb

199. Līk bünyādı degüldür pāyidār
Tīz olur bād-ı hevādan tār u mār

200. Bir nefesde var-iken olur hebā
ᶜĀḳil olan iᶜtimād itmez aña

201. Reng ü būy u naḳş-ı ᶜālemdür mecāz
Ṣanma kim taḥḳīḳdür iy ser-firāz

202. Naḳş-ı ṣūret rengine aldanmaġıl
Çün mecāzīdür ḥaḳīḳat ṣanmaġıl

203. Ḥāl-i ᶜālem kim ḫayāl-i ḫᵛābdur
Ṣūreti eşkāli naḳş-ı ābdur

---

194 iletmege: eylemek A_1

* **Başlık:** Ḥikāyet A_1 7a, S 11a; el- Ḥikāyet A_1 10b

195 esrār: aḥvāl A_2, S

196 Nicedür ḳatuñda: Nice ḳatuñdadur A_1

194. Hakikat menziline yol bulmak için hevesleri bırakıp kendinle meşgul ol.

02

HİKÂYET

195. (Yaşlı bir kimse) âlemin sırlarını bilen ve hâl ehli olan Ebu Said'e sordu.

196. Ey görüşü ve canı temiz olan aziz! Sana göre âlem nasıl bir yerdir, hâlleri nasıldır?

197. (Ebu Said) Ey ihtiyar! Âlemin mumdan bir dilbere benzediğini açıkça görürsün, dedi.

198. O bütünüyle öyle farklı bir güzeldir ki görünüşü hoş renkli, cilvesi gönül çelici, bedeni de naziktir.

199. Lâkin binası kalıcı değildir. Arzu ve istek rüzgârından çabucak alt üst oluverir.

200. Onun varlığı bir nefeste yıkılıp yok olur. Akıllı olan (kimse) ona güvenmez.

201. Ey akıllı (kişi), âlemin nakşı da kokusu da rengi de mecazdır, sakın hakikat sanma!

202. Şekillerdeki insanı cezbeden hileye aldanma; çünkü (bunlar) mecazdır, gerçek sanma.

203. Âlemin hâli uykuda görülen bir düş; görünüşü ve şekilleri de suya yapılmış nakışlar gibidir.

204. Çeşme-i ḫūrşīddür ᶜayn-ı serāb
Beyt-i maᶜmūr-ı cihān maḥżā ḫarāb

205. Bağlama dil gerçi kim dil benddür
Düşmen ol kim dōstāne penddür

206. Terk-i dünyā efḍal-i ṭāᶜat durur
Ḳaṣd-ı terki aḥsen-i niyyet durur

03

ḤİKĀYET *

207. ᶜĪsī-i ṣāfī-derūn u pāk-cān
Rehrev-i taḥḳīḳ u seyyāḥ-ı cihān

208. Seyr iderken gördi bir ġār-ı ᶜacīb
Yatur anda fāriġ olub bir ġarīb

209. Nükte-ile didi kim iy bī-ḫaber
Ṭur öri ᶜömr olmadın zīr ü zeber

210. Devridür reh-tūşe-i vāfīr gerek
Ġafleti ḳo er olan ḥāżır gerek

211. Virdi ᶜĪsīye cevāb ol k'ey hümām
Ben dü ᶜālem ṭāᶜatın itdüm tamām

212. Zād-ı rāh u ṭāᶜat-ı maḳbūl hem
Ḥāżır itdüm çekmezem bī-hūde ġam

213. ᶜĀḳil-i nīgū-nihādem hūş-yār
Sehv ü lehv ehli degülem āşikār

---

206 aḥsen-i niyyet durur: niyyet-i aḥsen durur A_1

* **Başlık:** Ḥikāyet A_2 7b, S 11b; A_1 nüshasında başlık olmayıp bölüm devam etmektedir.

210 – : A_1

204. Serapta gördüğün suyun kaynağı aslında güneş çeşmesidir. Cihanın bayındır (gibi görülen) evi de aslında bir harabedir.

205. (Her ne kadar) gönül meyletse de ona gönül verme. Dostça yapılmış bu nasihate kulak verip ona düşman ol.

206. Dünyayı terk etmek ibadetlerin en makbul olanıdır. Onu terk etmeye niyetlenmek de güzel niyetlerdendir.

03

HİKÂYET

207-08. Hakikat yolcusu ve cihanın seyyahı, temiz ruhlu ve saf gönüllü İsa peygamber, (bir yere) giderken acayip bir mağara gördü. Orada dünyadan elini eteğini çekmiş bir garip yatıyordu.

209. Nükteyle, "Ey bir şeyden haberi olmayan kişi, ömrün alt üst olmadan ayağa kalk!" dedi.

210. Şimdi (yolculuk) zamanıdır, çok yol azığı gerek. Gafleti bırak, yiğitsen sen de buna kalkıp hazırlan.

211. (O kişi) İsa peygambere cevap vererek, "Ey himmetli (kişi), ben iki âlemin de ibadetini tamamladım!" dedi.

212. Hem yol azığı, hem de makbul (olan) ibadet hazırlığımı yaptım; boşuboşuna gam çekmem.

213. Ey akıllı (kişi)! (Ben) iyi tabiatlı ve akıllı bir kimseyim. (Benim) yanılgı içinde faydasız işlerle uğraşanlardan olmadığım da açıktır.

214. Didi ᶜĪsī-i mücerred k’ey cüvān
Ol ᶜamel kim işledüñ eyle beyān

215. Didi dünyādan getürdüm nisbetüm
Pākdür hem ṣūretüm hem sīretüm

216. Ḳaṭᶜ itdüm ḥubbını bī-reyb ü şek
Ḳāniᶜ oldı üstüḫᵛāne nefs-i seg

217. Ger cihān mülki olursa pāymāl
Fāriġam irmez baña gerd-i melāl

218. ᶜĪsī-yi Meryem didi iy ḫoş-nihād
Bāreka’llāh rāḥatuñ olsun ziyād

219. Her ki dünyā terkin urdı erdür ol
Pāymālidür cihān serverdür ol

04

ḤİKĀYET *

220. Bir gice uyḫuda gördi pīr-i ḥāl
Kim giderken bir melek itdi su’āl

221. Didi ᶜazmüñ ḳande iy nīgū-nihād
Didi Ḥaḳḳa k’ol durur aṣl-ı murād

222. Didi bu sözden utan iy bī-ḥayā
Şuġl-i dünyāyla aña varmaḳ ḫaṭā

223. Uyḫudan uyandı çünkim pīr-i kār
Cümle eşġālini itdi tār u mār

---

214 işledüñ: eyledüñ A_1

216 nefs-i seg: nefs ü şeng A_1

* **Başlık:** Ḥikāyet A_2 8a, S 12a; El-Ḥikāyet A_1 11b

222 dünyāyla: dünyāya A_1

223 uyandı çünkim: çünki uyandı A_1 // Cümle eşġālini: Cümle-i eşġālin A_2, S

214. Dünyadan arınmış (olan) İsa, “Ey delikanlı, (bana) nasıl bir amel işlediğini anlat!” dedi.

215. (O da) dünyaya olan ilgimi yok ettim; hem içim hem de dışım temizdir, dedi.

216. Dünya sevgisini kesinlikle kesip attım. (Böylece) köpek tabiatlı nefis kemiğe razı oldu.

217. Eğer cihan mülkü ayaklarmın altına serilse ondan vazgeçtiğim için (bu) bana üzüntü vermez.

218. Meryem oğlu İsa, “Ey hoş yaratılışlı (kişi), Allah rahatını artırsın ve uğurlu kılsın!” dedi.

219. Her kim ki dünyayı terk ederse yiğit kişidir, sultandır. Cihan da onun ayakları altındadır.

04

HİKÂYET

220. Hâl ehli bir pîr bir gece rüyasında giderken bir meleğin kendisine soru sorduğunu gördü.

221. (Melek) Ey iyi yaratılışlı (kimse)! Nereye gidiyorsun, dedi. (O da) muradının Hakk’a ulaşmak olduğunu söyledi.

222. (Melek) “Ey hayâsız! Bu sözünden utan; hiç dünya işleriyle meşgul olarak O’na ulaşılır mı?” dedi.

223. İş-uğraş ehli pîr uykusundan uyanınca bütün işini gücünü bozup dağıttı.

224. Pāre pāre bir nemed ol merd-i pāk
İḫtiyār idüb muraḳḳa[c] ḳıldı çāk

225. Gicesi gördi yine ol ḫoş-ḫışāl
K'ol melek andan yine itdi su'āl

226. Didi seyrüñ ḳande ey merd-i ṭarīḳ
Didi Ḥaḳḳa k'ol durur ni[c]me'r-refīḳ

227. Didi k'ol köhne nemed kim sendedür
Perde-i cāndur egerçi tendedür

228. Terkin urmadın anı itmek ṭaleb
Bu ḥicāb-ile olur terk-i edeb

229. Nīm sūzen [c]Īsī'ye oldu ḥicāb
Bulmadı terk itmeyince feṯḥ-i bāb

230. Çün uyandı uyḫudan ol şīr-i merd
Anı daḫı oda urdı oldı ferd

231. Gicesi gördi yine merd-i tamām
K'ol ferişteh geldi vü virdi selām

232. Yine seyrinden aña itdi su'āl
Ḥaḳḳa didi yine merd-i ḫoş-ḫısāl

233. Ol ferişteh didi kim ayruḳ ta[c]ab
Çekmesin kim ol seni eyler ṭaleb

234. Şaḫs dünyādan idicek ictināb
Ḥaḳ aña ṭālib olur *min külli bāb*

---

[224] nemed: ġama A_1

[225] K'ol: Ol A_1

[234] bāb: nāb A_2, S

224. O temiz kişi yırtık pırtık bir keçeye (bile) razı olduğundan yamalı hırkasını parça parça etti.

225. O güzel ahlâklı kimse, o günün gecesinde meleği tekrar rüyasında gördü. Melek ona (yine) soru sordu.

226. (Melek) Yine aynı soruyu sorunca (o da) "Yolculuğum en güzel dost olan Allah'adır." diye cevap verdi.

227. (Melek) o senin üstündeki keçe her ne kadar bedenindeyse de canına perdedir, dedi.

228. Aradaki bu engelle Allah'a varmayı istemek edepsizliktir.

229. Yarım iğne (bile) İsa peygambere engel oldu. Bunu (da) bırakmayınca ona kapı açılmadı.

230. O aslan gibi yiğit uykudan uyanınca keçeyi de ateşe atıp elbisesiz kaldı.

231. O olgun kişi, yine rüyasında meleğin gelerek kendisine selâm verdiğini gördü.

232. Melek ona yine yolculuğunun nereye olduğunu sorunca o güzel huylu kişi "Allah'adır." dedi.

233. O melek, Allah'ın kendisini istediği kişi bundan başka zahmet çekmesin, dedi.

234. Kişi dünyadan elini eteğini çekince Allah da her kapıdan ona talip olur.

235. Ḥubb-ı dünyādur ḥicāb-ı merd-i dīn
Terkin uran bī-gümān olur yaḳīn

MAḲALĀT *

236. İy giriftār-ı hevā vü ḥırṣ u āz
ᶜÖmr kūtāh u emel dūr u dırāz

237. Yıḳa-gör ḥırṣ u hevā bünyādını
Vir cihānuñ ġuṣṣasına şādını

238. Geç bu miḥnet-ḫāne-i eflākden
Tīre itme cān-ı pāki ḫākden

239. Külḫan-ı süflīdesin çün mümteḥan
Gülşen-i ᶜulvī ḳaçan ola vaṭan

240. Pīr-i çarḫuñ ḫırḳasını çāk it
Dāmenüñ gerd-i miḥenden pāk it

241. Gerçi kim bu baḫr-ı çarh-ı nīl-reng
Gösterür gevher velīkin pür-neheng

242. Aṣl-ı ten çün ḫākdendür çarḫ mār
Mār olur ise ᶜaceb mi ḫāk-i ḫᵛār

243. Niçe bir endīşe-i yād-ı felek
Oda yansun bār u bünyād-ı felek

---

235 uran: ur kim A_2, S

* **Başlık:** Maḳalāt A2 8b, S 13a; Der-Mevᶜiẓa Gûyed A_1 9b

Bu bölüm A_1 nüshasında 175–194. beyitler arasında yer almaktadır.

236 hevā vü: hevā-yı A_2, S // emel dūr u: emel durur: A_1

238 Tīre: Tīr A_1

239 süflīdesin: ᶜulvīdesin A_1

240 miḥenden: müḥibden A_1

241 baḫr: taḫt A_1 // neheng: neng A_1

235. Dini bütün kişiye engel olan dünya sevgisidir. Onu terk eden kişi şüphesiz Allah'a yakın olur.

MAKÂLÂT

236. Ey açgözlülük, hırs ve heveslerine bağlanmış kişi, ömür kısa (oysa) emeller bitmez tükenmezdir!

237. Hırs ve heves binasını yık. Cihanın dertlerine mutluluğu feda et.

238. Feleklerin bu mihnetlerle dolu evinden vazgeç. Temiz canı da kara toprağa bulama.

239. Vatanın (yaşadığın yer) gül bahçesi olsa bile imtihan edilen bir kimse gibi sefil bir külhandasın.

240. Yaşlı feleğin hırkasını yırt, eteğindeki mihnet tozlarını temizle.

241. Gerçi bu mavi felek denizi inciler gösterir; ama timsahlarla da doludur.

242. Tenin aslı topraktandır, felek de yılan gibidir. Değersiz toprak da yılan olsa şaşılır mı?

243. Ne zamana kadar feleği düşünüp endişe edeceksin? Feleğin binası ve sarayı yansın.

244. Reh-rev-i kūy-ı ᶜademsin iy püser
Reh-revāne ḥāżır it zād-ı sefer

245. Çarḫca olursa bāzūsında zūr
Kevr durur behre-i Behrām-ı Gūr

246. Āf-tābe māh ise teşt āsumān
ᶜAḳıbet yursın elüñi bī-gümān

247. Çünki bundan yig mekān mümkin durur
Bunda dūn-himmet olan sākin durur

248. Çünkim olmaz ġayr-ı pāy-ile sefer
Kendü pāyuña getürgil derd-i ser

249. Ṣanmaġıl bī-hār gül bī-mār genc
Rāḥat u merhem ola bī-zaḫm u renc

250 Şām u ṣubḥ u nūr u ẓulmet nefᶜ żarr
Nūş u nīş ü ḫayr u şer ᶜayb u hüner

251. Beyle düzmişdür ḥakīm-i kār-sāz
Kim görine hem ḥaḳīḳat hem mecāz

252. ᶜAybı ḳo iste kemāli iy ᶜazīz
Ger dilerseñ olasın ehl-i temīz

253. Cehd it kim olasın ṣāfī-derūn
Tā görine pāk eşkāl-i bīrūn

254. Gerçi var mecmūᶜada ᶜayb u hüner
ᶜAybı ḳo gözle hüner iy dīde-ver

---

246 teşt: ṭaşt A_1

249 Ṣanmaġıl: Ṣanma kim A_2, S

250 – : A_2, S

252 olasın: k'olasın A_1

253 Tā: Kim A_1

244. Ey oğul! Yokluk beldesine giden bir yolcusun. Öyleyse bir yolcu gibi sen de yol azığı hazırla.

245. Felek gibi pazısında gücü çok olursa Behram-ı Gûr'ın nasibi (de) çok olur.

246. Ay su kabıysa, gökyüzü leğendir. Sonunda şüphesiz bir gün elini yıkarsın.

247. Çünkü bundan daha iyi bir yer vardır ki burada himmeti az olan kalır.

248. Başkasının ayağı ile sefer edilmeyeceğine göre sen de başının derdini kendi ayağınla taşı.

249. Gülü dikensiz, hazineyi yılansız sanma. Zahmet ve sıkıntı çekilmeden de rahata ve ilaca kavuşabileceğini düşünme.

250. Akşam ve sabah, aydınlık ve karanlık, fayda ve zarar, bal ve zehir, iyilik ve kötülük, ayıp ve hüner (birliktedir).

251. Allah, gerçek ve mecaz anlaşılsın diye âlemi bu şekilde (zıtlarıyla) düzenlemiştir.

252. Ey aziz, eğer temiz kimselerden olmak istersen kusurları bırak, olgunluğa bak!

253. Dışardaki şekiller (sana) tertemiz görünene kadar içini temizlemek için gayret et.

254. Ey bakışı keskin (kişi)! Her ne kadar hepsinde (yaratılmışlarda) hem hüner hem ayıp varsa da kusuru bırak, hünere bak.

255. Zāġuñ oldı gerçi endāmı siyāh
Dīdesinde eyle isfīde nigāh

05

ḤİKĀYET *

256. Īsī-yi rūşen-dil ü ᶜālī-naẓar
İtdi bir bāzār ucından güẕer

257. Gördi kim bir gürg-i seg cāndan cüdā
Ölmiş ü yatur ṭaġılmış çār pā

258. Üstine ol cīfenüñ pīr ü cüvān
Cemᶜ olmışlar miṣāl-i kerkesān

259. Kimisi iydür ki bu bī-merḥame
Dest-i şūmundan ḫalāṣ olmış reme

260. Kimi eydür kim bu ẓālimden şebān
Ḥasret idi uyḫuya çeşm-i şubān

261. Kimi eydür ḥaḳḳ idi işkencesi
Cān-ı mīşe nīş olurdı pençesi

262. Her biri bir dürlü ᶜaybından nişān
Virdi ᶜĪsī diñledi ol pāk-cān

263. Buldı nevbet sözde çün ol merd-i Ḥaḳ
Didi dendān-ı sefīdi dürden aḳ

264. Pāk erenler pāk itdiler naẓar
Anuñ-içün oldular ᶜālī-güher

265. Gülşenī ḳo ᶜaybı isterseñ kemāl
Göstere tā ṣūret-i maᶜnī cemāl

---

[255] İsfīde: ipsīde A_2, S

[*] **Başlık:** Ḥikāyet A_2 9a, 14a S; El-Ḥikāyet A_1 12a

[256] rūşen-dil: rūşen A_1

255. Gerçi karganın bedeni simsiyahtır; ama sen onun gözündeki beyaza bak.

05

HİKÂYET

256. Gönlü aydın, yüce bakışlı Hz. İsa, bir pazarın kenarından geçiyordu.

257. Yolda ölmüş ve (bedeni) paramparça olmuş bir kurt gördü.

258. O leşin etrafında akbabalar gibi genç yaşlı bir yığın insan toplanmıştı.

259. Kimisi, bu merhametsizin uğursuz elinden sürü kurtulmuş oldu, diyordu.

260. Kimisi, bu zalim yüzünden çobanın gözü geceler boyu uykuya hasret kaldı, diye ekliyordu.

261. Kimisi de, gerçekten işkence ediyordu, pençesi koyunun canına zehir olurdu, diye anlatıyordu.

262. Her biri ayrı ayrı kusurlarını sayıp dökerken o temiz ruhlu Hz. İsa onları dinledi.

263. O Allah eri, konuşmalardan fırsat bulunca, “Beyaz dişleri inciden de ak.” dedi.

264. O temiz insanlar, güzel baktıkları için cevherleri yüce insanlar oldular.

265. Gülşenî, eğer olgunluk istersen içinin güzelliği yüzünde yansıyıncaya kadar kusurları bir tarafa bırak.

266. Dem-be-dem kim olasın āyīne-dār
Ḫōd-şiken ol olma hod-bīn zīnhār

267. Baḳmaġ-içün kendü nefsüñ ᶜaybına
Dīdeyi ilet tefekkür ceybine

268. Ṣūret-i ġayra naẓar āyīne-vār
Eyle kim ola hünerler āşikār

06

ḪİKĀYET *

269. Üştür-i gūr gördi bir nādān meger
Aña istikrāh-ile ḳıldı naẓar

270. Bī-ṣafā olur derūn-ı bī-ḥużūr
Görinür ẓulmet ü ger ᶜarż olsa nūr

271. Çeşm-i ẓāhir-bīn degül bāṭın-şinās
Ṣūreti maᶜnīden olınur ḳıyās

272. Çün naẓar ṣarf ola istikrāhdan
Ṣarf ṣāfī görine dür māhdan

273. Didi üştür aña kim iy derd-mend
ᶜAyb-ı naḳş olur çü taᶜn-ı naḳş-bend

274. Ol ki bu naḳşı edā itmiş durur
Ḫoş ṣavāb u bī-ḫaṭā itmiş durur

275. Ger bedem ger nīk iy nīgū-sirişt
Naḳş-ı naḳḳāş-ı cihānem ḫūb-zişt

---

[268] ġayre: ᶜayba A_2, S

[*] **Başlık:** Ḥikāyet A_2 9a, S 14b; El-Ḥikāyet A_1 13a

[269] ḳıldı: itdi A_1

[271] b mısraında vezin bozuktur.

[272] ṣāfī görine dür māhdan: ṣāf olsa görinür derdden A_2, S

[274] 274: 254 A_1 bu: bir A_1; naḳşı: naḳş A_2, S // ḫatā: edā A_1

[275] 275: 253 A_1; ḫūb: nīk ü A_1

266. Her zaman ayna gibi olasın. Nefsini kır, asla böbürlenen biri olma.

267. Kendi nefsinin ayıplarını görmek için gözünü tefekkür cebine çevir (başını önüne eğip düşün).

268. Ayna gibi başka sûretlere bak ki hünerler ortaya çıksın.

06

HİKÂYET

269. Cahilin biri kör bir deve görünce ona iğrenerek baktı.

270. Huzursuz gönlü öyle bir karardı ki oraya nur bile çıksa onu karanlık görürdü.

271. Dışı gören göz içi göremez. Görünüşe doğru anlamı vermek (ise) mânâyı (içi) bilmeye bağlıdır.

272. Küçümseyerek bakıldığında gece vakti inci aydan daha parlak görünür.

273. Deve dedi ki, "Ey dertli (kişi)! Nakşın ayıbı nakkaşın kusurundandır."

274. Bu nakşı işleyen (Allah'tır) ve o bunu dosdoğru ve hatasız yapmıştır. (O'nun sanatı kusursuzdur.)

275. Ey hoş yaratılışlı! Kötüysem de, iyiysem de; güzelsem de, (çirkinsem de) cihan nakkaşının (Allah'ın) nakşıyım.

276. N’ola ṣūret olsa kej yā müstaḳīm
Rāst yol varmaḳ ġarażdur iy ḥakīm

277. Naḳş-ı ṣūretden ma[c]ānīdür murād
Ḳalma ṣūret naḳşına iy ḫoş-nihād

278. Naḳş-ı ṣūretdür ṭılısm-ı genc-i Ẕāt
Aña irmege gerek maḥv-ı ṣıfāt

07

ḤİKĀYET *

279. Var idi ehl-i fütüvvetden bir er
Ṣarf iderdi Ḥaḳ yolına sīm ü zer

280. Didi seyrinde Ḫudāvend-i cihān
Kim gelür yarın saña bir mīhmān

281. Ṣıdḳ u mihr-ile ṣafādan ṣubḥ-dem
Ṭurdı ḫāżır itdi envā[c]-ı ni[c]am

282. Munṭaẓır her yaña eylerken nigāh
Kim ne yoldan ire mihmān-ı İlāh

283. Geldi bir seg āstānına devān
Sürdi sögdi dögdi ḳovdı ol cüvān

284. Ol gün oldı muntaẓır ümmīd-vār
Görmedi deyyār merdi iḫtiyār

285. Bu taḥayyürden derūn pür-sūz u derd
Ḫ[v]āba vardı gice teşvīş-ile merd

---

276 kej: ger A_2, S; A_1

277 – : A_2, S

278 – : A_2, S

* **Başlık:** Ḥikāyet A_2 9b, S 15a; El-Ḥikāyet A_1 13b

276. Ey hikmet sahibi! Dış görünüş eğri (çirkin) ya da doğru (güzel) olsa bundan ne çıkar? Asıl amaç doğru yolda olmaktır.

277. Ey güzel yaratılışlı! Görünürdeki şekillerden murat mânâlardır. Sen görünüşteki şekillere takılıp kalma.

278. Zât hazinesinin tılsımı görünüşteki nakıştır. Bu hazineye erişmek için sıfatları ortadan kaldırmak gerektir.

07

HİKÂYET

279. Altın ve gümüşü Allah yolunda harcayan fütüvvet ehlinden bir er vardı.

280. Cihanın hükümdarı olan Allah rüyasında ona, "Yarın sana bir misafir gelecek." dedi.

281. Allah'a olan sevgi ve sadakatinden dolayı duyduğu mutlulukla sabah vakti (erkenden) kalkıp türlü nimetler hazırladı.

282-83. Tanrı misafiri hangi yoldan gelecek diye dört bir yana bakıp beklerken koşarak kapısına bir köpek geldi. O yiğit, köpeği dövüp söverek kapısından kovdu.

284. O gün ümitle bekledi; ama genç ya da yaşlı hiç kimseyi göremedi.

285. Bu durum karşısında duyduğu hayretle gönlü dertle dolu ve karışık duygular içinde uykuya daldı.

286. Ḥaḳ ᶜitāb-ile aña itdi ḫiṭāb
Kim niçün mihmānuma itdüñ ᶜitāb

287. Ben virib-itdüm ki ola saña żayf
Nīşe sürdüñ itdüñ aña zecr ü ḥayf

288. Uyḫudan uyandı nāgeh ḫavf-nāk
Perde-i ṣabr u ḳarārı itdi çāk

289. Nāle-y-ile her yana oldı devān
Cüst ü cūda seyl-i eşk itdi revān

290. ᶜĀḳıbet bir gūşede merd-i faḳīr
Ol segi buldı yatur ḫᵛār u ḥaḳīr

291. Yüz urub ilerü vardı ᶜöẕr-ḫᵛāh
Didi ᶜafv it eyledüm cürm ü günāh

292. Dil uzatdı seg didi iy pāk-dīn
Dile Ḥaḳdan dīdeñ ola pāk-bīn

293. Ārzū-yı żayfı ṣanmaġıl hüner
Dīde iste k'olasın ṣāḥib-naẓar

294. Bilür ol kim vāḳıf-ı esrārdur
K'ehl-i dīde lāyıḳ-ı dīdārdur

295. Dīde iste varmaḳ isterseñ ṭarīḳ
Kim bu yolda dīdedür niᶜme'r-refīḳ

---

[286] itdi: irdi A_1

[287] ki: kim A_1

[289] eşk itdi: eşki teg A_1

[294] K'ehl-i: Ehl-i A_1

286. Allah, azarlayarak ona seslenip “Niçin misafirime kötü davrandın?” dedi.

287. Ben onu sana misafir olarak göndermiştim. Yazıklar olsun, sen onu kovdun ve ona zulmettin.

288. Uykudan birdenbire korkuyla uyandı. Sabır ve karar perdesini yırttı.

289. Feryat edip ağlayarak dört bir yana koşturup (onu) aradı.

290. Bu fakir adam sonunda o köpeği acınacak bir hâlde bir köşede yatarken buldu.

291. Onun yanına varıp özür diledi. “Ben hata ettim, günah işledim; beni affet!” dedi.

292. Köpek dile gelerek “Ey dini temiz (kişi)! Allah’tan sana temiz bir görüş vermesini dile.” dedi.

293. (Allah’tan) misafir istemeyi hüner sanma. O’ndan nazar sahibi olmak için göz iste.

294. Sırlara eren kimse göz ehlinin (basireti açık olanların) Allah’ın cemâlini görmeye lâyık olduğunu bilir.

295. Eğer bu yolda ilerlemek istiyorsan göz iste; zira bu yolda göz en iyi arkadaştır.

DER-NAṢĪḤAT GŪYED*

296. Eylük it iy ᶜāḳil isterseñ ṣevāb
Kim yavuzluḳ ehline olur ᶜiḳāb

297. Devlet anuñ kim eyidür niyyeti
Niyyetine göre bulur rütbeti

298. ᶜĀdet eyle eylügi iy pāk-dīn
Ger işitdüñse يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

299. Ṣāḥ-ı iḥsāndur dıraḫt-ı bār-ver
Eylük iden yimiş andan bār u ber

300. Mezraᶜ-ı iḳbāle iḥsān toḫmın ek
Birine biñ ḥāṣıl olur ṭutma şekk

301. Çün ḳabūl-i Ḥaḳ durur beẕl ü kerem
Fażl u cūd ehlini eyler muḥterem

302. Zād-ı rāh-ı āḫiretdür feyż-i cūd
Feyż-i cūd-ile müşerrefdür vücūd

303. Eylük itseñ minnet itme zīnhār
Żāyiᶜ eyler eylügi minnet i yār

304. Her ne ṣādır olsa senden ḫayr u şerr
Dānedür gūyā ekilür ü biter

---

* **Başlık:** Maḳālāt A_2 30a, S 48a; Der-Naṣīḥat Gūyed A_1 14a.

296 ehline olur: olur ehline A_2, S

298 eyle: iden A_1

Āl-i İmrān 3/148 Meâli: "Allah, muhsinleri(iyilik yapanları) sever." Ayrıca bkz. Āl-i İmrān 3/134

301 Fażl: Feyz A_2, S; ehlini: ehline A_2, S

303 Eylük itseñ minnet itme: Minnet itme eylük itseñ A_1

NASİHAT HAKKINDA

296. Ey akıllı (kişi), eğer sevap istiyorsan iyilikte bulun; zira kötülük ehline azap vardır!

297. Devlet, niyeti iyi olanındır. Kişi niyetine göre değer kazanır.

298. Ey dini temiz (kişi), eğer "(Allah) muhsinleri (iyi amelde bulunanları) sever." ayetini işittiysen iyilik yapmayı âdet edin!

299. Meyveli ağaç ihsan ağacıdır. İyilik yapan o ağaçtan meyve yemiştir.

300. İkbal tarlasına iyilik tohumunu ek. Bire bin vereceğinden de (alsa) şüphe etme.

301. Bol bol verme ve cömertlik Allah katında makbuldür. Fazilet ve cömertlik gösterenleri (Allah) muhterem kılar.

302. Çok cömert olmak ahiret yolunun azığıdır. Varlık (insan), cömertliğinin fazlalığıyla şeref bulur.

303. İyilik yaptığında asla bunu başa kakma. Ey dost, iyiliği başa kakmak onu boşa çıkarır!

304. Senden iyilik ve kötülük adına her ne ortaya çıkarsa bu sanki ekilen ve biten tohum gibidir.

305. Çün geliserdür ḥisāba cev-be-cev
Eylük it unutma hengām-ı direv

306. Ḫaṭṭ-ı evrāḳ-ı felekdür bu ᶜıyān
Kim geçer ehl-i cihān bigi cihān

307. Eylük it kim bu cihānda yādigār
Ḳalmaz illā nām-ı nīgū pāyidār

308. Nīk-baḫtuñ işi iḥsāndur müdām
Şehdür ehl-i cūd ᶜālemdür ġulām

309. Ger dilerseñ kim olasın muḥterem
İrdügüñden itme taḳṣīr-i kerem

310. Eylük itmeklükde taḳṣīr eyleme
Ḫalḳ senden loḳmasuz seyr eyleme

311. ᶜĀdet eyle eylügi iy baḫt-ver
Bende olur eylüge āzādeler

312. Eylük iden ḳandese memdūḥ olur
Fiᶜl-i bed ehli bigi maḳdūḥ olur

313. Dest-i ehl-i cūddur bālā-yı dest
Himmet-i ehl-i kerem olmadı pest

08

ḤİKĀYET *

314. Seyr-i ṣaḥrā ider-iken bir ḥarīf
Gördi bir seg kim susuz olmış żaᶜīf

---

305 – : A_1

306 felekdür bu: felek budur A_2, S // bigi: gibi A_1

309 dilerseñ kim olasın: diseñ olsam cihānda A_2, S // Erdigüñden: Gördigünden A_2, S

312 memdūḥ olur: memdūḥdur A_1// bigi: gibi A_1

* **Başlık:** Ḥikāyet A_2 10a, S 15b; Der-Ḥikāyet ü Temṯīl A_1 15a

314 Seyr-i: Geşt-i A_1 // Gördi bir seg kim: Gördi kim bir seg A_1

305. Hasat zamanı (hesap gününde) (yapılan iyilikler) getirilerek tek tek hesaplanacağından iyilik etmeyi unutma.

306. Felek defterinde cihanın da cihan halkı gibi gelip geçici olduğu açıkça yazılıdır.

307. İyilik yap; çünkü bu cihanda iyi bir addan başka geriye bir şey kalmaz.

308. Bahtı güzel olan kişinin işi daima ihsanda bulunmaktır. Cömert kişi padişah, âlem (halkı) ise köledir.

309. Eğer cihanda saygın olmak istersen elinde olanlardan cömertlikte bulunmada kusur etme.

310. İyilik etmekte kusur etme. Halk senden lokma umarken onları (aç bırakıp) ortalıkta dolaşma.

311. Ey bahtı açık (kişi), iyilik yapmayı âdet edin! Hür insanlar iyiliğe köle olur.

312. İyilikte bulunan her nerede olursa olsun övülür. Kötülük yapan da kötülük yapanlar gibi ayıplanır.

313. Cömert olanların eli en üstün eldir. Cömertlik ehlinin himmeti (hiçbir zaman o yücelikten) aşağı düşmedi.

08

HİKÂYET

314. Bir adam çölde giderken susuzluktan zayıf düşmüş bir köpek gördü.

315. Cānı āb-ı raḥmete oldı ġarīḳ
Ol arada buldı bir çāh-ı ᶜamīḳ

316. Bes külāhın dolu idüb merd meşāb
Ḳıldı destārın[ı] ḥabl ü çekdi āb

317. Çün ṣuvardı ol seg-i dermāndeyi
Didi peyġamber ki Ḥaḳ ol bendeyi

318. Yarlıġadı ᶜafv itdi hefvetin
Virdi kevşer rūzī ḳıldı cennetin

319. İy cefā-pīşe naṣīḥāt gūş ḳıl
Zehri ḳo tiryāḳ-i ekber nūş ḳıl

320. ᶜĀḳıbet çün bulısarsın itdügüñ
Żāyiᶜ itme kendüzüñ divşirdügüñ

321. Şimdi furṣatdur iderseñ tevbeyi
Ḥāżır ol kim fevt idersin tevbeyi

322. Segde żāyiᶜ olmadı luṭf u kerem
Ādemīde ola mı iy muḥterem

323. Bī-kerān olsa n'ola cürm ü günāh
Tevbe itseñ ᶜafv ider ol pādişāh

324. Raḥmeti ḳapusı açuḳdur müdām
Ol ḳapuda yarlıġanur ḫāṣṣ u ᶜām

325. Ol ḳapuya yüz ṭutan olmadı red
Ol ḳapudan irişür her dem meded

---

315 Ol: O A_1

316 destārını ḥabl vü çekdi: vü sebil çekildi A_1

317 – : A_2, S

318 rūzi: rūz A_2, S

323 ol pādişāh: luṭf-i İlāh A_2, S

315. İçi köpeğe su bulma arzusuyla doldu. O sırada derin bir kuyu buldu.

316. O mert (kişi), şapkasını su kabı, sarığını da ip olarak kullanarak hemen kuyudan su çekti.

317–18. O zavallı köpeğe su verdiği için peygamber dedi ki: "Allah o kulu bağışlayıp hatalarını affederek ona kevseri ve cenneti nasip etti."

319. Ey zalim! Nasihati dinleyip zehri bırak ve zehrin etkisini ortadan kaldıracak en büyük panzehiri (tövbeyi) iç.

320. Sonunda yaptıklarının karşılığını bulacağın için kendi derleyip topladıklarını (iyi amellerini) kaybetme (boşa çıkarma).

321. Hazır ol, tövbe edeceksen şimdi tam zamanıdır, yoksa bu fırsatı kaçırırsın.

322. Ey muhterem (kişi)! Bir köpeğe yapılan yardım ve iyilik bile boşa gitmezken insana yapılan hiç boşa gider mi?

323. Hatalar ve günahlar uçsuz bucaksız da olsa, eğer tövbe edersen Allah (hepsini) affeder.

324. (Allah'ın) rahmet kapısı her zaman açıktır. O kapıda bütün insanlar bağışlanır.

325. O kapıya gelen hiç kimse geri çevrilmedi. Her zaman o kapıdan (insanlara) yardım ulaşır.

326. Luṭf-ı ḫāṣından ider inᶜām-ı ᶜām
Kārı feyż u cūd u iḥṣāndur müdām

327. Ger dilerseñ kim olasın baḫtiyār
İḫtiyār it eylügi iy iḫtiyār

328. Nīk nāmı sikkesine naḳş-ı bend
Buldı baḫt-ı nīk ü hem ḳadr-i bülend

09

ḤİKĀYET *

329. Geldi Mūsī Ṭūrdan bir gün meger
Gördi k'olmış ümmeti zīr ü zeber

330. Oldı ḫışm-ālūde vü itdi su'āl
Kim neden oldı size vāḳiᶜ bu ḥāl

331. Didiler kim Sāmirīden oldı rīv
Ekṣeri ḳaldı tebeh vesvās-ı dīv

332. Ṭālib oldı Mūsī-i ᶜālī-maḳām
Almaġ-içün Sāmirīden intiḳām

333. Bulımadı ḳırḳ gün itdi ṭaleb
ᶜĀciz oldı ḳaldı āḫir mużṭarib

334. Ḳırḳ birinci gün olıncaḳ meger
Gördi anı Mūsī-i peyġāmber

335. Didi iy melᶜūn u merdūd u fużūl
Ḳandesin kim bulmadum ḳatuña yol

---

* **Başlık:** Ḥikāyet A_2 10b, S 16b; El-Ḥikāyet A_1 15b

329 k'olmış: olmış A_2, S

331 tebeh: yine A_1

333 ḳaldı āḫir: āḫir oldı A_1

334 334: 313 A_1; olıncaḳ: olıcaḳ A_2, S

335 335: 312 A_1

326. (Allah) herkese kendi lütfundan ihsan eder. O her zaman bol bol verir, cömert-tir ve ihsanda bulunur.

327. Ey ihtiyar, mutlu olmak istersen iyilik yolunu seç!

328. Sikkesine iyi bir ad nakşeden, hem iyi bir baht hem de yüksek bir rütbe buldu.

09

HİKÂYET

329. Bir gün Tur Dağı'ndan gelen Hz. Musa ümmetinin alt üst olduğunu gördü.

330. (Bu duruma) öfkelendi ve "Sizin bu hâle düşmenize ne sebep oldu?" diye sor-du.

331. Dediler ki: "Bizi Samiri kandırdı ve pek çok kişiyi şeytanın vesvesesi yoldan çıkardı."

332. (Allah katında) makamı yüce olan Hz. Musa (bu durumdan dolayı) Samiri'den intikam almak istedi.

333. Kırk gün onu aradıysa da bulamadı. Sonunda sıkıntı içinde çaresiz kaldı.

334. Ancak kırk birinci günde Musa peygamber onu görebildi.

335. "Ey lânetli, kovulmuş ve lüzumsuz kişi! Seni bir türlü bulamadım, nerdesin?" dedi.

336. Ṣāmirī didi ki bā-emr-i İlāh
Günde bir etmek baña oldı penāh

337. Didi Mūsī eyle bu sırrı beyān
Kim ne vech-ile penāhuñ oldı nān

338. Didi günde Ḥaḳḳ-içün bir nān ben
Ḫayr itdüm bulmaduñ cehd-ile sen

339. İtmedüm anı bugün çünkim edā
Anuñ-içün saña gösterdi Ḫudā

340. Oldı Mūsī ġarḳ baḫr-i ḥayrete
Kim irişmez derk-i ᶜaḳl ol ḳudrete

341. Eylük itdügi cihetden bī-gümān
Dōstından düşmeni itdi nihān

342. Kāfir eylügi çün olmadı hebā
İy muvaḥḥid ḫoş beşāretdür saña

343. Eylük it kim birine olur hezār
Bil ki yoḳdur ecrine ḥadd ü şümār

344. Eylük olur Gülşenī hem-rāh-ı cān
Eylük-ile ḳaṭᶜ ider hem rāhı cān

345. Eylük eyler merdüm-i ᶜālī-maḳām
Eylük iden baḫtludur ve's-selām

MAḲĀLĀT *

346. İy ki devlet yāveri baḫt oldı rām
Çarḫ-ı gerdūn çāker ü aḫter ġulām

---

338 Ḫayr: Eylük A_1

343 ḥadd: ᶜadd A_2, S

* **Başlık:** Maḳālāt A_2 11a, S 17a; Der-Naṣīḥāt Gūyed A_1 16b

336. Samiri, Allah'ın emriyle günde bir ekmek açlık için bana sığınak oldu, dedi.

337. Musa, ekmeğin sana sığınak olmasındaki sırrı bana açıkla, dedi.

338. "Allah yolunda ben günde bir ekmek (sadaka) verdiğim için sen gayret ettiysen de beni bulamadın."

339. "O hayrı bugün işlemediğim için Allah beni sana gösterdi."

340. Aklın idraki Allah'ın kudretini kavrayamadığı için Hz. Musa (bu durum karşısında) hayretler içinde kaldı.

341. Şüphesiz iyilikte bulunduğu için (Allah) kendi dostuna düşmanını göstermedi.

342. Ey Allah'ın birliğine inanan (kişi)! Bir kâfirin yaptığı iyiliğin bile boşa gitmemesi senin için çok sevindirici bir haberdir.

343. İyilik et, çünkü bire karşılık bin bulursun. Allah yapılan iyiliğe hadsiz hesapsız mükâfat verir.

344. Gülşenî, iyilik canın yoldaşı olduğu gibi, can iyilikle yolu da tamamlar.

345. Kısacası, Allah katında makamı yüksek olan bir kimse iyilik yapar, bundan dolayı da talihlidir.

MAKÂLÂT

346. Ey kendine devletin yardımcı, bahtın itaatkâr, dönen feleğin kul ve yıldızın köle olduğu kişi!

347. Ḫāne-i ᶜadli idin cāna ḥiṣār
Ẓulm bünyādın ḫarāb it zīnhār

348. ᶜAdl ü dād it kim şeh-i bā-ᶜadl ü dād
İki ᶜālemde bulur kām u murād

349. ᶜAdl-ile ṭutdı ṭutanlar ᶜālemi
ᶜAdl eyler şāha bende ādemi

350. ᶜAdl-ile ṭurdı zemīn ü āsumān
ᶜAdl-ile ābād olur mülk-i cihān

351. Şāh-ı ᶜādil itmeyince ᶜadl ü dād
Luṭf bulmaz ᶜālem-i kevn ü fesād

352. Şehriyārā ᶜadl göster dād it
Nāmdur ᶜālemde ḳalan ad it

353. Şükrini bu niᶜmetüñ eyle edā
Kim seni şāh eyledi ḫalḳı gedā

354. Ġırra olma olduġına māl ü cāh
Yoluñ urmasun ḥaẕer ḳıl ġūl-i rāh

355. Niᶜmet-i ᶜācil naṣīb itdi Ḫuḍā
Vir kim ola niᶜmet-i ecell cezā

356. Ḳāyil-i elṭāfdur ḫulḳ-ı kerīm
Ḳāṣıd-ı cevr ü sitem ṭabᶜ-ı leʾīm

---

349 ᶜAdl: ᶜAdl-ile A_2

350 – : A_1

351 Şāh-ı ᶜādil: Āḫşīcān A_2, S

353 ḫalḳı: ḫalḳ u A_2, S

354 ḳıl: it A_1

355 ᶜācil: ḥāmil A_1

356 Ḳāyil: Māyil A_1

347. Adalet evini kendine kale edinip zulüm binasını muhakkak yık.

348. Adalet ve doğrulukla iş gör; çünkü âdil ve doğru padişah her iki âlemde de istediğine kavuşur.

349. Âlemi elinde tutanlar (yönetenler), bunu adaletle gerçekleştirdiler. Adalet padişaha insanı köle eyler.

350. Yeryüzü ve gökyüzü adalet ile ayakta durdu. Cihan mülkü adalet ile kalkındı.

351. Âdil padişah adalet ve doğrulukla hükmetmeyince bu fani âlem dirlik düzen bulmaz.

352. Ey padişah(ım), doğruluk ve adaletle hükmet! Âlemde geriye kalan güzel bir ad olduğundan sen de bu adı edin.

353. (Allah) seni padişah halkı ise fakir kıldığından bu nimetin şükrünü yerine getir.

354. Mal ve makam sahibi olduğun için gururlanma. Şeytanın seni doğru yoldan saptırmaması için dikkatli ol.

355. Allah'ın sana verdiği dünya nimetlerine karşılık sen de bol bol sadaka ver.

356. Cömert yaratılış lütuflara inanmıştır. Cimri ve alçak yaratılış ise cevre ve siteme kast eder.

357. Nāṣıḥ-ı müşfiḳ sözüni iy ḫiḍīv
İşid ü güş eyleme vesvās-ı dīv

358. Dād-ḫᵛāḫuñ nālesin iy nīk-rā
Rāst diñle nite kim sāz-ı nevā

359. Senden öñdin şāhlardan gāh gāh
Fikr it kim dutdılar taḫt u sipāh

360. Ḳanı Efrīdūn ḳanı Nūşīn-revān
Nīş oldı ᶜāḳıbet nūş-ı revān

361. Baḫt olursa āsumān tāc āfītāb
ᶜĀḳıbet mesken olur taḫt-ı türāb

362. Aña baḳma kim cihāna şāhsın
Bunı gör kim aṣl-ı ḫāk-i rāhsın

363. Miḫnet-i sermed sitem-kāruñ durur
Devlet-i bāḳī kim āzāruñ durur

364. Serde niçün ola bunca kibr ü kīn
Olısar çün ᶜāḳıbet ḫāk-i zemīn

365. Āḫiri ẓulmüñ peşīmānī durur
Terk it anı kim perīşānī durur

10

ḪİKĀYET *

366. Var idi maġribde bir şeh muḥterem
Ṣāḥib-i taḫt idi vü ṭabl u ᶜalem

---

359 taḫt ü sipāh: baḫt-ı sipāh A_2, S

361 Taḫt: Baḫt A_2, S

365 perīşānī: peşīmānī A_2, S

* **Başlık:** Ḥikāyet A_2 11b, S 18a; Der-Ḥikāyet ü Temṡīl A_1 17b

357. Ey asil (kimse)! Şefkatli nasihat edicinin sözünü dinle ve (sakın) şeytanın vesveselerine kulak asma.

358. Ey doğru yolda olan (kişi)! Şikâyetçi olanın feryadını nevâ makamında nağmeler çıkaran sazı dinler gibi iyi dinle.

359. Senden önce yaşayan padişahların da zamanlarında taht ve ordu sahibi olduklarını düşün.

360. Hani Feridun, nerde Nûşirevân? Sonunda su gibi akan tatlı su zehir oldu.

361. Talih gökyüzü, taç güneş olsa da sonunda toprağın tahtı sana yurt olur.

362. Sen bu âlemin şahı olduğuna bakma (gururlanma). Aslının yolun toprağı olduğunu gör (unutma).

363. Daimi sıkıntı zulmedenin, sonsuz devlet ise onun incittiği kişinindir.

364. Sonundan toprak olacaksın. O hâlde niçin sende bu kadar kibir ve kin var?

365. Zulmü bırak; zira zulmün sonu pişmanlık ve perişanlıktır.

10

HİKÂYET

366. Ey muhterem (kişi)! Batıda taht, davul ve bayrak sahibi bir padişah vardı.

367. Yüz sürerdi işigine ḫāṣṣ u ᶜām
Çarḫ-ı serkeş emrine olmışdı rām

368. Gerçi mülk ü māl ü cāhı çoġ idi
Līk inṣāfı vü ᶜadli yoġ idi

369. Ḫōd-pesend idi cihānda bī-naẓīr
ᶜĀlim-i ᶜucb idi güyā ol emīr

370. Devr gösterdi muḫālif āsumān
Düşmen-i ṣaᶜb oldı peydā nāgehān

371. Olmadı vaḳtinde ḫalḳ-ı şehri yār
Oldı ᶜāciz ḳaldı tenhā şehriyār

372. ‘Ucb gösterdi çü baḫt-ı inkisār
Ḳodı şehri ṭutdı rāh-ı kūhsār

373. Leşker-i ḫūnī peyice sürdiler
Ḳande vardıysa izinden gördiler

374. Bildi kim ḳaṣdına çarḫ itdi hücūm
Saᶜd-iken naḥs oldı te’sīr-i nücūm

375. Çıḳdı bir yüksek ḳayaya ḫavf-nāk
Kendüzin atdı revān oldı helāk

376. ᶜUcbı gör kim neyledi ol serveri
Aṣṣı ḳılmadı sipāh u leşkeri

377. ᶜUcbı terk it kim getürür şūr u şer
Ehlin eyler şāh-ı maġribden beter

---

368 Līk: Līkin A_2, S

370 gösterdi: gösteri A_1

372 ṭutdı: ḳodı A_1

375 ḳayaya: ḳayadan A_1

367. Herkes kapısına yüz sürer, başına buyruk felek de emrine boyun eğerdi.

368. Gerçi onun malı, mülkü ve itibarı çoksa da insafı ve adaleti yoktu.

369. O kendini beğenen bir âlim gibi o kadar çok kibirliydi ki bu âlemde eşi benzeri yoktu.

370. Zaman ve şartlar değişti, ansızın ortaya çok çetin bir düşman çıktı.

371. O padişah zamanında şehir halkına yâr (dost) olmadığı için çaresizlik içinde yapayalnız kalakaldı.

372. Talihinin iyi gitmemesi sebebiyle (bu durumu) gururuna yediremedi ve şehri terk edip dağın yolunu tuttu.

373. Kana susamış askerler uzunca bir müddet izini sürerek nereye gittiyse onu takip ettiler.

374. O şah, feleğin canına kastetmek için hücum ettiğini anladı. Yıldızların tesiri uğurluyken uğursuzluğa döndü.

375. Korkuyla yüksek bir kayaya çıktı ve kendini ordan atıp öldürdü.

376. Kibirlenmenin o padişaha neler ettiğini gör; çünkü ordusunun ona faydası olmadı.

377. Kibri bırak; zira o (insana) kötülük ve fenalık getirir. Kibirli olanları da batının padişahından beter eyler.

378. ᶜUcb dünyāda ider ḫ̲ᵛār u ẕelīl
Āḫiretde dūzaḫa olur delīl

379. ᶜUcb iblīsi iletdi laᶜnete
Lāyıḳ olmaz ᶜucb ehli raḥmete

380. Serverā ᶜucb āfetinden zīnhār
Ḥāżır ol kim olmayasın ḫ̲ᵛār u zār

11

ḤİKĀYET *

381. Ṣayd iderken nāgehān Nūşīnrevān
Dūr düşdi leşkerinden bir zamān

382. Mūnis-i destūr-ı ḫ̲aṣṣ u nīk-rāy
Reşk iderdi fikretine fikr-i rāy

383. Sürdiler raḫ̲şın ṣabā-veş itdi geşt
Geçdiler ḥayli żıyāᶜ u kūh u deşt

384. Gördi bir dīh pādişāh-ı kām-yāb
Kim dil-i düşmen bigi olmış ḫ̲arāb

385. İki murġ-ı ḫ̲oş-nevā düzmiş ṣafīr
Gūş itdi pādişāh ile vezīr

386. Didi sulṭān iy vezīr-i nükte-dān
Eyle bu ḳuşlar ne dirlerse beyān

---

[378] Āḫiretde: Āḫirete A_1

[380] ḫ̲ᵛār u zār: şermsār A_1

[*] **Başlık:** Ḥikāyet A_2 12a, S 19a; El-Ḥikāyet A_1 18a

[381] Nūşīnrevān: Nūşīrevān A_1

[383] ṣabā-veş: ṣabā-teg A_1

[384] dil-i düşmen: dil ü düşmen A_2, S; bigi: gibi A_1

[385] düzmiş: itmiş A_1

378. Kibir dünyada (insanı) hor ve hakir kıldığı gibi ahirette de (onun) cehenneme gitmesine sebep olur.

379. Kibir, şeytanın lânete uğramasına sebep olduğu gibi kibirlenenlere rahmet de edilmez.

380. Ey ulu (kişi)! Hor ve aşağılanmış bir duruma düşmemek için kibir afetinden sakın.

11

HİKÂYET

381. Günlerden bir gün Nuşirevân avlanırken bir ara askerlerinden uzaklaştı.

382 Yanında iyi düşünceli ve sağlam fikirlerin dahi fikrini kıskandığı veziri vardı.

383. (Birlikte) atlarını sürdüler ve seher yeli gibi yol aldılar. Pek çok tarladan, dağdan ve çölden geçtiler.

384. O bahtiyar padişah tıpkı düşmanın gönlü gibi harap olmuş bir köy gördü.

385. Güzel ötüşlü iki kuş şakımaktaydı. Padişah ve veziri bunu işitti.

386. Padişah, "Ey nükteden anlayan vezir, bu kuşların söylediklerini (bana) açıkla!" dedi.

387. Didi destūr iy şeh-i pīrūz-baḫt
Kim müsellemdür ṭapuña tāc u taḫt

388. Rāy-ı ᶜālī ger olursa rāhber
Nüktesinden bunlaruñ virem ḫaber

389. Duḫterin bu murġ anuñ iy şehriyār
Oġlına diler kim ide cüft ü yār

390. Ḳalıñ ister ol daḫı budur ḫaber
Bu dīh-i vīrāneyi iy baḫtiyār

391. Bu daḫı eydür aña iy yār-ı ehl
Şāh-ı ẓālim devletinde kār-ı sehl

392. Ger melik bu-y-ısa hergiz çekme ġam
Biñ bunuñ bigi dīh-i vīrān verem

393. Şāh destūruñ sözin çün itdi gūş
Düşdi āteş cānına vü itdi cūş

394. Girye itdi bir zamān sūz-ile şāh
Ḥāṣıl-ı bī-dād olur feryād u āh

395. K'ey dirīġā cevr-i ẓulmümden eşer
Vaḥş u ṭayra eylemiş ben bī-ḫaber

396. Ġāfilem kim dest-i ẓulm u şūm-pā
ᶜÖmr bigi ḥāṣılum itmiş hebā

---

387 ṭapuña: başuña A_1

389 bu: bir A_1

390 vīrāneyi iy baḫtiyār: vīrāne itdi baḫt-ver A_1

391 – : A_1

392 bigi: gibi A_1

393 itdi: ḳıldı A_1

395 ẓulmümden: ẓulmünde A_1

396 bigi: gibi A_1; ḥāṣılum: ḥāṣıl A_1

387. Vezir (şunları) aktardı: Ey bahtı uğurlu padişahım, taç ve taht senin elindedir!

388. Eğer Allah bana onların dilini anlama iznini verirse (o zaman) bunların söylediklerinden (sana) haber verebilirim.

389. Ey padişahım! Bu kuş diğerinin kızını oğluna eş ve yâr yapmak istiyor.

390. Ey kutlu padişahım, diğer kuş da bu viran köyü söz için başlık olarak istemektedir!

391. Bu kuş da diğerine, "Ey en iyi dostum! Zalim padişahın devletinde iş görmek kolaydır." diyor.

392. Eğer padişah buysa sen üzülme; ben (sana) bunun gibi bin tane viran köy veririm.

393. Padişah vezirin aktardıklarını işitince içine bir ateş düştü ve çok üzüldü.

394. Padişah, içi yanarak (bu üzüntüyle) bir süre ağladı. Zulmün sonu feryat ve ahtır.

395. Yazıklar olsun bana, (zira) adaletsizliğim kurda kuşa bile ulaşmışken ben bundan habersizim.

396. Ayağı uğursuz zulmün eli elimdekileri ömür gibi heba etmiş de ben anlayamamışım.

397. Ṭut ki cem[c] itdüm ḫazāyīn bī-kerān
Ḳāf-tā-ḳāf oldı maḥkūmum cihān

398. Nāgehān ṣayyād-ı merg-i cān-şikār
Raḫt u baḫtum idiserdür tār u mār

399. Niçe [c]ıyş u [c]işret ü zevḳ u sürūr
Serde ola naḫvet ü kibr ü ġurūr

400. Çünki mes'ūl oluram yevmü'l-ḥisāb
Ġāfilem kim itmezem fikr-i cevāb

401. Mülki anuñ-çün baña virdi İlāh
Dāfi[c]-i ẓulm olam olmayam tebāh

402. Ger bugün ẓulm eyleyem iy mü'temen
Vāy-ber-men vāy-ber-ferdā-yı men

403. Bes bu sözden [c]adli idindi ṭarīḳ
[c]Adl olur şehlere ni[c]me'r-refīḳ

MAḲĀLĀT [*]

404. Ādemī kim aṣlıdur yek müşt hāk
Niçün āteş-ṭab[c] ola vü ḫışm-nāk

405. Ḫakdensin hāk bigi ol selīm
Olma āteş-ṭab[c] çün dīv-i le'īm

---

[398] baḫtum: baḫtı A_2, S

[400] kim: ger A_1

[401] olmayam: olmaya A_2, S

[403] olur: durur A_1

[*] **Başlık:** Maḳālāt A_2 12b, S 20a; Der-Naṣīḥat ü Mev[c]iẓa A_1 19a

[404] yek: bir A_1

[405] bigi: gibi A_1

397. Diyelim ki nihayetsiz hazineler topladın ve cihan da bir uçtan bir uca hükmün altına girdi.

398. Can avlayan ölüm avcısı (Azrail) ansızın bütün varımı yoğumu yağmalayacaktır.

399. (Bu) yeme, içme; zevk, eğlence; baştaki gurur ve kibirlenme ne zamana kadar (sürecek)?

400. Hesap gününde (tüm bunlardan) sorumlu tutulacak olmama rağmen ne cevap vereceğini düşünmeyen bir gafilim.

401. Allah bana mülkü, zulmü uzaklaştırayım ve bozgunculuk çıkarmayayım diye verdi.

402. Ey dostum, eğer bugünden sonra zulmedersem hem bana hem de istikbalime yazıklar olsun!

403. Bu söz(ler)den dolayı adalet yolunu tuttu. Adalet, padişahlara en güzel yoldaştır.

MAKÂLÂT

404. Aslı bir avuç toprakken insan, niçin ateş tabiatlı ve öfkeli olur?

405. Topraktansın, (o hâlde) toprak gibi ağırbaşlı ol. Aşağılık şeytan gibi ateş tabiatlı olma.

406. Āteş-i serkeş çün oldı hevl-nāk
Ḳodı ḥilminden seri teslīm-i ḫāk

407. Ol ziyādı gözledi vü bu kemi
Dīv andan oldı bundan ādemī

408. Meskenetden ādeme irdi meded
Kibrden dīv oldı merdūd-ı ebed

409. Ādemīseñ naḫveti ḳo iy fetā
ᶜĀdet-i iblīs durur kibr ü ibā

410. Ser ne deñlü itse kibr iy ḫoş-ḫişāl
Āḫir-i kār olısardur pāymāl

411. Bu fenā mülkinde kim yoḳdur şebāt
Şaḫṣ niçün ola maġrūr-ı ḥayāt

412. Bilür-iken kimseye virmez amān
Tīġ-ı zehr-ālūd-ı merg-i cān-sitān

413. Yoḳdur anda ᶜaḳl u dānişden eşer
Kim ola maġrūr-ı ᶜömr u sīm ü zer

414. Ṭut ki cemᶜ itdüñ firāvān genc ü māl
Māl olur żayiᶜ ḳalur renc ü vebāl

415. Penc rūze nevbet-i ᶜömr-i ḳaṣīr
Fikr-i ṣad sāle niçündür iy emīr

416. Ger dilerseñ fażl-ı Ḥaḳdan raḥmeti
Terk ide-gör kibr ü ᶜucb u naḫveti

---

406 ḥilminden: ḥikmetinden A_1

409 fetā: ṣafā A_2, S

412 cān-sitān: sitān A_1

413 ola: o A_1

415 niçündür: niçün A_2, S

406. Ateş, baş kaldırışından dolayı korkunç olmuşken; toprak, yumuşak başlı olduğu için boyun eğmiştir.

407. O (ateş) çokluğu (hırsı), bu (toprak) azı (kanaati) istedi. Şeytan ateşten, insan ise topraktan meydana geldi.

408. Alçak gönüllü oluşundan insana yardım ulaşırken şeytan, kibrinden dolayı sonsuza kadar kovuldu.

409. Ey yiğit (kişi), eğer insan isen şeytanın âdetlerinden olan kibir ve isyanı bırak!

410. Ey iyi huylu (kişi)! Baş (insan) her ne kadar kibir gösterse de en sonunda ayaklar altında kalacaktır.

411. Bu yokluk ülkesinin kararı (kalıcılığı) yokken kişi niçin hayatta oluşuyla kibirlenir.

412-13. Can alan ölümün zehirli kılıcının (hiç) kimseye aman vermeyeceğini bilirken ömrüne, gümüş ve altınına (malına) güvenmeye devam eden kişide akıl ve bilgiden eser yoktur.

414. Yığınla mal biriktirsen de sonunda mal kaybolur, geriye (ise) zahmeti ve sıkıntısı kalır.

415. Ey hükümdar! Kısa ömrün nöbeti (süresi) beş günken yüz yıl kadar uzunmuş gibi düşünmek (davranmak) nedendir?

416. Eğer Allah'ın lütfundan (hazinesinden) rahmet istiyorsan kibri, kurumlanmayı ve gururu bırak.

417. Ehl-i kibre meskenet ḥāṣıl degül
La[c]net ehli raḥmete ḳābil degül

418. Bād-ı kibr ü āteş-i [c]ucb iy püser
Ḫāk-i cisme dūzaḫı eyler maḳarr

419. Meskenetden [c]ār ider nefṣ-i eḫass
Faḫr ider andan sa[c]ādet-mend kes

420. Fikr-i terk-i kibrdür rāy-ı dürüst
İy müdebbir olma bu tedbīre süst

421. Seyyid-i Kevneyn *ene miskīn* didi
İki [c]ālem oldı yolında fidī

422. Meskenetden bulınur ḳadr-i bülend
Pest eyler şaḫṣı [c]ucb-ı nā-pesend

12

ḪİKĀYET *

423. Vaḳt-i nīsān ḳaṭre-i ṣulb-i seḥāb
İner-iken gördi baḥri bī-ḥicāb

424. Ṭūl-i [c]arżına naẓar itdi revān
Gördi kim yoḳ ḥadd ü pāyān u kerān

425. Kendüzine gördi bī-ḳadr u maḥal
Aṣlıdur bir ḳaṭre āb-ı pür-ḫalel

426. Çünkim itdi [c]acz-i nefsine ḳarīn
Şöyle irdi emr-i Rabbü'l-[c]ālemīn

---

419 Faḫr ider andan: Ḳahr ider andan A_1

420 tedbīre süst: tedbīr-i dest A_1

421 Hadis: "Yoksulluk benim övüncümdür." (Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ 2/87)

* **Başlık:** Ḥikāyet A_2 13a, S 21a; Der-Temṡīl Güyed A_1 20a

424 Ṭūl-i: Ṭūl u A_1

425 Kendüzine: Kendüzini A_1; gördi: baḳdı A_2, S

417. Kendini beğenmişlere rahat yoktur; lânetlenmişlere de rahmet edilmez.

418. Ey oğul! Kibir rüzgârı ve büyüklenme ateşi beden toprağını cehenneme sürükler.

419. Alçak nefis ağırbaşlılıktan utanır (kaçar). Saadete ulaşmış kişi ise onunla övünür.

420. Ey tedbirli (kişi)! Doğru fikir kibri bırakma fikri olduğu için bu tedbiri almakta gevşek davranma.

421. İki âlemin efendisi (olan Hz. Peygamber), "Ben miskinim." dediği için iki âlem O'nun yoluna feda oldu.

422. Ağırbaşlılık insanı yüceltir, kötülenmiş kibirse alçaltır.

12

HİKÂYET

423. Nisan ayında buluttan çıkan damla gökten düşerken denizi apaçık gördü.

424. Hemen genişliğine bakınca (onun) ucunun, bucağının ve kıyısının olmadığını gördü.

425. Değersiz, yersiz-yurtsuz olan kendisine baktı; aslında bir küçük su damlası olduğunu anladı.

426. Bunun nefsinin acizliğinden dolayı olduğunu anlayınca Allah'tan şöyle bir emir ulaştı:

427. Ḳa^{c}r-ı deryādan ṣadef çıḳdı revān
Ol maḥalsüz ḳaṭreye açdı dehān

428. Düşdi ḳaṭre yumdı aġzını ṣadef
Gitdi ḳa^{c}r-ı baḥre iy ẖayrü'l-ẖalef

429. Oldı aṣl-ı gevher ü dürr-i yetīm
H̱^{v}ārlıḳdan buldı ^{c}izzetle ^{c}azīm

430. Ḳatre-y-iken oldı dürr-i şāhvār
Zīnet-i tāc-ı şehān-ı rūzgār

431. Nisbet-i dendān-ı yār-ı dil-firīb
Revnaḳ-ı luṭf-ı benāġūş-ı ḥabīb

432. Meskenetden buldı ol dürr-i şemīn
Bunca ḳadr u ḳıymeti iy pāk-dīn

433. Meskenet tāc-ı İlāhīdür bülend
İrmez aña dest-i şūm-ı ẖōd-pesend

434. Mu^{c}cibā ol ḳaṭreden kemsin eger
Saña itmezse bu sözlerden eşer

435. Baḥrdür ^{c}ālem vücūduñ ḳaṭredür
Meskenet göster kim ola ḳaṭre dür

436. Ḳomayınca kibr ü ^{c}ucb u naẖveti
Bulmamışdur hīç ser ol devleti

---

429 ^{c}izzetle: ^{c}izzetler A_2, S

430 430: 407 A_1; şāhvār: şehvār A_1

431 431: 406 A_1

432 Bunca: nice A_1

427. Denizin dibinden hemen bir istiridye çıkarak o yersiz-yurtsuz su damlası için ağzını açtı.

428. Ey hayırlı evlât! Damla oraya düştü. İstiridye ağzını kapayıp denizin derinliklerine gitti.

429. (Bu damla) iri biricik incinin ve cevherin aslı oldu, değersizlikten kurtulup büyük şereflere ulaştı.

430. Damlayken en değerli inci hâline gelip devrin bütün sultanlarının taçlarını süsledi.

431. Gönül çelen sevgilinin dişlerine benzedi. Sevgilinin kulağının güzelliğine güzellik kattı.

432. Ey dini temiz (kişi)! O çok değerli inci bunca kadri ve kıymeti ağırbaşlılığıyla buldu.

433. Ağırbaşlılık yüce bir ilâhî taç olduğu için kendini beğenmişlerin uğursuz eli ona ermez.

434. A şaşkın, eğer bu sözler sana tesir etmezse sen o damladan da değersizsin.

435. Âlem deniz, bedenin ise damladır. Alçak gönüllü ol ki damla inci olsun.

436. Kibri, büyüklenmeyi ve gururu bir yana bırakmayınca kimse o saadete erememiştir.

13

ḤİKĀYET *

437. Var idi şehr-i Ḫıṭāda bir nigār
Müşk-i Çīn ḫāl ü ḫaṭından şerm-sār

438. Çeşm-i mesti āfet-i hüşyār idi
Ġamzesinden ṭurresi ṭarrār idi

439. Aġzınuñ remzinde ᶜaḳl-ı ḫurde-bīn
Noḳṭa-i mevhūmdur dimiş hemīn

440. ᶜĀrıẓ-ı gül-reng reşk-i lāle-zār
Zülfi sünbül ṭurresiydi tārumār

441. Zülfi müşkīn ḫāl ü ḫaṭṭı ᶜanberīn
Ḫırmeninde ḥüsninüñ meh ḫūşe-çīn

442. Mest-i cām-ı ḥüsn idi ol pür-ġurūr
Nār idi maḥżā görinür idi nūr

443. Geh geh eydürdi ki Yūsufda cemāl
Nīte ḥüsnüm bigi oldı ber-kemāl

444. Māhtāb-ı ṭalᶜatümden āfītāb
Ẕerredür *v'allāhü aᶜlem bi'ṣ-ṣavāb*

445. Çīn-i zülf-i ᶜanberīnümden ki var
Şemmedür ṣad müşk-i nāfe-i Tatār

---

* **Başlık:** Ḥikāyet A_2 13b, S 21b; Fi'l-Ḥikāyet A_1 21a

438 mesti: mest A_2, S

440 ṭurresiydi: ṭurresinden A_2, S

441 ḥüsninüñ: ḥüsnüñüñ A_1

443 Yūsufda: Yūsufdan A_1 // bigi: gibi A_1

444 444: 421 A_1

445 445: 422 A_1; müşk-i nāfe-i: nāfe-i müşk-i A_2, S

3

HİKÂYET

437. Hıta ülkesinde (öyle) bir güzel vardı ki Çin miski onun beninden ve ayva tüyünden utanırdı.

438. Baygın bakışı akıllıların başına belâydı. Alın saçı gamzesinden (daha) yan kesiciydi.

439. Ağzından bahsederken kılı kırk yaran akıl, "O ancak mevhum bir noktadır." demiştir.

440. Gül renkli yanağını lâle bahçesi kıskanırdı. Saçı sümbül gibi, perçemi de dağınıktı.

441. Saçları misk saçmada, beni ve ayva tüyleri amber kokulu, ay onun güzellik harmanında tane toplamaktadır.

442. O kibirli güzel, güzellik şarabıyla mest olmuştu. Nardı ancak nur görünürdü.

443. Bazen, Yusuf'un güzelliği nasıl benim güzelliğim gibi kusursuz olabilir, derdi.

444. Doğrusunu Allah bilir ya, güneş yüzümün dolunayından zerreye dönüşmüştür.

445. Tatar diyarının yüz ceylânının miski benim amber kokulu saçımın kokusundan (ancak) bir parçadır.

446. Var idi bir mübtelāsı pür-niyāz
Didi bir gün aña kim iy ser-firāz

447. Kibr ü nāzı terk idüb gāh gāh
Ḥāl-i ᶜuşşāḳa n'ola itseñ nigāh

448. Didi iy müflis ḳanı sīm ü ẕeheb
Kim idersin vuṣlatum gencin ṭaleb

449. Eşk [ü] çihreñ bigi naḳd-i sīm ü zer
Olmayınca nergisüm itmez naẓar

450. Her k'ola maġrūr-ı ḥüsn ü ᶜizz ü cāh
Ḥāl-i ᶜuşşāḳa ḳaçan itsün nigāh

451. Kendüzine didi ol ḥayrān u zār
Ger büt-i Āzer olursa bu nigār

452. Çün murādı sīm ü zerdür māl ü genc
Seng-dildür çekmegil bīhūde renc

453. Gördi kim taḥṣīl durur renc ü melāl
Fāriġ oldı ᶜāşıḳ-ı şūrīde-ḥāl

454. Çünki bu pervāne andan ictināb
İtdi şemᶜ-i ṭalᶜatından gitdi tāb

455. Gülsitān-ı ḥüsnine bād-ı ḫazān
Atdı anı kim bahāra mihr-cān

456. Ol nihāl-i tāzenüñ bād-ı ġurūr
Āb-ı rūy-ı ḥüsnine virdi ḳuṣūr

---

[446] 446: 420 A_1; ser-firāz: serv-i nāz A_1

[448] müflis: miskīn A_1

[449] Eşk [ü] çihreñ: Eşk-i çihr A_1 // bigi: gibi A_1

[451] ol: iy A_1 // bu: bir A_1

[453] taḥṣīl durur: taḥṣīldür A_1

446-47. Ona yalvarıp yakaran bir âşığı vardı. Bir gün ona, “Ey gurulu (kişi)! Bazen kibirlenmeyi ve naz etmeyi bırakıp âşıkların hâllerine de bir baksan ne olur?” dedi.

448. O da, “Ey müflis! Altının ve gümüşün (malın) olmadan kavuşma hazinesini ne yüzle istersin?” diyerek cevap verdi.

449. Gözün ve çehren gibi gümüş ve altın nakdin yoksa gözüm seni görmez.

450. Her kimde güzelliğin, şerefin ve makamın kibri varsa o (kimse) hiç âşıkların hâline bakar mı?

451. O hayran ve feryat etmekte olan âşık kendi kendine, bu güzel Âzer’in putu olsa gerek, dedi.

452. Onun isteği gümüş, altın, mal ve hazine olduğu için o taş gönüllüdür, boşuna sıkıntı çekme.

453. Üzüntü ve zahmetten başka bir şey elde edemeyeceğini görünce hâli perişan olan âşık, ondan yüz çevirdi.

454. Bu pervâne (âşık) ondan uzaklaşınca onun güzelliğinin mumundan da parlaklık gitti.

455. Sonbahar rüzgârı onun güzellik bahçesinin baharına sonbaharı attı (getirdi).

456. Gurur rüzgârı o taze fidanın güzelliğinin şöhretini lekeledi.

457. Şāḫ-ı naḫl-i kibrüñ iy ṣāḥib-kerem
Ḥāṣılı āsībdür bergi n'idem

MAḲĀLĀT *

458. İy cihān fikrinde çüst ü hūş-mend
V'ey meẕāḳında şīrīnüñ dehr ḳand

459. Mū-şikāf-ı mekr u destān u ḥiyel
Tābi^{c}-i nefs ü hevā ṭūl-i emel

460. Ġāfil olma nīşdür nūş-ı cihān
Ḳo bu sevdāyı ki sūdıdur ziyān

461. Dehre aldanma ki oynar lu^{c}b u reng
Ṣūretā ṣulḥ eyler ü ma^{c}nīde ceng

462. Gerçi gözler gözlerüñ sūd iy püser
Naḳd-i ^{c}ömrüñe ziyāndur bī-ḫaber

463. ^{c}Ömr naḳd-i gevherin itdüñ hebā
Cem^{c} ḳılduñ seng-i bī-ḳadr u behā

464. Ḳo bu fikri kim degül rāy-ı dürüst
Dīde-i aḳla görinür saḫt süst

465. Çeşm-i ẓāhir-bīne yoḳdur i^{c}tibār
Bāṭını ṣāfī gerekdür hūş-yār

466. ^{c}Āḳıbet fikr itmeyen ādem degül
Rāy-ı ^{c}aḳlı süstdür muḥkem degül

---

* **Başlık:** Maḳālāt A_2 14a, S 22b; Der-Naṣīḥat ü Mev^{c}iẓa Güyed A_1 22a

460 ki: – A_1

462 gözlerüñ: gözüñ A_1 // Naḳd-i: Çıḳmaz A_1; ziyāndur: zebāndan A_1

463 gevherin: gevher A_1

464 kim degül: kim dil A_1

465 ẓāhir-bīne: ẓāhir-bīn A_1

457. Ey cömert (kişi)! Ne yapayım ki kibir ağacının dalının mahsülü bela yaprağıdır.

MAKÂLÂT

458. Ey cihanı düşünmede çabuk, akıllı ve damağında dünyanın tadını almış kişi!

459. Aldatma, oyun ve hilelerin en ince noktalarını bilen, nefsinin isteklerine ve uzak emellere uymuş kişi!

460. Cihanın şerbetinin zehir, kazancının da ziyan olduğundan gafil olma ve bu sevdayı bırak.

461. Dünyaya aldanma; çünkü (o) hilekâr ve düzenbazdır. Her ne kadar görünüşte seninle barışıksa da içten içe savaş hâlindedir.

462. Ey oğul! Sen ondan fayda umarsın; ama o ömür sermayene haberin olmadan zarar verir.

463. Ömür sermayesi cevherini heba ettin, (buna mukabil) itibar görmeyen, değersiz taşlar biriktirdin.

464. Bu düşünceleri bırak; (zira) bunlar doğru düşünceler değildir. Akıl gözünün sağlam olarak gördükleri bile zayıftır.

465. Sadece şekli gören göze güvenilmez. Akıllı kimsenin temiz gönüllü olması gerekir.

466. Sonunu düşünmeyen insan değildir. Aklın verdiği hükümler zayıftır, kuvvetli değildir.

467. Merd-i āḫir-bīn olur ṣāḥib-naẓar
Aña irmez çeşm-i āḫur-bīn-i ḫar

468. ᶜĀḳil oldur kim ola rāyı ḳavī
Ḳalmaya ṣūretde ola maᶜnevī

469. Merdüm ol durur kim ola ḫurde-bīn
Diḳḳatine çeşm-i ᶜaḳl ola ḳarīn

470. Naḳş-ı ṣūretdür ṭılısm-ı çeşm-bend
Genc-i maᶜnīdür murād iy hūş-mend

471. Ḥırṣ u āzı ḳo ṭamaᶜdan ol berī
K'olasın mülk-i ḳanāᶜat serverī

472. Dāma olma dāne ḥırṣıyla esīr
Murġ-ı cānı iy ᶜazīz itme ḥaḳīr

473. Ḥırṣ olursa dīde-i ᶜaḳla ḥicāb
Şaḫṣ eger sīmurġ ola eyler ẕübāb

14

ḤİKĀYET *

474. Dūr-bīnem diyü güncişke hezār
Lāf urdı kerkes-i murdār-ḫᵛār

475. Didi güncişk iy ḥarīf-i lāf-zen
Ḳīl ü ḳāli ḳo getür var ise fen

476. Diḳḳatüñi görelüm eyle naẓar
Daᶜvīye maᶜnī gerek yaᶜnī hüner

---

469 ol durur: oldur A_1; ola: ol ola A_1

470 iy: – A_1

473 olursa: olur A_1

* **Başlık:** Ḥikāyet A_2 14b, S 23a; Der-Ḥikāyet ü Temṯīl A_1 22b

474 didi: diyü A_1; güncişke: güncişk A_1

467. Sonunu düşünen insanın gönül gözü açık olur ve bu makamı eşeğin ahırı gözleyen gözü göremez.

468. Akıllı kişi düşünceleri sağlam olup görünüşe takılmayarak mânâya eren kişidir.

469. Gerçek insan kılı kırk yaran kimsedir ve bu kişinin görüşüne akıl gözü yakın olur.

470. Ey akıllı (kimse)! Gözü bağlayan büyü, şeklin süsüdür. Esas amaç mânâ hazinesine ulaşmaktır.

471. Hırs ve açgözlülüğü bırakıp tamahtan uzak dur. Böylece kanaat ülkesine padişah olursun.

472. Ey aziz, tane hırsıyla tuzağa düşüp can kuşunu değersiz kılma!

473. Akıl gözüne hırs perde olursa kişi Anka da olsa onu adî bir karasineğe çevirir.

14

HİKÂYET

474. Leş yiyici akbaba, ben uzağı iyi görürüm, diyerek serçeye laf vurdu.

475. Serçe ona, "Ey geveze adam! Lakırdı etmeyi bir tarafa bırak da eğer varsa bir hünerin göster!" dedi.

476. Dava için delil yani hüner gerekli olduğundan hele bir bak da senin dikkatini görelim.

477. Kerkes işitdi çü güncişküñ sözin
Cem^{c} ḳıldı ġayret-ile kendüzin

478. Diḳḳat-ile eyledi çünkim nigāh
Oldı ma^{c}lūm-ı revān yek rūze rāh

479. Cīfe cinsinden ḥarīṣ-i cīfe-ḫ^{v}ār
Bir arada gördi kim yek loḳma var

480. Didi güncişke bu ṣaḥrāda tamām
Baña görindi ne kim var ve’s-selām

481. Didi güncişk anı kim gördüñ yaḳīn
Vaṣf eyle bilelüm iy ḫurde-bīn

482. Didi kim bir loḳma vardur muḫtaṣar
Ba^{c}d ez-ān ḳaṣdına açtı bāl ü per

483. Ḥayret-ile ḳaldı güncişk anda süst
Kim bu ne diḳḳat olur ne şaḫṣ-ı çüst

484. Kerkes irdi loḳmaya tīz urdı çeng
Dāne-i dām idi düşdi ḳaldı deng

485. İrdi ardınca çü güncişk-i ża^{c}īf
Gördi kim ṣayd olmış ol çābük ḥarīf

486. Ḫande-y-ile didi kim iy ḫurde-dān
Diḳḳatüñden aṣṣı yoḳ itdüñ ziyān

487. Aṣṣı ne ol diḳḳate iḳdāmdan
Dāneyi farḳ itmeyincek dāmdan

---

478 ma^{c}lūm-ı: ma^{c}lūmı A_1; yek: bir A_1

479 yek: bir A_1

483 bu: – A_1; olur: oluru A_1

484 tīz: çün A_2, S

477. Akbaba serçenin sözünü işitince hemen kendini toparladı.

478. Dikkatini toplayıp bakınca bir günlük yolu hemen gördü.

479. Yırtıcı kuşlardan leş yemeye hırslı (olan) akbaba bakarken o arada bir lokma gördü.

480. (Akbaba) serçeye, bu çölde her ne varsa hepsini gördüm, son sözüm budur, dedi.

481. Serçe, "Ey teferruatı gören! Madem onu bu kadar iyi gördün (o hâlde) özelliklerini say da biz de bilelim." dedi.

482 (Akbaba) az bir lokma vardır dedikten sonra o lokmayı almak için kanat açarak uçtu.

483. Serçe hayretler içinde orda öylece kalakalıp bu derecede dikkatli ve çevik (olan) şahsın durumuna şaştı.

484. Akbaba hemen lokmaya ulaşarak ona pençesini uzatınca lokma tuzağın tanesi olduğundan (tuzağa düşüp) şaşırıp (öylece) kalakaldı.

485. Küçük serçe arkasından gidince o çevik akbabanın yakalanmış olduğunu gördü.

486. Serçe gülerek, "Ey dikkatli (kişi)! Dikkatli oluşundan fayda bulamadın, zarar ettin." dedi.

487. Bu kadar dikkate rağmen tuzak ile taneyi ayırt edemedikten sonra bunun ne faydası var?

488. Ṭāmi^{c} andan bī-ḫaber durur meger
Niçe az aṣṣıdan irer çoḳ żarar

489. ^{c}Āḳıbet-endīş olan ^{c}āḳil durur
Bī-te'emmül sehv iden cāhil durur

MAḲĀLĀT *

490. Fāş itme rāzuñı iy hūş-mend
Gūş it pendüm ki ḫoşdur gūş-ı pend

491. Ṣaḳlayan rāzın peşīmān olmadı
Didügi sözden perīşān olmadı

492. Rāz-dār olur egerçi yāre yār
Saña senden yeg degüldür rāz-dār

493. Rāzını nādāndur ol kim ġayre dir
Ba^{c}d ez-ān eydür kim olma perde-der

494. Çünki kendü sırrına maḥrem degül
Bes eger fāş itse ġayrı ġam degül

495. Ḳa^{c}r-ı dildür sırr-ı cānuñ menzili
Aña maḥrem eyleme ġayrı dili

496. Çāh-ı bāṭında suḫandur dīv-i bend
Bulmasun tā ki küşād iy hūş-mend

497. Ġaflet-ile çün bulur rāh-ı mecāl
Gerdine irmez hezārān pūr-ı Zāl

---

488 Niçe: Kim nice A_1

* **Başlık:** Maḳālāt A_2 15a, S 24a; Der-Naṣīḥat ü Mev^{c}iẓa A_1 23b

490 pendüm: pendümi A_1; ki: kim A_1; gūş-ı: bu A_1

493 Rāzını: Sırrını A_1

494 ġam: kem A_1

488. Nice az faydadan çok zarar gelirse de tamah eden kişinin bundan haberi yoktur.

489. Sonunu düşünüp endişelenen akıllı, düşünmeksizin hareket eden ise cahildir.

MAKÂLÂT

490. Ey akıllı (kişi)! Sırlarını açığa çıkarma. Benim bu öğüdümü dinle; zira nasihat dinlemek iyidir.

491. Sırlarını meydana dökmeyip saklayan pişman olmadı. Söylediklerinden dolayı da perişan olmadı.

492. Dost dostun sırlarını saklarsa da sır tutan bile sana (karşı) senden daha iyi değildir.

493. Cahiller (önce) sırlarını başkalarına söyleyip sonra da, perde yırtan (sırları ortaya döken) olmayın, der.

494. Başkalarının senin sırrını yaymasına üzülmemen gerekir; çünkü sen kendi sırrını bile saklayamadın.

495. Can sırlarının menzili kalbin derinlikleridir. Başka gönülleri ona sırdaş etme.

496. Ey akıllı (kişi)! Bağlı olan şeytan eğer bağından kurtulursa bâtın kuyusunda (kalbinde) söz sahibi olur.

497. Senin bir anlık gafletinden dolayı eğer (şeytan) kuvvet yolunu bulursa (güç, kuvvet kazanırsa) onun ayağının tozuna Rüstem gibi (güçlü olan) yüzlerce kimse (dahi) erişemez.

498. ᶜAḳl mīzānına ur vaḳt-i ᶜamel
Ta ᶜiyār-ı naḳd olmaya daġal

499. Şehrdür cism-i beşer pür-nīk ü bed
Cāndur sulṭānı destūrı ḫıred

500. Ger ḫıred düstūr-ı destūr-ile kār
İşlenürse şaḫṣ olmaz şerm-sār

501. İtdi genci ġayre teslīm iy ᶜazīz
Līk rāzın eytmedi ehl-i temīz

502. Raḫş-ı serkeşdür suḫan iy şehsüvār
Ḳoma destüñden ᶜinānın zīnhār

503. Ger elüñden nāgehān bulsa rehā
Yine ḳayd itmek muḥāl-i ᶜaḳl ola

504. Ger dilerseñ olmayasın müttehem
Ḥāżır olgıl vaḳtüñe iy muḥterem

505. Gevher-i nā-süftedür rāz-ı derūn
Ḫᵛār olur ḫar-mühreden düşse bīrūn

506. ᶜĀḳil iseñ ḳaṭᶜ it iy iḫtiyār
Ol zebānı kim degüldür rāz-dār

507. Şöyle naḳl itdi sözi ṣāḥib-ḫaber
Güfte ḫāliṣ nuḳredür nā-gufte zer

508. Gerçi ādemde kemāl olur suḫan
Bī-teʾemmül ᶜayb u naḳṣ eyler ᶜalen

509. Ḳīl ü ḳāli ḳo kʾolasın ehl-i ḥāl
Ḥāl ehli olmaz ehl-i ḳīl ü ḳāl

---

[508] ādemde: merdümde A_1 // eyler: ola A_1

[509] kʾolasın: ki olasın A_1

498. Amel nakdini akıl mizanına koy ki vakti geldiğinde hileli olmasın.

499. İnsan vücudu iyilik ve kötülüklerle dolu bir ülkedir. Can sultan, onun veziri de akıldır.

500. Eğer kişi akıl vezirinin ortaya koyduğu esaslarla iş görürse utanılacak duruma düşmez.

501. Ey aziz (kişi)! Temiz insanlar (doğruyu yanlıştan ayıranlar) hazineleri başkalarına teslim etseler bile sırlarını teslim etmezler.

502. Ey binici, söz asi bir attır! Sakın elinden dizginlerini bırakma.

503. Eğer elinden bir anda kurtulacak olursa onu tekrar yakalayıp bağlamak mümkün değildir.

504. Ey muhterem (kimse), eğer kabahatli olmayayım istersen ölüm vaktine hazırlıklı ol!

505. Gönüldeki sır, delinmemiş bir incidir. Dışarı çıkarsa katır boncuğundan daha aşağı olur.

506. Ey ihtiyar, akıllıysan eğer sır tutmayan dili kesip at!

507. Bilgili kişi şöyle bir söz nakletti: "Söz gümüşse, sükût altındır."

508. Her ne kadar söz insanda olgunlaşsa da düşünmeden söylenen sözler kusurlu ve noksandır.

509. Hâl ehli olmak için dedikoduyu bırak; zira dedikoducular hâl ehli olamaz.

15

ḤİKĀYET *

510. Mıṣr şehrinde işitdüm bir faḳīr
Ṣāmit oldı nice müddet gūşe-gīr

511. Mu[c]teḳid pīr ü cüvān u cünd ü şāh
Yüz sürer dergāhına bī-gāh ü gāh

512. Ḳıble-i erbāb-ı ḥācet dergehi
Tāc-ı ser serverlere ḫāk-i rehi

513. Ḳuṭb-vār ol sākin ü seyyāre-vār
Ṭolınur gerdinde ḫalḳ-ı bī-şümār

514. Dest-būsını ṭaleb eyler cihān
Maḳdeminde cān virür herkes revān

515. Gördi baḫt-ı yār ü yāver pīr-i kār
Devlet ü iḳbāl ü [c]izzet yār-i ġār

516. İtdi bu fikri żamīrinde tamām
Kim daḫı yeg oluram dirsem kelām

517. Ger bu nev[c]-ile geçe [c]ömrüm ḫamūş
Kim ne bilsün bunda varın [c]aḳl u hūş

518. Çün götürdi perdeyi keşf itdi rāz
Rāst āheng-i suḫanda düzdi sāz

519. Gūş itdiler sözin pīr ü cüvān
Andan ebleh bildiler k'oldur hemān

---

* **Başlık:** Ḥikāyet A_2 15b, S 25a; Der-Ḥikāyet ü Temṯīl A_1 24b

511 cünd ü: cünd A_1

517 nev[c]: – A_1; 517_a: 518_a A_1

518 getürdi: götürdi A_1; perdeyi: perde A_1; 518_a: 517_a A_1

519 – : A_1

15

HİKÂYET

510. Mısır şehrinde uzun bir müddet köşesine çekilip konuşmadan duran bir fakir olduğunu işittim.

511. İnançlı, genç, yaşlı, asker, padişah (pek çok kimse) vakitli vakitsiz dergâhına yüz sürerdi.

512. Dergâhı ihtiyaç sahiplerinin kıblesi (yöneldiği yer), yolunun toprağı da padişahların baş tacıydı.

513. O kutup gibi yerde durur, sayısız insan da yıldızlar ve gezegenler gibi (onun) etrafında dolanır.

514. Cihan onun elini öpmek ister, onun mekânına gelenler can vermek için gelirdi.

515. O pîr, bahtının kendisine yar ve yardımcı; şan, şeref ve talihin de mağara arkadaşı (dost) olduğunu gördü.

516. İçinden, konuşursam daha iyi olurum, diye geçirdi.

517. Şayet bu şekilde ömrümü susarak geçirecek olursam bende akıl ve hikmet olduğunu kim nerden bilsin?

518. Perdeyi açıp sırrı ortaya çıkararak rast makamında söylenmiş bir şarkı gibi ahenkli sözler etti.

519. Genç, ihtiyar (herkes) onun sözlerini işitince sözlerinden ahmak olduğunu anladılar.

520. Baᶜd ez-ān kār-ı niẓām oldı tebāh
Ḳalmadı ẕevḳ u ḥużūr u ᶜizz ü cāh

521. Pīr nāçār iḫtiyār itdi sefer
Yazdı bāb-ı ṣavmaᶜa üzre meger

522. Āyīnemde ḳubḥumı görse gözüm
Nişe rüsvā ide-y-idim kendüzüm

523. Nefs-i maġrūr itdi çün vaḳt-i naẓar
Baña gösterdi ḳamu ᶜaybum hüner

524. Kendüzüm ṣandum ḫoş-āvāz iy püser
Nā-ḫoş-imiş oldı ḫalḳa derd-i ser

525. Ḫāmuş ol kim ṣamt iy ṣadr-ı kibār
Ehl-i heybet cāhile olur vaḳār

526. ᶜĀḳil iseñ heybetüñ itme hebā
Cāhil iseñ olma bī-şerm ü ḥayā

527. Bī-te'emmül urmaġıl güftār u dem
Çekmeyesin tā kim ol demden nedem

528. Gerçi nāṭıḳdur beşer ḥayvān ḫamūş
Yegdür andan merd-i bī-tedbīr ü hūş

529. Yā kelāmuñ saᶜy it k'ola ṣavāb
Yā ḫamūş ol nitekim olur devāb

---

521 üzre: erre: A_1; meger: eger A_2, S

522 Nişe: Nite A_1; rüsvāy: rüsvā A_2, S

527 kim: ki A_1

528 ḥayvān: k'olmaz A_1 // Yegdür: Kimdür A_2, S

529 kelāmuñ: kelāmı A_1

520. Bundan sonra dirlik düzenlik bozuldu; ne zevk, huzur kaldı, ne yücelik ne makam.

521. Yaşlı adam çaresizlik içinde orayı terk ederken tekkesinin kapına şunları yazdı:

522. Eğer gözüm gönül aynamdaki kusurlarımı görseydi hiç kendimi rüsva eder miydim?

523. Mağrur nefsim (gönül aynama) baktığım zaman bütün ayıplarımı bana hüner gibi gösterdi.

524. Ey oğul! (Kendimi) güzel söz sahibi sanırdım. (Oysa) sözlerim hoş değilmiş, halka baş ağrısı oldu.

525. Ey efendi, sus; çünkü suskunluk cahili vakur ve heybetli gösterir!

526. Akıllıysan heybetini kaybetme, cahilsen utanmaz ve hayâsız olma.

527. Söylediklerinden dolayı sonra pişmanlık duymak istemiyorsan düşünmeden söz söyleyip nefes tüketme.

528. Gerçi insan (yaratılışı icabı) konuşur; ama suskun olan hayvan tedbirsiz ve akılsız insandan daha iyidir.

529. Ya konuş ve doğru sözlü ol, ya da hayvanların sustuğu gibi sus.

MAḲĀLĀT *

530. Āfitāb-ı burc-ı ᶜirfān Bāyezīd
Ol kim urdı naᶜra-i هَلْ مِن مَّزِيدٍ

531. Şaḫṣ gūyā olmaġa ḫayli kemāl
Lāzımıdur didi ol nīgū-ḫiṣāl

532. Līk ḫāmuş olmaġa andan ziyād
Maᶜrifet gerek didi iy ḫoş-nihād

533. Ḫāmuş olmaḳ bāṭını rūşen ider
Ḫār-ı cehli ᶜilm-ile gülşen ider

534. Şey'ü li'llāh bāṭın-ı ḫāmūşdan
Kim degül ḫālī ṣafā vü cūşdan

535. Çün ḫamuşluḳdan ola cemᶜ-i ḥavās
ᶜĀḳl anuñ itmez ṣafāsını ḳıyās

536. Nuṭḳ ider rāz-ı nihānı āşikār
Nuṭḳ durur eyleyen Manṣūrı dār

537. Nuṭḳ eyler ṭūṭī[yi] iy ḫoş-nefes
Nitekim bülbül giriftār-ı ḳafes

538. Ḫāmuş olmaḳda faż̄ilet çoḳ durur
Līk her şaḫṣa liyāḳat yoḳ durur

---

* **Başlık:** Maḳālāt A_2 16a, S 26a; Der-Ḥikāyet ü Temṡīl A_1 25a

530 Kâf 50/30, Meâli: "O gün cehenneme 'Doldun mu?' deriz. O, 'Daha var mı?' der.

531 Şaḫs: Ḫalḳ A_1

532 gerek: kāruñ A_2, S

535 Çün ḫāmuşluḳdan: Çünki ḫāmuşda A_2, S; cevās: havās A_1

536 nihānı: derūnu: A_1

537 eyler: durur A_1

MAKÂLÂT

530. “Hel min mezîd” narasını atan o Beyazıt irfan burcunun güneşidir.

531. O güzel ahlâklı (Beyazıt), söz söylemeye ehil olmak için hayli olgunluk (kazanmak) gereklidir, dedi

532. Ey hoş yaratılışlı, suskun olmak için ise ondan daha çok hüner gereklidir!

533. Suskunluk, insanın içini aydınlatır. Cehalet dikenini de ilimle gül bahçesi hâline getirir.

534. Allah rızası için susan gönülden coşkunluk ve safa eksik olmaz.

535. Bütün hisler suskunlukla bir araya gelir. Akıl onun safasını anlayamaz.

536. Konuşan, gizli olan sırrı ortaya çıkarır. Mansûr'u darağacına götüren de konuşmaktır.

537. Ey güzel sözlü, konuşmak papağanı bülbül gibi kafese esir eder!

538. Suskunlukta fazilet çoksa da her kişinin ona kabiliyeti yoktur.

MAḲĀLĀT *

539. İy muḥabbet meclisinde lāf-zen
Ḳāli ḳo kim ehl-i ḥālüñdür bu fen

540. Ḥāle tebdīl olmayınca ḳīl ü ḳāl
Keşf olmaz vecd ü ẕevḳ-i ehl-i ḥāl

541. Ḥālet-i ᶜışk u ḫayālāt-ı ḫıred
Cemᶜ olmaz ez-ezel tā-be-ebed

542. Ḥāl maᶜnī ḳāl-i ṣūretdür mecāz
Ṣūreti ḳo kim olasın ehl-i rāz

543. Gerçi birdür ṣūret ü maᶜnīde ẕāt
Muḫtelifdür līk envāᶜ-ı ṣıfāt

544. Çeşm-i cāna kuḥl-ı maᶜnī rūşenā
Virmeyince ẓāhir olmaz bu ṣafā

545. Çünki ṣūretde ḳalasın ehl-i ḳāl
Ḥāl-i maᶜnī itmeye ᶜarż-ı cemāl

546. Nefᶜ itmez ᶜilm olmasa ᶜamel
Aġzı datlu eylemez nām-ı ᶜasel

547. Naḳd-i ḳalb olsa zer-endūd iy püser
Nefᶜ itmez bāṭınına vech-i zer

548. Her göñülde kim ola ġıll u ġaraż
Ḫastedür cānı derūnı pür-maraż

---

* **Başlık:** Maḳālāt A_2 16b, S 26b; Der-Naṣīḥat ü Mevᶜiẓa A_1 25b

540 – : A_1

542 – : A_2, S

544 544: 519 A_1

545 545: 518 A_1

MAKÂLÂT

539. Ey muhabbet meclisinde gevezelik eden, söz söylemeyi bırak; bu iş hâl ehli olanındır!

540. Söz hâlde ortaya çıkmayınca hâl ehlinin zevki ve coşkunluğu anlaşılmaz.

541. Aşkın hâlleri ve aklın hayalleri ezelden ebede kadar bir araya toplanmaz.

542. Hâl mânâdır, (şekillerin) isimleri ise mecâzdır. Sırları keşfetmek için şekilleri terk et.

543. Gerçi zât surette ve mânâda birdir. Ancak sıfatların çeşitleri pek çoktur.

544. Can gözüne mânâ sürmesi ışık vermeyince parlaklık ortaya çıkmaz.

545. Söz ehli gibi şekillerde (takılıp) kalırsan mânânın hâlleri yüzünü göstermez.

546. Bal demekle ağzız tatlanmayacağı gibi amelsiz ilmin de faydası olmaz.

547. Ey oğul! Değersiz madenden yapılmış bir para altınla kaplansa da dıştaki altın içe fayda etmez.

548. Kin ve garazla dolu olan gönül hasta olduğu gibi hastalıklarla da doludur.

549. Her kimüñ göñli ṣafādur cānı pāk
Kīmyā olur naẓar eylerse ḫāk

550. Ḫāliṣ ol kim ḥāṣıl ola ittiṣāl
Nūr [u] ẓulmet ictimāᶜıdur muḥāl

551. Ġayrdan ḫalvet-serā-yı cānı yu
Kim tecellī eyleye envār-ı Hū

552. Dōst dirseñ ġayre itme iltifāt
Ṭālibine ẕātınuñ budur ṣıfāt

553. Ġāfil olma imtiḥānından añun
Pāymāl it yolına cān u tenüñ

554. Saᶜy eyle ḳoma senlükden eşer
Varlıġuna çünki yoḳluḳdur maḳarr

555. Ḫᵛāb-ı ġafletden uyar cān u dili
Kim ḥaḳīḳat ola cānān menzili

556. Her dü ᶜālem varlıġundan iḥtirāz
İt ki ᶜarż ola cemāl-i bī-niyāz

557. İmtiḥān-ı dōstdan iy muḥterem
Ḥāżır ol kim olmayasın müttehem

16

ḤİKĀYET *

558. Var idi bir ᶜāşıḳ-ı şūrīde-ḥāl
Cüst ü cūda ḫāk-i rāh u pāymāl

---

550 ḥāṣıl: ḥālis A_1 // muḥāl: mecāl A_1

552 ẕātınuñ: ẕātuñ A_1

555 Ḫᵛāb-ı: Ḫᵛāb u A_1

* **Başlık:** Ḥikāyet A_2 17a, S 27a; Der-Ḥikāyet ü Temṣīl ü Mevᶜiẓa A_1 26b

549. Gönlü saf, canı temiz kimse toprağa baksa onu altına çevirir.

550. Aydınlık ve karanlığın bir araya gelmesi mümkün değildir. (Bunlar) ancak hâlis olursan bir araya gelebilir.

551. Allah'ın nurları (orada) görünsün itersen canın uzlet evini masivadan temizle.

552. Dostu istiyorsan başkalarına (başka şeylere) iltifat etme; çünkü zâtı isteyene bunlar sıfattır.

553. O'nun (Allah'ın) imtihanından gafil olma. Bedenini ve canını O'nun yolunda feda et.

554. Çalış ve benliğinden eser bırakma; zira senin var olmanı bu yokluk sağlar.

555. Canı ve gönlü gaflet uykusundan uyandır ve hakikati bul; çünkü sevgilinin bulunduğu yer bu hakikattir.

556. Hiçbir şey muhtaç olmayan Allah'ın cemâlinin görünmesi için her iki âlemin de varlığından sakın.

557. Ey muhterem, sonunda suçlanmamak için dostun imtihanına hazırlıklı ol!

16

HİKÂYET

558. Arayıp sormaktan (artık) yolun toprağı olup ayaklar altına düşmüş perişan hâlli bir âşık vardı.

559. Rūz u şeb kūyında maṭlūbuñ revān
Olmış idi her yaña eşki revān

560. Çihre gerd-ālūd idi dīde pür-āb
Rūz u şeb giryān idi bī-ḫurd u ḫ^{v}āb

561. Çünki āgāh oldı ḥālinden ḥabīb
Geldi birden k'ola derdine ṭabīb

562. Gördi kim ol ^{c}āşıḳ-ı pür-şūr u şer
Aġlayu uyḫuya varmış bī-ḫaber

563. Yazdı bir ruḳ^{c}a revān ol dil-sitān
Başı ucında ḳoyub oldı revān

564. Çün uyandı uyḫudan ol müstemend
Aldı gördi ruḳ^{c}ayı k'ey derd-mend

565. Ṭālib-i dünyā-y-iseñ ol tīz-ter
Ḫalḳ bigi cem^{c} eylemege sīm ü zer

566. ^{c}Ābid iseñ giceler ṭā^{c}atde ol
Ola k'ol Ma^{c}būd eyleye ḳabūl

567. ^{c}Āşıḳ iseñ ^{c}āşıḳ olmaz ḫ^{v}ābda
Çün uyursın ḫāmsın bu bābda

568. Gündüz ehl-i ^{c}ışḳ kārı zār olur
Her gice ulduz bigi bīdār olur

---

559 eşk-i: işigi A_1

560 gerd-ālūd idi: gerd-ālūdedi A_1 // giryān idi: giryāndı A_2, S

561 birden: bir dūn A_1

562 ol: bir A_1; pür: bir A_1 // varmış: virmiş A_1

565 bigi: gibi A_1; eylemege: eyle A_2, S

568 bigi: gibi A_1; bīdār: bīẕār A_1

559. Gece-gündüz sevgilinin bulunduğu yerin etrafınıda dolanmakta, gözyaşı her tarafa akmaktaydı.

560. Yüzü toza toprağa bulanmış, gözü yaşla dolu (bir hâlde), aç ve uykusuz gece-gündüz ağlamaktaydı.

561. Sevgili onun hâlini öğrenince derdine dermân olmak için ansızın (onun yanına) geldi.

562. O bağırıp çağırarak ortalığı velveleye veren âşığı ağlarken kendinden geçerek uykuya dalmış bir hâlde gördü.

563. O gönül alıcı sevgili hemen bir mektup yazıp mektubu âşığın başı ucuna bırakıp gitti.

564. Ey dertli (kimse)! O talihsiz âşık uykudan uyanınca (başucundaki) mektubu görüp aldı.

565. Eğer dünyalıksa istediğin halk gibi altın ve gümüş biriktirmede elini çabuk tut.

566. Çok ibadet eden biriysen geceler boyu ibadete devam et. Belki Allah ibadetlerini kabul eder.

567. Âşıksan âşığın uykuda olmayacağını bilmelisin. Eğer uyuyorsan bu bahiste hamsın.

568. Aşk ehlinin işi gündüz ağlamaktır. Her gece de yıldız gibi uyanık kalırlar.

569. Gündüz olur bād-peymā zār zār
Gice dār-ı derdde eyler ḳarār

570. ᶜĀşıḳuñ ḫᵛābı olur ḫᵛāb-ı ecel
Andan artuḳ ḫᵛāb ehlidür daġal

571. ᶜIşḳa her kim serserī ura ḳadem
Serserī kār ehlidür ehl-i nedem

572. Bü'l-hevesdür ehl-i ḫurd u ḫᵛāb olan
ᶜIşḳ maᶜnīsinde daᶜvīsi yalan

573. ᶜIşḳ ehli derdini ᶜāşıḳ bilür
Ṣıdḳ u iḫlāṣı nedür ṣādıḳ bilür

574. ᶜIşḳ derdinden çün āgāh olasın
Ḥāl ü ḳālüñ neydügini bilesin

575. Ḳīl ü ḳāli terk eyle iy fetā
Tā ki ḥāle ᶜışḳ ola reh-nümā

17

ḤİKĀYET *

576. Pādişāh-ı ᶜaṣr Maḥmūd-ı cihān
Bām-ı ḳaṣrında ṭururken nāgehān

577. Gördi bir gūdek urur bir pīre let
Merḥametden didi şāh-ı maᶜdelet

---

569 Gündüz: Ṣubḥ A_1 // dār-ı derde: varur derd-ile A_1

571 her: sen A_2, S; ura: urduñ A_2, S // kār: key A_1

572 daᶜvīsi: daᶜvīsin A_1; yalan: bilen A_1

573 iḫlāṣı: iḫlāṣ A_2, S

574 çün: çü A_1

575 iy: – A_1

* **Başlık:** Ḥikāyet A_2 17b, S 28a; Der-Ḥikāyet ü Mevᶜiẓa vü Temṡīl A_1 27b

569. (Âşık) Gündüz başıboş rüzgâr gibi inler, geceyi de dert evinden geçirir.

570. Âşığın uykusu (ancak) ölüm uykusudur. Bundan daha fazla uyuyan ise hile-kârdır.

571. Pişmanlık duyan kimseler işlerini serserice yapanlardır. Aşka da kim serserice ayak basarsa pişman olur.

572. Yemek ve uykudan başka bir şey düşünmeyen heves sahibinin aşkın mânâsı hususunda söyledikleri yalandır.

573. Aşk ehlinin derdinin ne olduğunu âşık olanlar, doğruluk ve ihlâsın ne olduğunu da sâdık olanlar bilir.

574. Aşk derdinden haberdar olup, hâlin de sözün de ne olduğunu bilesin.

575. Ey yiğit (kişi), eğer hâl ehli olmana aşk rehber olsun istersen boş sözleri bırak!

17

HİKÂYET

576-77. Asrın padişahı ve cihanın övülmüşü Mahmud bir gün sarayının taraçasında dururken bir çocuğun yaşlı bir ihtiyarı dövdüğünü gördü.

578. Kim ne cürm-içün idersin iy püser
Pīr-i miskīne taᶜaddī vir ḫaber

579. Ol püser didi ki iy ḫusrev-nijād
Ẕātuñ olsun mesned-i devletde şād

580. ᶜĀşıḳuñven dir baña bu nā-bekār
Daᶜvī-i ᶜışḳum ider leyl ü nehār

581. Bu gün üç gündür ki benden bī-ḫaber
Kendü sevdāsında şerm itmez meger

582. Ne beni añdı ne itdi cüst ü cū
Ḫoş degül bīhūde olmaḳ güft ü gū

583. ᶜĀşıḳ olan böyle mi itmek gerek
Rāh-ı ᶜışḳa böyle mi gitmek gerek

584. Ger rıżā-yı yār olmazsa ṭaleb
ᶜĀşıḳam dimek olur ᶜayb u ᶜaceb

585. Ādemīde gerçi ṣabr olur kemāl
Līk ᶜışḳ u şevḳ ehline muḥāl

586. Gūş idincek didi şāh-ı tāc-ver
Her ne kim itseñ sezādur iy püser

587. ᶜĀşıḳa ṣabr u ḳarār emr-i muḥāl
Ṭālib-i fāriġ sezā-yı gūş-māl

---

579 Ẕātuñ: Ẕātuña A_1

580 ᶜĀşıḳuñven: ᶜĀşıḳuñdan A_1; dir: dur A_1

581 şerm: şer A_1

584 yār: dōst A_1

587 ᶜĀşıḳa: ᶜĀşıḳa u A_1: emr-i: olur A_1

577-78. O âdil padişah merhametinden dolayı “Ey oğul! Bu ihtiyar ne günah işledi ki sen ona böyle davranırsın?” dedi.

579. O çocuk, “Ey soylu hükümdar, devlet makamında mutlu olasın!” dedi.

580. Bu işe yaramaz senin âşığınım diyerek gece-gündüz aşkımın davasında bulunur.

581. (Oysa) üç günden beridir benden habersiz bir şekilde utanmadan kendi sevdasındadır.

582. Ne beni andı ne de arayıp sordu. Boş yere (aşkını) söylemek hiç hoş değil.

583. Âşık olan böyle mi etmeli, aşk yolunu böyle mi tutmalı?

584. Eğer sevgilinin gönül hoşluğu istenmezse âşığım demek hem ayıp hem şaşılacak bir durumdur.

585. Gerçi insanda sabır kemâl bulursa da bu aşk ve şevk ehli için geçerli değildir.

586. Taç sahibi padişah anlatılanları işitince, “Ey oğul, ne yapsan yakışır!” dedi.

587. Sabretmek ve bir yerde durmak âşık için imkânsızdır. Aşktan kaçmaya çalışanın da kulağı bükülmeye (yola getirilmeye) lâyıktır.

18

ḤİKĀYET *

588. Ḫusrev-i āfāḳ sulṭān-ı cihān
Şāh-ı Sencer yaᶜnī Dārāb-ı zamān

589. Eyledi yaġmā sarāy-ı ḫāṣını
Kim bile her bendenüñ iḫlāṣını

590. Oldılar meşġūl cemᶜ-i niᶜmete
Kimse olmadı muḳayyed ḫıdmete

591. Var idi bir bende-i ᶜālī-güher
Irmadı sulṭān cemālinden naẓar

592. Genc ü māl ü niᶜmete ol pāk-ẕāt
İtmedi sulṭānı ḳoyub iltifāt

593. Didiler kim niçün itmezsin ṭaleb
Ḥāżır-iken gevher ü sīm ü ẕeheb

594. Didi ol ehl-i saᶜādet āşikār
Ṭālib-i dīdāredür dīnār nār

595. Şeh begendi ḥimmetin ol bendenüñ
Didi naḳd-i genc ü gencīnem senüñ

596. Uzadub el ṭutdı engüşt-i şehi
Kim dü ᶜālemden müberrādur rehi

597. Ġayr-ı şeh ger olsa maḳsūd-ı gedā
İtmesün ḥācet-revā hergiz revā

---

* **Başlık:** Ḥikāyet A_1 28a, A_2 18a, S 28b

592 – : A_1

594 dīnār: dīdār A_1

18

HİKÂYET

588-89. Ufukların hükümdarı, cihanın sultanı, devrin Dârâbı Sencer Şah kölelerinin bağlılığını öğrenmek için sarayını yağma ettirdi.

590. Hepsi türlü nimetler toplamakla meşgul oldular, hiçbiri (hizmet) görevini yerine getirmedi.

591. Cevheri yüce bir köle vardı. Gözünü sultanın yüzünden hiç ayırmadı.

592. O temiz kişi, sultanı bırakıp hazineye, mala ve nimete yönelmedi.

593. Etraftakiler, "Cevher, gümüş ve altınlar hazır durmaktayken sen (bunları) niçin istemezsin?" diye sordular.

594. O mutlu kişi açıkça, "Sevgilinin yüzüne talip olan kişiye dinar nar (ateş) olur." dedi.

595. Şah o kölenin bu güzel davranışını beğendi. "Bütün param, hazinem ve definem senindir." dedi.

596. Yolu her iki âlemden de arınmış olan (genç) el uzatıp padişahın parmağını tuttu.

597. Eğer kulun istediği başka bir sultansa, ihtiyaçları gideren Allah hiçbir zaman bunu nasip etmesin.

MAḲĀLĀT *

598. Kisvet-i faḳr-ı faḳīr-i pāk-cān
Oldı reşk-i aṭlas-ı şāh-ı cihān

599. Tāc-ı dervīşāne-i merd-i faḳīr
Ṣad külāh-ı ḫusrevi gördi ḥaḳīr

600. Şād ol iy jende-pūş u zinde-dil
Himmetüñden genc-i ṣad sulṭān ḫacīl

601. Muṣṭafānuñ faḫridür faḳr iy faḳīr
Naᶜtıdur anuñ beşīr ü hem nezīr

602. Reh revān-ı faḳre oldı iy melek
Pāy-tā-be-aṭlas-ı çarḫ-ı felek

603. Faḳrdur iksīr-i mess-i cism ü cān
Faḳrdan olur zer-i ḫāliṣ revān

604. Āfitāb-ı ᶜālem-i cān faḳrdur
Ten ṭılısm u genc-i pinhān faḳrdur

605. Māverā-yı küfr ü dīn bāzār-ı faḳr
ᶜAḳla olmadı ᶜıyān esrār-ı faḳr

606. Gerçi ṣūretde gedā-yı cāhdur
Līk maᶜnī kişverinde şāhdur

607. Genc-i lā-yefnā ḳanāᶜat kenzidür
Ḫūb fehm it k'ehl-i maᶜnī remzidür

---

* **Başlık:** Maḳālāt A_2 18a, S 29a; Der-Temsīl ü Mevᶜiẓa A_1 28b

599 gördi: ḳıldı A_2, S

600 Şād: Şādedür A_1; iy: – A_1// Himmetüñden: Himmetinden A_1

602 be: bā: A_1

MAKÂLÂT

598. Temiz kalpli fakirin fakr elbisesi cihan padişahının atlas kaftanını kıskandırdı.

599. Fakir kimsenin dervişâne tacı yüz padişahın kavuğunu hakir gördü.

600. Ey yamalı elbiseli ama kalbi uyanık kişi, şâd ol; çünkü yüz sultanın hazinesi senin himmetinden utanmaktadır!

601. Ey fakir derviş! Fakr Hz. Peygamberin övüncüdür. O müjdeleyici ve korkutucu olarak övülmüştür.

602. Ey güzel huylu (kişi)! Fakirlik yolcusuna yol yerden atlas feleğine kadar açıldı.

603. Cisimle canı birleştiren iksir fakrdır. Ruh fakrdan dolayı halis altın gibi olur.

604. Fakr, can âleminin güneşidir. Ten tılsım ve fakr da bu tılsımda gizlenen hazinedir.

605. Fakr pazarı küfrün ve dinin ötesindedir. Akıl fakrın sırlarını keşfedemedi.

606. Fakr her ne kadar bir makamın kölesi olmuş görünse de alsında mânâ ülkesinde şahtır.

607. Kanaat hazinesi tükenmez bir hazinedir. Mânâ ehlinin işaretinin kanaat olduğunu iyice anla.

608. Evliyā vü enbiyāya iḫtiyār
Faḳr oldı faḳr iy ṣadr-ı kibār

609. Faḳr sīmurġ[ı] durur bī-bāk ü bīm
Ḳulle-i Ḳāf-ı ḳanā[c]atde muḳīm

610. İtse şehbāz-ı fenā ḳaṣd-ı şikār
Her dü [c]ālem ola ṣayd-ı āşikār

611. Bāṭın-ı pür-nūr-ı iḫvān-ı ṣafā
Ṣāfdur āyīne bigi ẓāhirā

612. Ṣābir olan faḳr u fāḳa rencine
Mālik olur her dü [c]ālem gencine

613. Faḳr yolında olan ṯābit-ḳadem
Şākir oldı çekmedi hergiz nedem

614. Ṣādıḳ ol iy ṭālib-i faḳr u fenā
Tā kim ola reh-nümā ṣıdḳ u ṣafā

615. Ṭālib-i ṣādıḳ bulur maḳṣūda rāh
Ṣādıḳ olana virür kāmı İlāh

616. Her kime kim ṣıdḳ ola rāhber
Ol yimiş şāḫ-ı emelden tāze ber

---

608 Enbiyā vü evliyā: Evliyā vü enbiyāya A_2; S

609 bī-bāk: bī-bāk hem A_2

610 ola ṣayd-ı āşikār: ṣayd ola āşikār A_1

611 bigi: gibi A_1

613 yolında: yolından A_1

614 kim: ki A_1

616 ola: olmış A_2; S

608. Ey büyüklerin başı! Peygamberler ve veliler ille de fakrı istediler.

609. Fakr simurgu korku ve endişe duymadan kanaat Kaf'ının kulesinde oturur.

610. Fenâ (yokluk) doğanı avlanmak isteyince her iki âlem ona apaçık av olur.

611. Gönlü saf olan dostların nurlarla dolu olan içleri görünüşte ayna gibi parlaktır.

612. Yoksulluğun sıkıntılarına sabreden her iki âlemin de hazinelerine sahip olur.

613. Fakr yolundan yürümeye devam edip şükreden asla pişmanlık duymaz.

614. Ey fakr ve yokluğa talip olan kimse, doğruluk ve safanın sana yol göstermesi için sâdık ol!

615. Sâdık talip maksadına yol bulur ve sâdık olana Allah istediğini verir.

616. Her kime doğruluk rehber olursa istek ağacından taze meyve yer.

19

ḤİKĀYET *

617. Şöyle naḳl itdi ṭarīḳat sāliki
Ṣāḥib-i sır genc-i maᶜnī māliki

618. Çīn-seher bir pīr ki deryūze-ger
Vardı bir ḳapuya k'ide feṭḥ u cer

619. Şey'ü li'llāh didi vü itdi duᶜā
ᶜĀdet idi nitekim sāyir gedā

620. Çıḳdı bir şaḫṣ ol ḳapudan çüst ü tīz
Didi bu dervīşe iy pīr-i ᶜazīz

621. Nesne yoḳdur bu ḳapuda ṭurmaġıl
Gūş idicek oldı pīr āzürde-dil

622. Didi kimüñdür bu bāb-ı bī-kerem
Kim virilmez nān u manḳūr u derem

623. Şaḫṣ pīre didi hey pīr-i le'īm
Ḳo ḫaṭāyı kim budur bābü'l-kerīm

624. Bu ḳapudandur ḳamuya feṭḥ-i bāb
Bu ḳapudan baḫş olur ḫayr u ṣevāb

625. Pīr nāgeh içerü ḳıldı naẓar
Gördi mesciddür yanar şemᶜ-i seḥer

626. Naᶜra urdı vü didi pīr-i ḫıred
Ḥāşe li'llāh kim gönilem ṣıfr-ı yed

---

* **Başlık:** Ḥikāyet A_2 19a, S 30a; Der-Ḥikāyet ü Temṣīl A_1 30b

617 naḳl: naḳş A_1

619 gedā: gide A_1

623 hey: iy A_1

19

HİKÂYET

617. Sırların ve mânâ hazinesinin sahibi olan tarikat yolcusu şöyle aktardı.

618. Seher vakti dilenci bir ihtiyar ihtiyacını istemek için bir kapıya vardı.

619. Dilencilerin âdet edindiği gibi, Allah rızası için, deyip dua etti.

620-21. O kapıdan yakışıklı ve genç bir kişi çıkıp aceleyle, "Ey aziz ihtiyar! Burda durma, sana verecek bir şey yoktur." dedi.

621-22. Bu sözleri duyunca gönlü kırılan ihtiyar (bir lokmacık) ekmeğin, (bir) kuruşun (bile) verilmediği bu lütuftan yoksun kapı kimindir, dedi.

623. Adam ihtiyara, "Hey alçak adam, bilip bilmeden konuşma. Bu kapı cömert birinin kapısıdır.

624. Herkese kapılar bu kapıdan açılır. Hayır ve sevaplar bu kapıdan verilir." dedi.

625. Yaşlı adam bir an içeri baktı. Buranın içinde seher mumu yakılmış bir mescit olduğunu gördü.

626. O akıllı ihtiyar nara atarak, "Allah korusun! Bu kapıdan eli boş dönmeyeyim." dedi.

627. Gerçi oldum çoḳ gedā-yı derbeder
Bu ḳapudan ḥayf ola itsem güẕer

628. Sākin oldı bir yıl anda pīr-i rāh
Ṣıdḳ u iḫlās u derūn pür-sūz u āh

629. Baᶜd ez-ān kim irdi merg-i cān-sitān
Ḥālet-i nezᶜinde didi şād-mān

630. Ṣıdḳ çünkim şemᶜ-vār oldı delīl
ᶜĀḳıbet maḳṣūda iletdi sebīl

631. Şey'ü li'llāh iy dīm-i ṣıdḳ u ṣafā
Kim senüñ-ile olur ḥācet revā

632. Olmadı ṣıdḳı olan muḥtāc-ı ḫalḳ
Ger ḳabā ehli durur ya ehl-i delḳ

633. Ger dilerseñ ḥācetüñ ola revā
Ṣıdḳı iy dervīş idin pīşvā

MAḲĀLĀT *

634. İy ḥarīṣ-i pür-şereh dünyā-perest
Bāde-i ḥırṣ u hevādan deng ü mest

635. Tīre-ṭabᶜ u teng-dil ü bīhūde-kār
Ṭābiᶜ-i ṭūl-i emel bī-şerm ü ᶜār

636. Rūz u şeb endīşe-i māl ü menāl
Ḥīle vü tezvīr ü ceng ü ḳīl ü ḳāl

---

627 oldum: ol dem A_1

629 merg: merd A_1

630 iletdi: iletdüm A_2, S

632 Olmadı: Oldı A_1

* **Başlık:** Maḳālāt A_2 19b, S 31a; A_1 nüshasında başlık olmayıp bölüm devam etmektedir.

634 dünyā: dünyī A_2, S // Bāde-i: Ṭābiᶜ-i A_1

627. Gerçi şimdiye kadar derbeder bir dilenci olarak kapı kapı çok dolaştım; ama bu kapıdan ayrılırsam yazık olur.

628. Gezgin ihtiyar doğrulukla, samimiyetle ve içi yanıp ah ederek orada bir yıl kaldı.

629. Bundan sonra can alıcı ölüm geldiğinde ölüm anında mutlu bir şekilde şöyle dedi:

630. Doğruluk ve sadakat bir mum gibi yolumu aydınlatınca sonunda yolumu maksuda ulaştırdım.

631. Ey doğruluğun ve safanın yüzü! Allah için seninle ihtiyaçlar giderilir.

632. İster kaftan giysin, ister yamalı elbise sâdık olan kimse halka muhtaç olmaz.

633. Ey derviş, eğer ihtiyaçların giderilsin istersen sıdkı (doğruluğu) rehber edin!

MAKÂLÂT

634. Ey hırs ve açgözlülükle dünyaya tapan, hırs ve hevâ şarabıyla şaşkına dönüp sarhoş olan (kişi)!

635. (Ey) içi kara, gönlü dar, boş işlerle uğraşıcı, utanmadan ulaşılmaz emellerine uymuş olan (kişi)!

636. (Ey) gece-gündüz mal, mülk endişesi çekip hile, aldatma, mücadele ve dedikoduda olan (kişi)!

637. Fikr-i dünyāda ḳavī çālāk ü çüst
Āḫiret endīşesinde saḫt u süst

638. Pāymāl-i ḥırṣ u dil pür-ārzū
Sīm ü zer derd-i serinden zerd-rū

639. Gerçi gözler gözlerüñ sūd iy püser
Gevher-i ᶜömre ziyāndur bī-ḫaber

640. Bī-tefekkür şuġl ü ḫurd u ḫᵛābdan
ᶜİbret almaz rıḥlet-i aṣḥābdan

641. ᶜÖmrinüñ naḳdiyyesinden her nefes
Ḫarc olur ġāfil durur nefs-i eḫas

642. Şöyle virmişdür bugün nefsi ġurūr
Kim añılmaz ḥālet-i ferdā vü gūr

643. Ġāfil olma dehr pür-āfet durur
Nūşı nīş ü rāḥatı miḥnet durur

644. Ṭut ki cemᶜ itdüñ cihān gencin tamām
Aṣṣı ne ḳorsın gidersin iy hümām

645. Devlet-i dünyā kimi itdi feraḥ
K'āḫirinde görmedi derd ü teraḥ

646. Sen meger dīvānesin yā bī-ḫaber
K'eylemezsin dehr ḳahrından ḥaẕer

---

638 serinden: şerinden A_1

639 gözlerüñ: – A_1

641 ᶜÖmrinüñ naḳdiyesinden: ᶜÖmr naḳdi kisesinden A_2, S

642 virmişdür: durmışdur A_2, S; nefis: naḳş-ı: A_2, S

643 olma: – A_1

646 dehr: dem-i A_1

637. (Ey) dünya işlerinde çalışıp çabalamada, ahreti düşünmekteyse gayet tembel ve gevşek davranan (kişi)!

638. (Ey) hırsın ayaklar altına aldığı, gönlü arzularla dolu, gümüş ve altın derdiyle yüzü sararmış (kişi)!

639. Ey oğul, gerçi gözlerin kazanç gözler de (bu durum sen böyleyken) farkına varmadan ömrünün cevherine zarar verir!

640. Yemek ve uykuyu düşünmekten düşünmeye fırsat bulmaz; dostlarının ölüp gitmesinden de ibret almaz.

641. Her nefeste ömür nakdi harcanırken cimri nefis bundan gafildir.

642. Bugün nefsi (insana) öyle bir gurur vermiştir ki bu onun kabir ve ahiret hâllerini düşünmesine engel olur.

643. Gafil olma, dünya afetlerle doludur. (Dünyanın) Şerbeti zehir, rahatı ise sıkıntıdır.

644. Ey himmetli (kişi)! Diyelim ki bütün cihan hazinelerini biriktirdin; (sonunda) koyup gittikten sonra ne faydası var?

645. Dünya devleti kimi sevindirdi; sonunda kim dert ve acı görmedi ki?

646. Dünyanın kahrından çekinmediğine göre sen ya delisin ya da gafilsin.

647. Kim yidi bu dehr ḫ^vānından ni^cam
K'olmadı her loḳması ālūde-sem

648. Bu fenā mülkinde kim yoḳdur ḳarār
Ne cihān ḳalur ne ehli pāyidār

649. Ṭut ki yapduñ ḳaṣr-ı ^cālī vü ferāḫ
Laḥd-ı teng olur yirüñ ne aṣṣı kāḫ

650. Zīr-i her maḳdemde iy nīgū-nihād
Oldı pinhān bir şeh-i Ḫusrev-nijād

651. Ḫāk-i ḫışt-ı dār-ı dervīş ü gedā
Ḫāk-i dārā-yı cihāndur ẓāhirā

652. Senden ilerü elinden ^cibret al
Kim ecel saña daḫı virmez mecāl

653. Andan öñdin kim dinile er-raḥīl
Dūrdur reh ḥāżır it zād-ı sebīl*

20

ḤİKĀYET *

654. Nāgehān bir zāhid-i rūşen-naẓar
Gördi bir yirde yatur yek ḫışt-ı zer

655. Aldı ḫıştı şād u ḫoş ḫandān-rū
Geldi ḫalvet-gāhına bī-güft ü gū

---

647 K'olmadı: K'eyledi A_1; sem: hem A_1

649 olur yirüñ: yirüñ durur A_1

650 her: – A_1

651 Ḫāk-i: Ḫāk ü A_1 // cihāndır: zamāndır A_1

* Bakara 2/197 Meâli: "Bilin ki azığın en hayırlısı takvâdır."

* **Başlık:** Ḥikāyet A_2 20a, S 32a; Der-Ḥikāyet ü Temṯīl A_1 32a

654 rūşen-naẓar: rūşen-ẓamīr A_1 // bir: – A_1; yek: bir A_1

647. Kim bu dünya sofrasında nimetler yedi de onun her lokması zehirle dolu olmadı?

648. Bu yokluk mülkünün devamlılığı yoktur; ne cihan ne de orada yaşayanlar ebedîdir.

649. Diyelim ki yüksek ve ferah bir yer yaptın. Yerin daracık mezar olduktan sonra köşkten, kasırdan ne fayda var?

650. Ey güzel yaratılışlı, ayak basılan her yerin altında Husrev tabiatlı bir hükümdar gizlidir!

651. Derviş ve fakirin evinin kerpicinin toprağı aslında cihan hükümdarlarının toprağıdır.

652. Senden öncekilerden ibret al; çünkü ölüm sana da fırsat vermeyecektir.

653. Yol uzundur, göç var denilmeden önce yol azığı hazırla.

20

HİKÂYET

654. Gönlü aydın bir zâhit bir gün yerde yatan bir altın külçesi gördü.

655. Külçeyi aldı, hoşnut ve yüzü gülmüş olarak hiç kimseye bir şey söylemeden halvete çekildiği yere geldi.

656. Şöyle ṭoldı bāṭını sevdā-yı ḫışt
Kim ne dūzaḫ fikri ḳaldı ne behişt

657. Ḫāṭırında ḳalmadı Haḳḳ ile rāz
Unudıldı ẕikr ü tesbīḥ ü namāz

658. Didi şimden girü devlet oldı yār
Yitesi çekdüm cefā-yı rūzgār

659. Niçe bir zecr ide ḳıllet cānuma
Cevr-i gerdūn gire her dem ḳanuma

660. Kimseye artuḳ niçün muḥtāc olam
Ni^{c}metüm ḥāżır ne-y-içün aç olam

661. Ṣavma^{c}a küncinde niçe teng-dil
Oturam bī-ḫānumān tenhā muḳil

662. Bir serā bünyād idem kim pür-ruḫām
Ola ḫāki müşk ü ^{c}anber ^{c}ūd-ı ḫām

663. Dōstān-içün düzem bostān-serā
Bülbül ü ṣulṣul ola destān-serā

664. Niçe olam köhne-pūş u ḫ^{v}ār u zār
Câme-i dībā idinem zer-nigār

665. Ol gün ol gice ḫayāl-i nā-ṣavāb
Şol ḳadar itdi ki ḳaldı ḫurd u ḫ^{v}āb

---

656 bāṭını: içine A_1

657 657: 631 A_1

658 658: 630 A_1

659 Cevr-i: Cān-ı A_1

660 artuḳ: ayruḳ A_2, S

662 ^{c}ūd-ı ḫām: ^{c}ūd u ḫām A_1

663 ṣulṣul: ṣalṣal A_1

664 idinem: ideyim A_2, S

656. İçi altın sevgisiyle öyle doldu ki (onda) ne cehennem ne de cennet düşüncesi kaldı.

657. Allah'ın emirleri aklından çıktı; zikri, tesbihi ve namazı unuttu.

658. Zamanın sıkıntısını yeterince çektim, artık bahtım açıldı, dedi.

659. Ne zamana kadar yoksulluk bana eziyet edip, feleğin cevri de sürekli kanıma girecek?

660. Artık insanlara niçin muhtaç olayım? Nimetim hazır olduğu hâlde niye aç kalayım?

661. Tekke köşesinde ne zamana kadar gönlü daralmış, evsiz barksız ve tek başına fakir olarak oturayım?

662. Toprağı misk, amber ve el değmemiş öd ağacından olan mermer bir saray yaptırayım.

663. Dostlarım için bülbül ve üveyik kuşunun bahçesinde şarkılar söyleyeceği bir köşk inşaa ettireyim.

664. Ne zamana kadar eski püskü bir elbise giyerek aşağılanıp inleyeceğim. Artık (ben de) altın işlemeli ipek bir elbise giyeyim.

665. O gün ve gecesi o kadar çok asılsız hayaller kurdu ki yemeden, uykudan uzak kaldı.

666. Ṣubḥ-dem mestāne-ser deng ü ḫayāl
Rāh-ı ṣaḥrā ṭutdı merd-i ḫoş-ḥiṣāl

667. Reh-güẕerde gördi kim bir ḫışt-ger
Ḫāki gördi eylemiş gil ḫışt ider

668. Üstüḫ[v]ān pūsīde vü ālūde-gerd
Gördi [c]ibret aldı andan pīr-i merd

669. Kendüzine didi iy kūteh-naẓar
Rāh-zen oldı saña bu ḫışt-ı zer

670. Nefs gösterdi ḫayāl ü mekr ü rīv
Yoldan iletdi seni vesvās-ı dīv

671. Ḫışt-ı zerden aṣṣı yoḳdur virme dil
Bunı fikr it kim olursın ḫışt u gil

672. Şöyle ṣanmaġıl bu nefs-i ṭāmi[c]i
Kim ola bir ḫışt-ı zerrīn ḳāni[c]i

673. Şaḫṣ gözler gerçi genc ü mülk ü māl
Dest-i devrān [c]ömrin eyler pāymāl

674. Ḫāk bir ḫışt-ı zer ü bir nefs-i dūn
İy birāder olma meftūn u zebūn

21.

ḪİKĀYET *

675. Bir seḥer ki Şiblī-i ṣāḥib-naẓar
Seyr iderken irdi bir deyre meger

---

667 gördi: gör A_1

668 [c]ibret aldı andan: andan [c]ibret aldı A_1

669 iy: hey A_2, S

670 seni: saña A_1

* **Başlık:** Ḥikāyet A_2 20b, S 33a; Der-Ḥikāyet A_2 33a

666. Güzel ahlâklı kişi sabah vakti başı sarhoş, düşünceleri karışık bir şekilde sahra yolunu tuttu.

667. Yol üzerinde toprağı çamur yapıp kerpiç döken bir kerpiç ustası gördü.

668. Bu mert kişi çürümüş ve toprağa bulanmış bir kemiği görüp ondan ibret aldı.

669. Kendisine, "Ey dar görüşlü, bu altın külçe senin yolunu kesti!" dedi.

670. Nefis hayal gösterip hile ve düzenle seni oyuna getirdi. Şeytanın vesveseleri de seni yolundan saptırdı.

671. Altın külçeden fayda yoktur, ona gönül verme. Sonunda kendinin de toprak olacağını unutma.

672. Bu tamahkâr hırslı nefsin altın bir külçeyle doyup kanacağını sanma.

673. İnsan her ne kadar hazine, mal, mülk elde etmek için çalışırsa da; ancak zamanın eli o kişinin ömrünü yerle bir eder.

674. Ey birader! Nihayetinde altın külçe topraktır, aşağılık nefis de toprak olacaktır. Bunun için bunlara tutulup (sonunda) aciz kalma.

21

HİKÂYET

675. Basireti açık Şiblî, seher vakti dolaşırken bir kiliseye rastladı.

676. Gördi ehl-i küfri pür-şūr u şeġab
Her birinde zīnet-i sīm ü ẕeheb

677. Kimi zerrīn büt öñinde ḳıble-vār
Yüzin urub secde eyler zār zār

678. Kimisi sīmīn ṣalībe ḳarşu cān
Virüb itmiş ᶜaḳl u cān u dil revān

678. Bunları itdi temāşā bir zamān
Gördi fāriġ arada bir nev-cüvān

680. Didi Şiblī aña iy bī-kār er
Ne bütüñ var ne ṣalībüñ sīm ü zer

681. Didi bunlardan niçün ṭutduñ kenār
Eyledüñ cāy-ı ferāġatde ḳarār

682. Didi sīm ü zer gerek kim ḫarc idem
Yā ṣalīb ola müyesser yā ṣanem

683. Yoḳ durur destümde naḳd-i sīm ü zer
Müflisāne eylesem ṭañ mı naẓar

684. Didi Şiblī şükr it iy teng-dest
Naḳd-i faḳruñ var degülsiñ büt-perest

685. Yoḳ durur çün kīseñüñ sīm ü zeri
Büt-perest olmaḳdan olmışsın berī

686. Faḳr bütden büt-peresti dūr ider
Müᶜminüñ nārın ser-ā-ser nūr ider

---

678 cān u dil: dīn ü dil A_1

678 Bunları: Bunlara A_1 // nev-cüvān: cüvān A_1

680 bütüñ: bütüñdür A_1

684 kim: – A_1

676. Küfür ehlini şamata ve karışıklık içinde, her birinin altın ve gümüş süslerle süslenmiş olduğunu gördü.

677. Kimisi kıble gibi altın put önünde yüzünü secdeye vurup ağlaya ağlaya secde ediyor.

678. Kimisi gümüş haça karşı can verip aklını, canını ve gönlünü fedâ etmiş.

679. Bir müddet bunları izledi. Arada bir gencin bunlardan ayrı durduğunu gördü.

680. Şiblî ona, "Ey boş duran (kişi)! Ne bir putun, ne haçın, ne de gümüş ve altının var.

681. Niçin bunlardan ayrı durup feragat makamında yer edindin." dedi.

682. (Genç) Altın ve gümüşüm olsa harcayıp ya haç yapardım ya da put, dedi.

683. Elimde ne altın ne de gümüş param var. Etrafıma iflas etmiş biri gibi baksam bunda şaşılacak bir şey yoktur.

684. Şiblî, "Ey eli dar (kişi)! Fakirliğinden dolayı elinde bir şey olmadığından put-perest değilsin, buna şükret." dedi.

685. Kesende altın ve gümüşün olmadığı için sen putperest olmaktan kurtulmuşsun.

686. Fakr, putperesti puttan uzaklaştırır; müminin de nârını baştanbaşa nur eder.

687. Ādemī ᶜişyān ider olsa ġanī
Sīm ü zerden ṣadr olur kibr ü menī

688. Ṭavḳ-ı zerrīn şaḫsı gerden-keş ider
Meskenini pūte-veş āteş ider

22

ḤİKĀYET *

689. Var idi bir şeyḫ ġāyet nām-dār
Zühd ü ᶜilmiyle ferīd-i rūzgār

690. Biñ mürīdi var idi ṣāḥib-kemāl
Her biri ᶜilmiyle ehl-i vecd ü ḥāl

691. Şöhre-i āfāḳ idi şeyḫ-i kebīr
Kendü ᶜaṣrında bulınmazdı naẓīr

692. Ol zamān peyġamberine Kird-gār
Şöyle vaḥy itdi ki di ol şeyḫe var

693. Terk-i dünyā itmeyince ol fużūl
Zühd ü ᶜilmin itmezem andan ḳabūl

694. Ḥubb-ı dünyā meskeni dildür ḫarāb
Künc-i Ḥaḳdan olmaz aña feth-i bāb

695. Ṣad cihān olursa pür-ᶜilm ü ᶜamel
Dūzaḫ olur ehl-i dünyāya maḥall

696. Her ki dünyā dōstıdur iy pāk dīn
Düşmen-i Ḥaḳ dōst-dārıdur yaḳīn

---

* **Başlık:** Ḥikāyet A_1 33b, A_2 21a, S 33b

689 Zühd: Zāhid A_1; ferīd-i rūzgār: ferd-i rūzgār A_1

690 biri: biri bir A_1

692 ki di: iy ki A_1

693 ᶜilmin: ᶜilmi A_2, S

694 dünyā: dünyī A_2, S // olmaz aña: aña olmaz A_1

696 dōst-dārıdur: dōstı ol durur A_1

687. Bir insan zengin olsa isyan eder. Altın ve gümüşten kibir ve benlik ortaya çıkar.

688. Altın gerdanlık kişiyi kibirli kılar. Bulunduğu yeri de pota gibi ateş eder.

22

HİKÂYET

689. Devrinde zühdü ve ilmiyle tek olan gayet meşhur bir şeyh vardı.

690. Her biri ilmiyle vecd (coşkunluk) ve hâl ehli olmuş kemâl sahibi bin müridi vardı.

691. Bu büyük şeyhin nâmı dört bir yanı sarmıştı. Kendi asrında bir benzeri de yoktu.

692. Allah o zamanın peygamberine o şeyhin yanına var diye vahy etti.

693. O faziletli kişi, dünyayı terk etmezse onun ne zühdünü ne de ilmini kabul ederim.

694. Dünya sevgisinin olduğu gönül haraptır. Allah'ın hazinelerinden ona bir kapı açılmaz.

695. Yüz cihanı ilim ve amelle doldursan (bile) yine de dünya ehline cehennem yurt olur.

696. Ey dini temiz (kişi)! Kim ki dünyayı dost edinirse kesinlikle Allah'ın düşmanını dost edinmiştir.

697. Ṭāᶜat u ᶜilm olsa bīrūn u derūn
Ḥubb-ı dünyā dūzaḫadur reh-nümūn

MAḲĀLĀT *

698. İy ecelden ġāfil ü maġrūr-ı cāh
Hādimü'l-leẕẕātı fikr it gāh gāh

699. Ger şükūh-ile olasın Erdevān
Merg-i bī-bāk iricek virmez emān

700. Çarḫa irgürseñ yapub ḳaṣr u serā
ᶜĀḳıbet olur yirüñ taḥte'ş-şerā

701. Tāc ḫurşīd olsa ger taḫt āsumān
Ḳāf-tā-ḳāf olsa maḥkūmuñ cihān

702. Derd-i merg irdükde bulınmaz devā
Ḥāṣıluñ olmaz meger bād-ı hevā

703. Kimseye virmez emān mīr-i ecel
Ger faḳīr ola vü ger mīr ecel

704. Sen ḳaçarsın mergden iy bī-ḫaber
Līk ᶜömrüñ aña istiḳbāl ider

705. Budur āyīn-i cihān-ı bī-ṣebāt
Her ḥayātuñ āḫiri olur memāt

706. Tīr-i ṣayyād-ı ecelden murġ-ı cān
Ġayr-ı mümkindür ṭaleb itmek emān

---

697 dūzaḫadur: dūzaḫdur A_1

* **Başlık:** Maḳālāt A_2 21a, S 34a; Maḳāle Der-Naṣīḥat ü Vaᶜaẓ A_1 34a

703 – : A_1; b mısraında vezin bozuktur.

697. Eğer bir kimsenin gönlünde dünya sevgisi varsa içinde ve dışında ilim ve ibadet olsa da (onun) yolu cehennemedir.

MAKÂLÂT

698. Ey ölümden habersiz, makamıyla gurura kapılmış (kişi), ara sıra lezzetleri kesen ölümü düşün!

699. Büyüklükte Erdevan (gibi) olsan da korkusuz ölüm gelince hiç aman vermez.

700. Göklere değecek kadar (yüksek) kasırlar ve saraylar yapsan bile nihayetinde yerin altına girersin.

701-02. Güneş tâcın, gökler tahtın, cihan ise baştanbaşa mahkûmun olsa da ölüm gelince buna çare bulunamadığı gibi arzu ve istek rüzgârından da eline bir şey geçmez.

703. İster fakir olsun, ister zengin, ölüm kumandanı (Azrail) kimseye aman vermez.

704. Ey cahil (kişi)! Sen ölümden kaçarsın, lâkin ömrün onu karşılar.

705. Her hayatın nihayetinin ölüm olması bu fani cihanın âdetidir.

706. Can kuşunun ecel avcısının okundan aman dilemesi mümkün değildir.

707. Ger teninde laḫt laḫt olsa raṣāṣ
Merd tīġ-ı mergden bulmaz ḫalāṣ

708. Heft çarḫı fi'l-meṣel itseñ siper
Ḳaṣd idincek tīr-i merg eyler güẕer

709. Ṣarṣar-ı ḳahr-ı eceldür kūhken
Kāh eyler ḫāk-i cismi kūh-iken

710. Dünyeden ᶜuḳbīye reh iy ser-firāz
Bir nefesdür ṣanmaġıl dūr u dırāz

711. ᶜĀḳil itmez māl ü ᶜömre iᶜtimād
Māldür āb-ı revān u ᶜömr bād

712. Māl ü ᶜömri ṭutalum k'ola hezār
Mevte varur bī-gümān encām-ı kār

23

ḤİKĀYET *

713. Murġ-ı ḳaḳnuṣdur ᶜaceb murġ iy fetā
Kişver-i Hindū-sitāndur aña cā

714. Bü'l-ᶜaceb minḳārı var anuñ dırāz
Ḳurb-ı ṣad sūrāḫ minḳārında bāz

715. Ney bigi āvāze her sūrāḫdan
Gösterür kim ᶜāşıḳ olur merd ü zen

---

707 707: 680 A_1; teninde: taḫtında A_2, S

708 708: 679 A_1; idincek: idicek A_1

709 eceldür: ecelden A_1

711 ᶜömre: ᶜömr-i A_1

712 Māl ü: Sāl-i A_2, S

* **Başlık:** Ḥikāyet A_2 21b, S 34b; Der-Ḥikāyet ü Temṯīl A_1 35a

713 Murġ: – A_2; iy: – A_1

715 bigi: gibi A_1

707. Teninde kurşun parçaları da olsa (insan teni zırh gibi olsa da) kişi ölüm kılıcından yine de kurtulamaz.

708. Meselâ, yedi feleği kendine siper etsen de ölüm kılıcı şayet isterse onu bile parçalayıp geçer.

709. Ecelin şiddetli esen dağ kazıcı kahır rüzgârı dağ gibi büyük olan cisim torağını saman çöpüne çevirir.

710. Ey asi (kişi)! Dünyadan ukbaya giden yolu çok uzun ve bitmez sanma, (aslında o) bir nefes kadar kısadır.

711. Akıllı olan malına ve ömrüne güvenmez. Mal akıp giden su, ömür ise esip geçen rüzgâr gibidir.

712. Diyelim ki mal ve ömrün binlerce olsun; yine de işlerin sonu şüphesiz ölüme varır.

23

HİKÂYET

713. Ey delikanlı! Kaknus kuşu Hindistan toprakların yaşayan acayip bir kuştur.

714. Onun tuhaf uzun bir gagası ve gagasında da bine yakın açık delik bulunur.

715. Onun her deliğinden işiten her kadın ve erkeği kendisine âşık eden ney gibi bir ses çıkar.

716. ᶜİlm-i mūsiḳī ki ḫoş-edvār-vār
Feylesof andan ṭutubdur yādigār

717. Rāst her sūrāḫdan biñ dürlü sāz
Gösterür kim keşf ider yüz dürlü rāz

718. ᶜAḳl ü cān ḥayrān olur āvāzına
Vaḥş u ṭayr āheng iderler sāzına

719. Cüft ü yārı yoḳ cihānda ferd-i ṭāḳ
Bī-ġam-ı ferzend bī-dāġ-ı firāḳ

720. Sāl-i ᶜömrinüñ olur ḳurbı hezār
Ölmegi vaḳtini bilür āşikār

721. Çün ḥayātından ümīdin ḳaṭᶜ ider
Hīme-i bī-ḥadd u bī-ᶜad cemᶜ ider

722. Olur ol hīme içinde bī-ḳarar
Nāle vü feryād eyler zār zār

723. Sūz ile her şuḳbeden ol müstemend
Nālişin gūş iden olur derd-mend

724. Cānına teʾşīr ider endūh-ı merg
Derd-ile ditrer teni mānend-i berg

725. Ġulġul u feryādına perrendeler
Cemᶜ olurlar nitekim derendeler

---

716 ḫoş-edvār vār: mūsīḳār-vār A_2, S

717 biñ: bir A_2, S

721 ümīdin: ümidi A_1

722 – : A_2, S

723 Nālişin: Nālesin A_1

725 feryādına: feryād ile A_1

716. Kaknus, filozofların yadigâr edindiği musiki ilmiyle ilgili yazılmış eserler gibi (güzel seslerle) ve nağmelerle doludur.

717. Her bir delikten bin türlü birbirine uygun ses çıkarıp yüz türlü sırrı keşfeder.

718. Akıl ve ruh onun çıkardığı seslere hayran olur; vahşi hayvanlar ve kuşlar da sazına eşlik eder.

719. Arayıp soranı ve bir yâri olmayıp cihanda bir başınadır. Ne çoluk çocuk ne de ayrılık acısı vardır.

720. Yaşı yüze yaklaşınca ölüm vaktinin geldiğini bilir.

721. Hayatından ümidini keserek haddi hesabı olmayacak kadar çok odun yığar.

722. O (topladığı) odunların içinde huzursuzca ağlayıp sızlayarak inleyip feryat eder.

723. O zavallı yandıkça her deliğinden çıkan feryadını işitenler üzülürler.

724. Ölüm sıkıntısı canına nüfuz ettikçe acıyla bedeni bir yaprak gibi titrer.

725. Yırtıcı hayvanlar ve kuşlar onun bağırıp çağırarak ettiği feryadına toplanırlar.

726. Sūz-ile çün āh ider endūh-nāk
Kim işiden cān-ver olur helāk

727. Bes ᶜaceb gün olur ol rūzī anuñ
Āteş urur ᶜāleme sūzı anuñ

728. Āḫir-i ᶜömri çün irür yek deme
Ġarḳa varur cān[ı] deryā-yı ġama

729. Biribirine ḳanatların ḳaḳar
Her ḳanatdan ḳudret-ile od çıḳar

730. Ṭutuşur hīme yanar ḳaḳnuṣ tamām
Her dü ḫākister olur çün iy hümām

731. Ḥaḳ Teᶜālā ḳudretiyle nāgehān
Ortadan ḳaḳnuṣ nice olur ᶜıyān

732. Kim işitdi bunı kim görmiş durur
K'oda yanmış murġdan beççe durur

733. Ḥikmetine anuñ irişmez ᶜuḳūl
Her neyi kim diler ise işler ol

734. Sen daḫı ḳaḳnuṣ bigi sāl-i hezār
ᶜÖmr sürseñ mevt olur encām-ı kār

735. Şöyle bil kim iricek vaḳt-i ecel
Aṣṣı itmez cidd ü cehd ile ḥiyel

---

726 çün āh: āhınuñ A_1

727 rūzī: güni A_1

728 yek: bu A_1

733 neyi: ne A_1

734 bigi: gibi A_1

735 bil kim: bilgil A_1

726. O dertli acıyla ah ettikçe işiten canlılar helâk olur.

727. Onun o günü çok acayip bir gündür ve onun yanışından âleme ateş saçılır.

728. Ömrünün sonunda son nefesine gelince canı, gam denizine batar.

729. Kanatlarını birbirine sürtünce her kanadından Allah'ın kudretiyle ateş çıkar.

730. Ey azimli (kişi)! Odunlar tutuşur, kaknus yanar ve her ikisi de kül olur.

731. Allah Teâlâ'nın kudretiyle ansızın bu küllerin ortasında bir kaknus ortaya çıkar.

732. Böyle ateşte yanmış bir kuştan yavru ortaya çıktığını kim işitmiş ya da görmüş?

733. O'nun işlerindeki hikmeti akıllar idrâk edemez. O her neyin olmasını dilerse o iş olur.

734. Sen de kaknus gibi yüzyıl ömür sürsen de işin sonunda ölüm vardır.

735. Şunu iyi bil ki ecel vakti gelince çalışıp didinmenin ya da oyun ve hilenin bir faydası olmaz.

MAḲĀLĀT *

736. Ḥālet-i dünyā ^{c}aceb ḥālet durur
K'āḫiri her vuṣlatuñ firḳat durur

737. Her ne cem^{c}iyyet ki devr-i rūzgār
Gösterür mecmū^{c} eyler tār u mār

738. Cem^{c} itdügini ^{c}unṣur yek-be-yek
Gerdiş-ile ṭaġıdur devr-i felek

739. Gerçi ḫoşdur rūzgār-ı vaṣl-ı yār
Āḫiri hicrān olur bī-iḫtiyār

740. Düzmedi hergiz felek bir encümen
Kim ola anuñ s̱ebātı cüz Peren

741. Bülbül ü gül gerçi bulur ictimā^{c}
Bu çemende āḫir irer inḳıṭā^{c}

742. Ġonce cem^{c}-i ḫāṭır itmişken revān
Gül bigi eyler perākende zamān

743. Defter-i mecmū^{c}a-i evrāḳ-ı gül
Cüz ü cüz olur ne deñlü olsa küll

744. İy ^{c}anādil olma maġrūr-ı viṣāl
Devr-i vaṣl-ı gül durur ḫ^{v}āb u ḫayāl

745. Gerçi virür dehr lü'lü'ye niẓām
^{c}Āḳıbet menşūr ider bī-intiẓām

---

* **Başlık:** Maḳālāt A_2 22b, S 36a; Maḳālāt Der-Nuṣḥ u Bend A_1 36a

736 dünyā: dünyī A_2, S

737 devr-i: düzer A_1

738 itdügini: itdügin A_2, S

741 Bu: Bir A_1

742 bigi: gibi A_1

744 ḫ^{v}āb u ḫayāl: ḫ^{v}āb-ı ḫayāl A_2, S

MAKÂLÂT

736. Dünyanın hâli şaşılacak bir hâldir. Her vuslatın sonu ayrılıktır.

737. Bir araya gelip toplanmış her topluluğu zaman darmadağın eder.

738. Felek (geçen zaman) topladıklarını dönüşüyle teker teker parçalarına ayırarak dağıtır.

739. Her ne kadar sevgiliye kavuşma zamanları hoş olsa da nihayetinde hiç istemesen de sonu ayrılıktır.

740. Felek hiçbir zaman Ülker yıldızından başka bir topluluk meydana getirmedi (başka bir topluluğun oluşmasına izin vermedi).

741. Bülbül ile gül gerçi bir araya gelirse de bu bahçede sonunda (bu da) bozulur.

742. Gonca, aklı, gönlü derli toplu bir hâlde ömür sürerken zaman onu gül gibi dağıtır.

743. Gül yaprağının bir araya toplanmış defteri ne kadar toplu olsa da sayfa sayfa dağılır.

744. Ey bülbül! Güle kavuşma zamanları rüya ve hayal hükmünde olduğundan bu kavuşmayla gurura kapılma.

745. Dünya inciye bir düzen verirse de sonunda onu dağıtarak düzenini bozar.

746. Cem[c] olur ḫırmende dāne bī-şümār
Devr eyler ḥabbe ḥabbe tār u mār

747. Nāfe-i bī-āhū-yı āhū-yı Çīn
Ayrıluḳdandur ciger ḫūn u ḥazīn

748. Gerçi cem[c] eyler vücūdın kūknār
Ṭaġıdur cem[c]iyyetini rūzgār

749. Yiller-ile ẕevḳ-i vaṣl u ictimā[c]
Eşk-veş gözden çıḳar rūz-ı vedā[c]

750. Yār isterseñ özüñe yār ol
Özgeden çekme melāl olma melūl

751. Yig durur cān-ı muḥibbe zaḫm-ı tīġ
Sevdüginden ayru dimekden dirīġ

752. İtme zinhār ārzū-yı ittiṣāl
K'olmayasın mübtelā-yı infiṣāl

753. Her ki bulur vaṣl-ı yār-ı nāzenīn
Āḫir olur ḥüzn-i firḳatden ḥazīn

24

ḤİKĀYET *

754. Ehl-i dillerden bir ehl-i dil meger
Sālik-i rāh-ı yaḳīn ṣāḥib-naẓar

755. Ḫurde-bīn ü nükte-dān u remz-gūy
Geşt iderken sū-be-sūy u kū-be-kūy

---

749 vaṣl ü ictimā[c:] vaṣlü'-l ictimā[c] A_1

750 Özgeden: Özgeye A_1

752 K'olmayasın: K'olasın A_1 // infiṣāl: infi[c]āl A_1

753 – : A_1

* **Başlık:** Ḥikāyet A_2 23a, S 36b; Maḳālāt Der-Ḥikāyet ü Temṯīl A_1 36b

755 gūy: gū A_1 // kūy: kū A_1

746. Harmanda sayısız tane bir araya toplanır da zaman onları bir bir saçıp dağıtır.

747. Çin ahusunun miski ahudan ayrılmakla elde edilidiği gibi gönüldeki kan ve hüznün sebebi de ayrılıktır.

748. Her ne kadar köknar ağacı derli toplu bir ağaç olsa da rüzgâr onu dağıtır.

749. Kavuşma ve bir araya gelişlerin zevki veda gününde rüzgârla gözyaşı gibi gözden çıkar.

750. Yâr istersen eğer kendine yâr ol. Başkalarından dolayı hüzünlenip mahzun olma.

751. (Sevenlere) sevdiğinden ayrı ol demektense onların canında kılıç yarası açmak daha evlâdır.

752. (Sonunda) ayrılık derdine düşmemek için asla kavuşma arzusu duyma.

753. Kim ki nazlı yârin vuslatına ererse sonunda ayrılığın verdiği hüzünden dolayı mahzun olur.

24

HİKÂYET

754. Gönül ehli kimseler arasında yakîn yolunun yolcusu ve gönül gözü açık biri vardı.

755-56. (O) incelikleri gören, nükte söyleyen, remizli konuşan (gönül ehli kişi), diyar diyar dört bir yanı dolaşırken bir kumaşı elinde parça parça eden bir terzi gördü.

756. Gördi bir ḫayyāṭ çün ol merd-i pāk
Pāre-i kirbās elinde itdi çāk

757. Şöyle feryād itdi ol bir pāre bez
Ayrıluḳdan kim işitdi bu ᶜazīz

758. Girye-ile didi merd-i iḫtiyār
Olduġıyçün cemᶜ birḳaç pūd u tār

759. Şöyle eyler ayrıluḳdan ol fiġān
İy dirīġā n'ola ḥāl-i cism ü cān

760. Sen ḳıyās it bundan iy merd-i Ḫudā
Şol demi kim ola cān tenden cüdā

761. Oldı bir müddet ten ü cān āşinā
Çār-nā-çār olısarlardur cüdā

762. İy cihān ṭavruñ ᶜaceb ṭavr-ı ġarīb
Ṭurfe ᶜādet ᶜādetüñ fiᶜlüñ ᶜacīb

763. Baḥr senden telḫ-ṭabᶜ u ḫuşk-leb
Der-ciger sūrāḫ der-dil pür-taᶜab

764. Ḫāk senden tīre-tabᶜ u ġam-zede
Ebr giryān u felek mātem-zede

765. Kūh-ı ḫārā-pūş u saḫt u seng-dil
Āḫir olur şiddetüñden ḫāk ü gil

766. Senden olmışdur felek bī-pā vü ser
Ḫāne-i encüm durur zīr ü zeber

---

[757] bu: bir A_2, S

[759] ol: bir A_1

[760] ola: ol A_1

[761] Çār-nā-çār: Çār u nā-çār: A_1; olısarlardur: olısardur A_1

757. O bir parça bez ayrılıktan dolayı öyle bir feryat etti ki bu aziz kişi bunu işitti.

758-59. O ihtiyar kişi gözyaşı dökerek, “Birkaç çözgü ve atkı bir arada bulunmaktan eğer böyle feryat ediyorsa, ah ki vücut ile canın hâli ne olur?” dedi.

760. Ey Allah yolundaki yiğit, (bunlara bakarak) bununla canın tenden ayrıldığı zamanı kıyas et!

761. Bir müddet can ile ten birbirine dost oldularsa da çaresiz birbirlerinden ayrılacaklar.

762. Ey cihan! Tavrın aykırı, garip bir tavır; âdetin tuhaf ve işlerin de acayiptir.

763. Denizin acı tabiatlı ve kuru dudaklı, ciğerin delik deşik ve gönlün sıkıntılarla dolu oluşu senden dolayıdır.

764. Toprağın tabiatının karanlık ve gamlı oluşu, bulutun gözyaşı dökmesi ve feleğin mâtemli olması da senin yüzündendir.

765. Dağ, taş giyinmiş, sert ve taş gönüllüyse de senin şiddetinden sonunda toprak ve kile dönüşüverir.

766. Senden dolayı felek başsız ve ayaksız, yıldızların evi de alt üst olmuştur.

767. Çeşm-i aḫter dökmese seylāb-ı ḫūn
Olmaz idi rūy-ı gerdūn lāle-gūn

768. Yiller-ile serv idersin ser-firāz
Ḳāmet-i bālā vü ḫoş ᶜömr-i dırāz

769. Çün irürirsin hevādan infiᶜāl
Ser-firāz-iken idersin pāymāl

770. Senden oldı lālede dāġ-ı taᶜab
Hem benefşe senden oldı muẓṭarib

771. Ḫilḳat-i şaḫṣ olsa ger kūh-ı girān
Gāh eyler miḥnet-i devr-i zamān

772. El-firāḳ u el-firāḳ u el-firāḳ
Vāy ber derd-i firāḳ u iştiyāḳ

MAḲĀLĀT *

773. Ey ġarīḳ-i lücce-i baḥr-i günāh
Gevher-i ᶜömr oldı ᶜişyānda tebāh

774. Şemᶜdür ki dūd-ı ẕilletden żarar
İrdi līkin itmedüñ hergiz ḥaẕer

775. Dil siyāh u mū sefīd ü rūy zerd
Cürm ile mir'āt-ı cān ālūde-gerd

776. Pāy-bend-i peyk-i cāndur maᶜṣiyet
Maᶜṣiyetden ḥāṣıl olmaz maᶜrifet

---

770 lālede: lāle A_1

771 devr-i: rūz-ı A_1

* **Başlık:** Maḳālāt A_2 23b, S 37b; Maḳālāt Ender Nuṣḥ u Bend A_1 37b

767. Yıldızın gözü sel gibi kanlı gözyaşı dökmese feleğin yüzü lâle renkli olmazdı.

768. Rüzgârlarla servinin başını yukarı kaldırır, boynunu yüceltir, hoş ömrünü uzatırsın.

769. (Sonra da) onu havaya gücendirip başı yukardayken ayaklar altına alırsın.

770. Lâledeki zahmet yanığı da, menekşenin ıstırap çekmesi de senin yüzündendir.

771. Kişinin yaratılışı ağır bir dağ gibi olsa da zamanın sıkıntıları onu saman çöpüne çevirir.

772. Ah, ayrılık, ayrılık, ayrılık. Vay, ayrılık ve hasret derdinden.

MAKÂLÂT

773. Ey günah denizinin engin sularına batmış (kişi), ömür cevheri isyan içinde mahvoldu!

774. Zillet dumanından muma bile zarar ulaştı da sen bundan sakınmadın.

775. Gönül kara, saç beyaz, yüz sararmış; günah ile can aynası toza bulanmış.

776. Günah canın etrafında dönüp durarak ona ayak bağı olur. Marifet günahla elde edilmez.

777. İdemez ḳaṭ^{c}-ı menāzil gāh gāh
Rāh-ı rūḥa sedd olur kūh-ı günāh

778. Zaḫm-ı ^{c}isyāndan dil olsa derd-mend
Cān olur zār u nizār u müstemend

779. Ḥāżır ol zehr-i helāhildür günāh
Tevbe tiryākin irür olma tebāh

780. Deşt-i ġaflet çeşm-i ^{c}aḳla çekdi mīl
Anuñ-içün fehm idemezsin sebīl

781. Ḫ^{v}āb-ı ġafletden çü bīdār olmaduñ
Mest-i sevdāsın ki hüşyār olmaduñ

782. Ḥayf kim fevt oldı evḳāt-ı ^{c}azīz
Ḳıymeti ġafletden olmadı temīz

783. Gevher-i ^{c}ömre bahā naḳd-i cihān
Ger virilse ḫ^{v}āce ola rāygān

784. Bes bu resme gevher-i sengīn bahā
Ḥayf olmaya mı kim ola hebā

785. Şimdi bilinmez ki bu gevher nedür
Cevher-i cāndan mu^{c}azzez dür nedür

786. Bizde ḥāṣıl yoḳ meger kim ol Raḥīm
Raḥmet ide göstere luṭf-ı ^{c}amīm

787. El-vedā^{c} itdükde cisme pāk-i cān
Kim ola ālūde-i ḫāk üstüḫ^{v}ān

---

777 sedd: ṣad A_1; kūh: kū A_2, S

780 – : A_1

785 bilinmez: bilmezsin A_2, S

777. Günah dağı ruh yoluna set olduğu için (kişi) zaman zaman menzilleri geçemez.

778. Eğer gönül isyan yarasından mahzun olursa can ağlar, zayıf düşer ve mutsuz olur.

779. Günah, çaresi olmayan bir zehir olduğundan tövbe panzehiri geldiğinde hazır ol, (sonra) perişan olursun.

780. Gaflet çölü akıl gözüne mil çektiği için suyu ve yolu fark edemezsin.

781. Gaflet uykusunda olduğundan uyanmadın. Sevda sarhoşu olduğun için de aklını başına toplayamadın.

782. Yazık ki aziz (değerli) vakitler elden kaçtı. (Onların) kıymeti gafletten dolayı anlaşılmadı.

783. Ey hoca! Ömür cevherine karşılık olarak cihan verilse de bunun bir değeri olmaz.

784. Bu şekilde değerli olan taştan yapılmış bir cevherin hebâ olup gitmesine yazık değil mi?

785. Bu cevherin nasıl bir cevher olduğu şimdi anlaşılmaz. Can cevherinden daha kıymetli bir inci var mıdır?

786. Bizim elimizde bir şey yok, ancak Rahîm olan Allah rahmet edip herkese lütfetsin.

787. Temiz can cisme veda edince kemik toprağa bulanmış olur.

788. Ḫışt gör ol dem k'ola bālīn-i ser
Cism bī-cān dīde bī-nūr-ı baṣar

789. İy Kerīm ü iy Raḥīm ü iy Vedūd
Senden olur her vücūda feyż-i cūd

790. Çün ḳalavuz bī-kes ü pür-ma^{c}ṣiyet
İt kim ol demdür maḥall-i merḥamet

25

ḪİKĀYET *

791. Niçe müddet iki şaḫṣ-ı tünd-ḫūy
Birbiriyle oldı ḫaṣm-ı ceng-cūy

792. Çün ḳażādan birine irişdi mevt
Ġayr-ı mümkindür ḳażā olması fevt

793. Ol biri şād oldı ġāyet bir zamān
Uġradı ḳabrine bir gün nāgehān

794. Düşmeni gördi kim olmış ser-nigūn
Almış andan intiḳāmın dehr-i dūn

795. Mesken-iken ṣadr-ı eyvān u serā
Gördi k'olmış menzili taḫt-ı şerā

796. Geldi ḳabri üstine şādī-künān
Ḫande-y-ile bu sözi didi revān

797. İy ḫoşā oldum ki bī-teşvīş ü bāk
Sen ḳalasın düşmenüñ ola helāk

---

788 dīde: çeşm A_2, S

790 pür: bī A_1

* **Başlık:** Ḥikāyet A_2 24a, S 38b; Der-Ḥikāyet ü Temşīl A_1 38b

791 ḫaṣm-ı: ḫaṣm u A_1; cūy: cū A_1

795 Mesken-iken: Meskeninüñ A_1 // taḫt-ı şerā: taḫte's-şerā A_1

788. Toprağın baş yastığı olduğu o zaman gör, cisim cansız (kalır) göz de nurunu kaybeder.

789. Ey Kerîm (lütfu bol), Rahîm (merhameti çok) ve Vedûd (çok sevilen ve seven) olan Allah'ım! Her vücuda cömertlik feyzi senden olur.

790. Kimsesiz ve günahlarla dolu olarak kaldığımızda merhamet et; zira o an merhamet zamanıdır.

25

HİKÂYET

791. Sert mizaçlı iki kişi uzun zaman kavga ederek birbirine düşman oldu.

792. Allah'ın takdiriyle biri öldü. Allah'ın kazasının değişmesi mümkün değildir.

793. Diğeri bir süre bu durumdan mutlu oldu. Bir gün ansızın onun kabrine uğradı.

794. Düşmanını baş aşağı olmuş bir şekilde gördü. Aşağılık dünya ondan intikamını almıştı.

795. En güzel köşklerde ve saraylarda otururken (şimdi) yerinin toprağın altı olduğunu gördü.

796. Kabrinin yanına sevinç içinde gelip gülerek hemen şunları söyledi:

797. İnsanın düşmanının helâk olup düşmansız kalması, düşman korkusu ve sıkıntısı çekmemesi ne hoştur.

798. Ba^{c}de düşmen dōstı-y-ile bir demī
^{c}Ömr-i cāvīdān bulur ehl (-i)' ādemī

799. Anuñ-içün itmek ölincek fiġān
Düşmeninden ṣoñra ḳala bir zamān

800. Ba^{c}d ez-ān ol kīne-sāz uzatdı dest
Taḫta-bend-i ḳabrini itdi şikest

801. Baḳdı gördi ol serīr-i naḫveti
Tāc-ı zerrīn bigi gitmiş devleti

802. Çeşm bī-nūr u cesed bī-cān-ı pāk
Çihre pür-gerd ü kefen ālūde-ḫāk

803. Bāṭıl olmış ḳuvvet-i ^{c}ażā-yı cest
Üstü^{v}ḫān u pōst ḳalmış saḫt u süst

804. Ḥabs itmiş cismini zindān-ı gūr
Olmış endāmı ġıdā-yı mār u mūr

805. Göricek bu ḥāli oldı nerm-dil
Āb-ı çeşmi ḫāk-i gūrı itdi gil

806. Ol geçen fi^{c}le peşīmān u melūl
Oldı vü didi kim iy ehl-i ^{c}uḳūl

807. Düşmen öldügine olmañ şād-mān
Kim size daḫı ecel virmez amān

808. Çün işitdi bu sözi bir iḫtiyār
Didi kim iy Ṣāni^{c}-i Perverdigār

---

799 ölincek: olıncaḳ A_1

801 bigi: gibi A_1

804 Ḥabs: Cism A_1; cismini: ḥüsnüni A_1

806 fi^{c}le: fi^{c}li A_1

798. İnsanoğlu düşmanı öldükten sonra dostuyla bir müddet zaman geçirirse sonsuz hayat bulur.

799. Düşmanından sonra bir zaman daha yaşayan insan için ölünce figan etmeyin.

800. Ondan sonra o kindar (kişi) elini uzatarak kabrin tahta kapağını kırdı.

801. O kibir tahtında oturan düşmanına bakınca altından taç gibi devletinin gitmiş olduğunu (hiçbir gücünün kalmadığını) gördü.

802. Gözün feri sönmüş, cesetten tertemiz can çıkmış, yüzü toz toprak içinde ve kefen toprağa bulanmış.

803. O çevik hareketler yapan azaların kuvveti yalan olmuş, kemik sağlam kalmış, deri sarkmış.

804. Vücudunu mezar zindanı hapsetmiş. Bedeni karınca ve yılanlara gıda olmuş.

805. Bu hâli görünce kalbi yumuşadı, gözyaşı dökerek kabrin toprağını çamura çevirdi.

806. O eski düşmanlıktan pişmanlık duyup üzülerek “Ey akıl ehli!” diye seslendi.

807. Düşmanın ölümüne sevinmeyin; zira ecel size de aman vermez.

808. Bir ihtiyar bu sözü işitince, “Ey terbiye eden Allah’ım!” dedi.

809. Düşmene şol dem ki düşmendür Raḥīm
Ḫōd saña lāyıḳ durur luṭf-ı ᶜamīm

810. Ol zamānda kim olavuz pāymāl
Dest-gīr ol iy Kerīm ü Ẕü'l-celāl

MAḲĀLĀT *

811. İy ᶜaṭā-pāş u ḫaṭā-pūş-i ḳadīm
Feyż-i luṭfuñ ᶜām u inᶜāmuñ ᶜamīm

812. Ġarḳa-i deryā-yı fażluñdur cihān
Raḥmetüñ ḫᵛān-ı ṭufeyl-i ins ü cān

813. Reh-nümā-yı güm-reh-i vādī-i cehl
Ṣaᶜb u düşvārı iden āsān u sehl

814. Dest-gīr-i pāymāl-i nefs-i şūm
Cāhile baḫşende-i fażl u ᶜulūm

815. Ḫırmen-i cūduñda ᶜālem berg-gāh
Ādem ol ḫırmenden olmış dāne-ḫᵛāh

816. Baḥr-i feyżüñ ursa mevc-i bī-kerān
Ḳaṭresinde ġarḳ olur her dü cihān

817. Ġāfir ü Ġāffār u Settārü'l-ᶜuyūb
Fātiḥü'l-ebvāb u Keşşāfü'l-kürūb

818. Bende-i ᶜāṣī ḳılur cürm-i ᶜaẓīm
ᶜAfv ider luṭf-ı Ḫudāvend-i kerīm

---

809 ki düşmendür Raḥīm: k'ola düşmen Raḥīm A_2, S

* **Başlık:** Maḳālāt A_2 24b, S 39b; Der-Nuṣḥ u Bend A_1 39b

813 güm-reh-i vādī-i: vādī-i güm-rāh-ı A_1

815 ḫırmenden: ḫırmende A_1

816 Ḳaṭresinde: Ḳaṭresinden A_1

817 Ġāfir u Ġāffār: Ġāfir-i evzār A_2, S // Fātiḥü'l-ebvāb: Fātiḥ-i ebvāb A_2, S

818 ḳerīm: ḳadīm A_2, S

809. Ey Rahîm (olan Allah'ım)! Düşmanlık edenin düşmanı sensin. Sana lâyık olan şey herkese lütfetmektir.

810. Ey cömertlik ve celâl sahibi (olan) Allah'ım! Ayaklar altına düştüğüm o zamanda elimden tut.

MAKÂLÂT

811. Ey ezelden beri iyiliklerde bulunup hataları örten Allah'ım! Herkes için senin lütfun ve nimetin boldur.

812. Cihan, cömertlik deryana batmıştır. Rahmetin, insanlara ve cinlere sığıntı sofrasıdır.

813. (Allah) cehalet vadisinde yolunu kaybetmişlere yol gösteren, güç ve zor olanı kolay ve zahmetsiz hâle getirendir.

814. (O) uğursuz nefsin ayakları altında kalanın elinden tutar, cahile fazilet ve ilim bahşeder.

815. Âlem senin cömertlik harmanında bir tahıl yaprağı(kadar)dır. İnsan da o harmandan tane yemiştir.

816. Bereket denizin uçsuz bucaksız bir dalga çıkarsa onun bir damlasında her iki âlem de boğulur.

817. (Allah) affedici, bağışlayıcı, ayıpları örten, her kapıyı açan ve sıkıntıları giderendir.

818. Asi (olan) kul büyük günah işler, kerîm olan Allah (ise) lütfedip affeder.

819. Ger cihān pür-vaṣmet ü noḳṣān ola
Yā beşer ālūde-i ᶜişyān ola

820. Bī-zevāl ü lā yezāl ü lem yezel
Ẕāt-ı pākine anuñ irmez ḫalel

821. İy güneh-kār olma nevmīd-i ᶜaṭā
Gerçi bī-ḥadd eyledüñ cürm ü ḫaṭā

822. Bī-nihāyet baḥrdur baḥr-ı kerem
Besdür andan ᶜāleme bir ḳaṭre nem

823. İy münezzeh dāniş-i insāndan
Vey müberrā āfet ü noḳṣāndan

824. Faẓluñ āşārını eyle reh-nümūn
K'olmayavuz naḳş-ı gümrāh-ı zebūn

825. Ravża-i luṭfuñ nesīminden eşer
İrse ḫār-ı cürm eyler verd-i ter

826. Āb-ı raḥmet iricek nār-ı caḥīm
Gülşen-i firdevs olur bāġ-ı naᶜīm

827. İtmiş-iken rāy-güm her bü'l-heves
İrişüb fażluñ olur feryād-res

26

ḤİKĀYET *

828. Sidrede bir gice Cibrīl-i emīn
Ẕikr iderken şükr-i Rabbü'l-ᶜālemīn

---

821 eyledüñ: eyledi A_2, S

826 caḥīm; ḥamīm A_2, S; baġ-ı: nāz u A_1

827 her: iy A_1

* **Başlık:** Ḥikāyet A_2 25a, S 40a; Der-Ḥikāyet ü Temşīl A_1 40a

819-20. Cihan kusur ve eksikliklerle dolsa, insan isyana batsa (bunlardan dolayı) zevâli olmayıp bâkî olan ve sonu bulunmayan Allah'ın temiz zâtına bir noksan gelmez.

821. Ey günahkâr, gerçi sayıya gelmez hata ve günah işlediysen de Allah'ın lütfundan ümidini kesme!

822. Cömertlik denizi ucu bucağı olmayan bir denizdir. Âleme ondan bir damla su bile yetişir.

823. Ey insanın idrâk etmekten âciz olduğu, afet ve noksanlardan uzak olan (Allah'ım)!

824. Zayıf ve yolunu şaşırmış kimselerin suretlerine girmememiz için fazilet âlemetlerini bize rehber et.

825. Lütuf bahçesinde esen rüzgârdan bir esinti gelse günah dikenini taze güle çevirir.

826. Rahmet suyu erişince cehennem ateşi Firdevs gülşenine döner, cennet bağı olur.

827. Her heveskâr yolunu kaybetmişken feryâda yetişip lütfun ulaşır.

26

HİKÂYET

828-29. Emin olan Cebrail Sidre'de bir gece âlemlerin Rabbi'ni şükür sözleriyle anarken ansızın çok açık bir surette Allah'ın merhametle "lebbeyk (isteğini söyle)" dediğini duydu.

829. Gūş itdi nāgehān bī-iştibāh
Merḥametden bāng-i *lebbeyk*-i İlāh

830. Didi ḳanḳı bende-i muḳbil ᶜaceb
Yād itdi kim didi *lebbeyk* Rabb

831. Gerçi maᶜlūmum degül kim ḳandedür
Bu ḳadar bildüm ki ᶜālī bendedür

832. Diledi keşf ola bu sırr-ı ᶜaceb
Bilmek-içün baᶜd ez-ān itdi ṭaleb

833. Devr itdi heft gerdūnı revān
Līk hergiz bulmadı nām u nişān

834. Ḳaldı ᶜāciz yine vardı ḥażrete
Ġarḳa varub cānı baḥr-i ḥayrete

835. Yine irdi gūşına lebbeyk-i Ḥaḳ
Bāz geşt itdi cihānı peyk-i Ḥaḳ

836. Bulmadı āṣār u didi iy Ḫudā
Anı baña görmege ol reh-nümā

837. Ḥaḳḳ Teᶜālā didi Rūma ḳıl sefer
Deyr içinde bilesin andan ḫaber

838. Peyk-i Ḥażret irdi gördi āşikār
Büt öñinde secde eyler zār zār

---

829 itdi: – A_1

830 Didi: Dide A_2, S

831 degül kim: degüldür A_1

832 bu: bir A_1

836 u: – A_1

838 – : A_2; eyler: ider A_1

830. (Cebrail), “Acaba hangi has kul kendisini andı da Allah ‘lebbeyk’ (isteğini söyle) diye ona karşılık verdi?” dedi.

831. Gerçi nerde olduğunu bilmiyorsam da yüce bir kul olduğunu anladım.

832. Bu acayip sır ortaya çıksın istedi. Ondan sonra da bunu öğrenmeyi diledi.

833. Yedi kat göğü çarçabuk dolaştıysa da (ondan) hiçbir iz ya da işaret bulamadı.

834. Canı hayret deryasında sulara batıp âciz kalınca tekrar Allah’ın huzurunu vardı.

835. Yine Allah’ın “lebbeyk (isteğini söyle)” sözünü işitince Hakk’ın habercisi cihanı bir kez daha dolaştı.

836. Ondan (bu kez de) bir iz bulamayınca, “Ey Allah’ım! Onu görmek için bana rehber ol.” dedi.

837. Allah Teâlâ, “Rum ülkesine git, bir kilisede ondan haber alabilirsin.” dedi.

838. Allah’ın habercisi oraya varınca birinin put önünde ağlaya sızlaya secde ettiğini apaçık gördü.

839. Oldı ḥayrān Cebre’īl ol ḥālete
Ṣad ḫurūş-ile irişdi ḥażrete

840. Dil uzatdı vü didi iy bī-niyāz
Bu ne ḥikmetdür bańa keşf eyle rāz

841. Ol ki deyr içre puta eyler ḫiṭāb
Sen virürsin aña luṭfuñdan cevāb

842. Ḥaḳ Teᶜālā didi kim ol dil-siyāh
Olsa n’ola luṭfum olur ᶜöẕr-ḫᵛāh

843. Gerçi bilmezlükden eyler ol ḫaṭā
Līk luṭfum dilemez k’ola hebā

844. İstemezven anı kim güm-rāh ola
Dilerem kim lāyıḳ-ı dergāh ola

845. Baᶜd ez-ān keşf itdi ᶜaynından hicāb
Ẓāhir oldı nūr-ı Ḥaḳ çün āfitāb

846. Geçdi bāṭıldan çün oldı ẕikr-i Ḥaḳ
Baḫtludur ol ki Ḥaḳ virdi sebaḳ

847. Bü’l-ᶜaceb ḳudret ᶜaceb ḥikmet durur
K’anda ne ṣarf olsa bī-ᶜillet durur

848. Ol ḳapuda ṭāᶜat u cürme naẓar
Olmaz illā yoḳluḳ olur muᶜteber

---

839 – : A_2; Ṣad: Yüz A_1

843 eyler ol; ol eyler A_2, S

844 844: 815 A_1

845 845: 814 A_1

846 Geçdi: Geçmedi A_1

847 ḥikmet: ḳudret A_1; ḳudret: ḥikmet A_1

839. Cebrail bu durumdan hayretler içinde kalıp telaş içerisinde Allah'ın huzuruna vardı.

840. Sitemli bir şekilde dedi ki: "Ey kimseye muhtaç olmayan (Allah'ım), bundaki hikmet nedir, bana bu sırrı âşikâr et!

841. O kişi kilisede puta seslenirken sen ona lütfunla cevap veriyorsun."

842. Allah Teâlâ, "O, kalbi kararmış olsa da benim lütfum tövbeleri kabul edicidir."

843. Gerçi o bilmediği için hata yapmaktadır, benim lütfum ise onun (emeğinin) boşa gitmesini istemez.

844. Onun yolunu kaybetmiş olmasını değil, kapıma lâyık (bir kul) olmasını dilerim.

845. Bu sözlerden sonra Cebrail'in gözünden perde kalktı. Allah'ın nuru bir güneş gibi ortaya çıktı.

846. Allah bu sözleri söyleyince Cebrail yanlışlıktan vazgeçti. O ne bahtlıdır ki Allah ona ders verdi.

847. Bu ne acayip kudret ve hikmettir. O'ndan her ne ortaya çıksa o kusursuzdur.

848. O kapıda ibadete ve günaha bakılmaz, aksine yokluğu itibar edilir.

27

ḤİKĀYET *

849. Bū Ḥanīfe mecmaᶜ-ı ᶜilm ü kemāl
Dār-ı dünyādan idincek intiḳāl

850. Düşde gördi bir ᶜazīz anı meger
Kim behişt-i cāvidān olmış maḳarr

851. Didi ᶜilmüñ mi sebeb yāḫud ᶜamel
Kim müyesser oldı saña bu maḥal

852. Didi şol dem kim su'āl itdi İlāh
Kūh-ı ᶜilmüm olmadı bir berg-gāh

853. İrse mevc-i baḥr-i istiġnā revān
Ṭāᶜat u ᶜiṣyān olur ġarḳ iy cüvān

854. Bir gün āb-ı Dicleden yaña meger
Āb-dest almaġ-içün itdüm güẕer

855. Gördüm anda bir mekes bī-iḫtiyār
Almış āb-ı Dicle olmış bī-ḳarār

856. Raḥm idüb aldum anı ṣudan revān
Bir ṭaşuñ üstinde ḳodum ol zamān

857. Eyledi te'ṯīr tāb-ı āfitāb
Buldı ṭāḳat uçdı gitdi ol ẕübāb

858. Ol mekes perri baña oldı penāh
Nefᶜ itmedi ᶜamel bī-iştibāh

---

* **Başlık:** Ḥikāyet A_2 25b, S 41a; Der-Ḥikāyet ü Temṯīl A_1 41a

849 idincek; idicek A_1

852 olmadı: oldı A_1

853 cüvān: fülān A_2, S

855 bī-ḳarār: ḫ˘ār u zār A_1

27

HİKÂYET

849-50. İlim ve kemâlin kendisinde toplandığı Ebu Hanife dünya evinden göç edince aziz bir kimse rüyasında onun ebedî cennette yurt edindiğini gördü.

851. Bu yerin sana nasip olmasına sebep olan ilmin midir yoksa amelin mi, diye sordu.

852. Allah beni hesaba çekince ilmimin dağı bir arpa yaprağı kadar bile olmadı.

853. Ey delikanlı! Lütuf denizinin dalgası erişince kulluk da isyan da suya batar.

854. Bir gün Dicle ırmağı tarafına abdest almak için gittim.

855. Orada Dicle'nin sularına kapılmış ve çaresiz kalmış bir sinek gördüm.

856. Acıyarak hemen onu sudan kurtardım. Sonra da bir taşın üstüne koydum.

857. Güneşin sıcaklığı tesir edince sineğin gücü kuvveti yerine geldi ve uçup gitti.

858. Amellerim şüphesiz bana fayda sağlamadı. O sineğin kanadı (ise) bana sığınak oldu.

859. Bū Ḥanīfe bigi şehbāza ᶜaceb
Bir mekes perrin ider ḳudret sebeb

860. Ḥikmetinde pīr-i ᶜaḳl-ı nām-dār
Oldı nādān miṣl-i ṭıfl-ı şīr-ḫᵛār

861. Gerçi fikr eyler kemāl-i ḳudretin
Līk bilmez ḥikmet-i bī-ᶜilletin

MAḴĀLĀT *

862. Her kim ola ᶜışḳ yolına revān
Zādı olur āh u endūh u fiġān

863. Rāḥat u ārāma eyler el-vedāᶜ
Hem ᶜalāyıḳdan bi-küllī inḳıṭāᶜ

864. ᶜĀşıḳa ᶜışḳ ögredür n'itmek gerek
Yol nedür reh-rev nice gitmek gerek

865. ᶜĀşıḳ oldur kim ola pür-sūz-ı şevḳ
Yaḳduġınca āteş-i ᶜışḳ ide ẕevḳ

866. Hem-demi eşk germ ü āh-ı serd ola
Derdinüñ dermānı yine derd ola

867. ᶜĀşıḳuñ esrārını kim ide naḳl
Kim anuñ remzine irmez derk-i ᶜaḳl

868. Yüz çevürmez āteş-i sūzāndan
Derd-i ser çekmez helāk-i cāndan

---

859 bigi: gibi A_1; şehbāza: şehbāz iy A_1

* **Başlık:** Maḳālāt A_2 26a, S 42a; El- Maḳālāt A_1 42a

863 ᶜalāyıḳdan: ḫalāyıḳdan A_2, S

864 – : A_1

865 ᶜışḳ: şevḳ A_2, S

867 kim: – A_1

859. Ebu Hanife gibi bir yiğide bir sineğin kanadından Allah'ın lütfunun ulaşması ne acayiptir.

860. Onun hikmetini anlamada şanlı şöhretli akıllı pîr süt çocuğu gibi cahil kaldı.

861. Kudretinin büyüklüğünü düşünürse de herhangi bir sebebe bağlı olmayan hikmetlerini anlayamaz.

MAKÂLÂT

862. Aşk yoluna koyulanın azığı âh, keder ve feryat olur.

863. Hem rahatlıktan ve istirahattan ayrılır hem de bütün ilgi ve alâkaları terk ederek (hepsine) veda eder.

864. Aşk, âşığa ne yapması gerektiğini, yolcuya da yolu ve bu yolda nasıl gitmek gerektiğini öğretir.

865. Âşık o kişidir ki (gönlü) şevk ateşiyle dolu olsun, aşk ateşi onu yaktıkça o bundan zevk alsın.

866. Onun dostu gözyaşı, yakıcı ve kuvvetli çekilen âh; derdinin dermânı da yine derdi olsun.

867. Âşığın sırlarını kim anlatabilir ki; zira aklın kavrayışı onun işaretlerini anlayamaz.

868. (Âşık) yakıcı aşk ateşinden yüz çevirmez. Canının helâk olmasını da dert etmez.

869. Heft dūzaḫ gelmez aña ẕerrece
Heşt bostānı behiştüñ terrece

870. Çarḫ u aḫter ger ola zīr ü zeber
Gelmez andan ᶜāşıḳa ḫavf u ḫaṭar

871. ᶜĀşıḳa dünyā vü ᶜuḳbīde heves
Dōst durur ġayr olmaz mültemes

872. Oldı ᶜāşıḳ çünki cān-efşān-ı ᶜışḳ
Şeh-süvār-ı ᶜarṣa-i meydān-ı ᶜışḳ

873. Sırr-ı ᶜāşıḳ her dü ᶜālemden bīrūn
ᶜĀşıḳuñ levḥinde ebced kāf u nūn

874. ᶜĀşıḳa ᶜışḳ oldı baḥr-ı āteşīn
ᶜĀşıḳ olur āteş ü āteş-nişīn

875. Ṭālib iseñ sen daḫı iy merd-i pāk
Olma bī-derd eyle āh u sūz-nāk

876. Eşk seylābını her laḥẓa revān
İt kim ol durur bu yolda armaġan

877. Her kimüñ kim āh u derd ü sūzı var
Ol durur bu yolda merd-i iḫtiyār

878. Āh ki olur sīne-i efkārdan
Öte varur ḳubbe-i devvārdan

879. Āh-ı derd-ālūd-ı cān-ı dil-figār
Tuḥfe-i rūḥāniyāndur āşikār

---

871 dünyā: dünyī A_2, S

874 ᶜĀşıḳa: ᶜĀşıḳ u A_1

879 Āh-ı: Āh u A_1; ālūd-ı: ālūde-i A_1

869. Yedi cehennem onun gözüne zerre kadar görünmez. Cennetin sekiz bostanı da gözünde tere kadar bile yoktur.

870. Eğer gökler ve yıldızlar alt üst olsa bundan (dolayı) âşığa korku ya da endişe gelmez.

871. Âşığın dünyada da ahirette de istediği dosttur. (O) bundan başkasına iltimas etmez.

872. Âşık aşk yolunda canını verdiği için aşk meydanının şehsüvarı (ata iyi bine-ni)dır.

873. Âşığın sırrı her iki âlemin de dışındadır. Âşığın levhasında ise kâf ve nûn (Kün) harfleri yazılıdır.

874. Aşk âşığa ateşten bir deniz oldu. Âşık bazen ateş olur, bazen ateşte oturur.

875. Ey temiz (kişi)! Sen de (aşka) talipsen dertsiz olma; ah et ve ateşlerde yan.

876. Gözyaşı selini her an akıt; çünkü bu yolda armağan budur.

877. Her kimde âh, dert ve ateş varsa bu yolun seçilmiş yiğidi odur.

878. Dertlerle dolu sineden meydana çıkan âh, dönüp duran feleklerin bile ötesine ulaşır.

879. Âşığın derde bulanmış canının âhı apaçık bir şekilde meleklere armağandır.

28

ḤİKĀYET *

880. Gördi bir pīr-i ᶜazīz-i rāhber
Zümre-i rūḥāniyān bā-nūr u fer

881. Cemᶜ olmışlar bir araya tamām
Ġarḳ-ı nūr-ı raḥmet-i Rabbü'l-enām

882. Elleri üstinde bir naḳd-i naẕīf
Var ki raġbet eyler ol ḳavm-i laṭīf

883. Biri birinden ḳapar ᶜizzet ider
Kimde olsa cān bigi raġbet ider

884. Bes bulardan irdi pīr-i ḫoş-ḫiṣāl
Bilmek-içün itdi ol naḳdi su'āl

885. Didiler kim bir dil-i pür-sūz-ı derd
Eşk-i germ aḳıtdı (vü) itdi āh-ı serd

886. Gitdi ol ḳaldı bize iy pīr-i kār
Naḳd-i eşk ü āh andan yādigār

887. Ol durur bu cevher-i naḳd-i sere
Kim deger bir ḳaṭresi biñ gevhere

888. Yā Rab eşk ü āh u derd eyle naṣīb
Eşk ü āh u derd durur bize ṭabīb

889. Olmayalum bī-ġam u efsürde-dil
Dāġ-ı ġamdur çün çerāġ-ı āb u gil

890. Merd-i merdān iy dil ehl-i derddür
Merd kim bī-derd ola nā-merddür

---

* **Başlık:** Ḥikāyet A_2 26b, S 42b; Der-Ḥikāyet ü Temṯīl A_1 42b

883 bigi: gibi A_1

885 derd: merd A_2, S // aḳıtdı: aḳıtdı vü A_1

28

HİKÂYET

880. Yol gösterici aziz bir pîr, nurlu ve aydınlık melekler topluluğunu gördü.

881. Âlemleri rızıklandıran Allah'ın rahmetinin nuruna batmış bir şekilde eksiksiz bir araya toplanmışlar.

882. O güzel toplulukta elden ele dolaşan temiz ve ilgi çekici bir nakit vardı.

883. Birbirlerinin elinden kaparak (ona) hürmet ediyorlar ve eline alan herkes (sanki elindeki) canmış gibi davranıyordu.

884. O yaratılışı hoş pîr bunların yanına varınca (vaziyeti) anlamak için o nakit hakkında soru sordu.

885. (Onlar da) dert ateşiyle dolu bir gönül (sahibi) sıcak gözyaşları döküp derinden bir âh çekti, dediler.

886. Ey güzel iş sahibi pîr! O gitti ve ondan bize yadigâr olarak gözyaşı ve âh nakdi kaldı.

887. Baştaki bu nakit cevheri odur ki bir damlası bin cevhere değer.

888. Ya Rab, bize gözyaşı, dert ve âh nasip eyle; zira bizim tabibimiz gözyaşı, âh ve derttir.

889. Gamsız ve tasasız (hissiz) olmayalım. Çünkü gam yarası su ve çamur(dan yaratılmış insan bedeni) için kandil gibidir.

890. Ey gönül! Mertler içinde en mert dert çekenlerdir. Dertsiz mert namerttir.

891. Şey'ü li'llāh iy dil-i pür-sūz u āh
Her dü ᶜālem maḳdemüñde ḫāk-i rāh

892. Derddür āyīne-i ḳalbe cilā
Derd virür şemᶜ-i cāna rūşenā

893. Nerdübān-ı heft gerdūn derddür
Reh-nümā-yı rāh-ı bī-çūn derddür

894. Dilde derd ü dāġdan yandı çerāġ
Ẓulmet olur sīne-i bī-derd ü dāġ

29

ḤİKĀYET *

895. Bir cüvān fevt eyledi ḥaccı meger
Āh idüb dil-sūḫte yaḳdı ciger

896. Şöyle āh itdi cüvān bu derd-ile
K'āteş urdı ḫırmen-i cān u dile

897. Ḥāżır idi anda Süfyān ol zamān
Gūş idüb āhı didi kim iy cüvān

898. Çār ḥaccum var senüñ olsun tamām
Baña vir ol āhı k'itdüñ iy hümām

899. Ol cüvān didi aña iy pīr-i kār
Ben ḳabūl itdüm ḳılursañ iḫtiyār

---

892 şemᶜ-i: sūz-ı A_1; rūşenā: iştibāh A_1

894 yandı: yandır A_1

* **Başlık:** Ḥikāyet A_2 27a, S 43b; Der-Ḥikāyet ü Temsīl A_1 43b

895 fevt: terk A_1

896 bu: bir A_1

897 āhı didi kim: āh itdi didi A_1

899 ḳılursañ: bilürseñ A_1

891. Ey Allah rızası için yanıp yakınan gönül! Her iki âlem senin bastığın yerin toprağıdır.

892. Kalp aynasına cila veren derttir. Can mumuna da parlaklığı dert verir.

893. Dert, yedi kat göğün merdiveni, Allah yolunun rehberidir.

894. Kandil, gönüldeki dert ve dağlama yarasından yandı. Dertsiz, yarasız gönül karanlık olur.

29

HİKÂYET

895. Hac mevsimini kaçıran bir delikanlı, bundan duyduğu üzüntüden dolayı ciğeri yanarak âh etti.

896. Bu delikanlı bu dertle öyle bir âh etti ki (âhıyla) can ve gönül harmanını ateşe verdi.

897-98. Bu sırada orda bulunan Süfyan bu âhı işitip dedi ki: "Ey delikanlı, ey gayretli genç! Dört haccım var. Bunların hepsi senin olsun; (sen de) ettiğin o âhı bana ver."

899. O delikanlı, "Ey pîr! Sen istersen ben kabul ediyorum." dedi.

900. Çār ḥaccı virdi olmadı melūl
İtdi bir āh-ı ciger-sūzı ḳabūl

901. Gice gördi uyḫuda merd-i müṣāb
K'aña bu resme irür Ḥaḳdan ḫiṭāb

902. Ḫoş ticāret eyledüñ tüccār-vār
Sūddur maḥżā metā[c]uñ āşikār

903. Cümle-i ḥacca ol āh oldı sebeb
Eyledi maḳbūl fażl u luṭf-ı Rab

904. Derd ü āh anuñ kim ola hem-demi
Künc-i maḳṣūda muḳārindür demi

905. Hem-demi derd olmayan dil mürdedür
Āteşi maḥż ise cān efsürdedür

MAḲĀLĀT*

906. İy ki cāndan ṭālib-i cānānesin
İştiyāḳ-ı şem[c]ine pervānesin

907. Ḳandadur diyü idersin cüst ü cū
Ārzūsından ḳılursın güft ü gū

908. Bī-mekāndur her mekān ansuz degül
Bī-nişāndur her nişān ansuz degül

909. Ẓāhir ü bāṭın pür andan hem tehī
Bu rehi āsān degül varmaḳ rehī

---

900 virdi: virdüm A_1

905 cān: cānı A_1; efsürdedür: mürdedür A_1

* **Başlık:** Maḳālāt A_2 27b, S 44a; Maḳālāt Der-Naṣīḥat ü Bend A_1 44a

907 idersin: ḳılursın A_1 // ḳılursın: kim idersin A_1

900. (Süfyan) hiç üzüntü duymadan dört haccı verdi. (Karşılığında) ciğer yakıcı bir âhı kabul etti.

901. Sevap kazanmış mert (Süfyan) gece uykusunda Allah'ın kendisine şu şekilde hitap ettiğini gördü.

902. Tüccar gibi iyi bir iş yaptın. Eline geçen senin için mutlaka apaçık bir kazançtır.

903. O âh bütün haclarının Allah'ın fazlı ve lütfuyla kabul edilmesine vesile oldu.

904. Yoldaşı, dostu dert ve âh olan bir kimsenin en kısa zamanda maksadına ulaşması yakındır.

905. Dostu, yoldaşı dert olmayan gönül ölüdür. Ateşi tam olan (yanan) can da tesirsiz hâle gelir.

MAKÂLÂT

906. Ey cânâna candan talip olup mumunun aşkında pervâne olan!

907. Nerdedir diye arayıp sorarsın. O'nu arzu ettiğini söyler durursun.

908. Mekânsızdır, hiçbir mekân O'nsuz değildir. Nişansızdır, hiçbir nişan da O'nsuz değildir.

909. Zâhir ve bâtın hem O'nunla doludur hem boştur. Bu yolu yürümek kolay değildir.

910. Heft seyyāre cihānı seyr ider
Līkin andan ḳandedür bilmez ḫaber

911. Cüst ü cūyında felek bī-pā vü ser
Āfitāb olmış gedā-yı derbeder

912. Germ olub āteş anı eyler ṭaleb
Āb cüst ü cūdādur her rūz u şeb

913. Ḫāk olmışdur bu yolda pāymāl
Anuñ-içün bād-peymādur şimāl

914. Çün bular ṣūret durur ṣūret-perest
Himmeti ṣūret-perestüñ oldı pest

915. Ḳo ṭılısm-ı ṣūreti iy iḫtiyār
Tā kim ola genc-i maᶜnī āşikār

916. Varlıġuñdan yu elüñi pāk ol
Baᶜd ez-ān bu yolda cāndan ḫāk ol

917. Ger vücūduñdan ḳala yek mū eṣer
Sedd ola iki cihāndan muᶜteber

918. ᶜArż olursa ṣad velāyet kişveri
Saᶜy it kim olasın andan berī

919. Ger ḳala ᶜĪsī bigi yek sūzenüñ
Çār ḥadd-i ḥayret ola meskenüñ

---

912 cūdādur: cūyda A_2, S

916 cāndan: ḫāk-i A_2, S

917 yek: bir A_1

918 ṣad: biñ A_1; kişveri: leşkeri A_1

919 ḳala: ola A_1; bigi: gibi A_1; yek: bir A_1

910. Yedi gezegen âlemi dolanır da O'nun nerede olduğundan bir haber veremez.

911. Felek O'nu aramaktan dolayı başını ve ayağını kaybetmiş, güneş de bir derbeder hâline gelmiştir.

912. Ateş yanarak O'nu ister; su gece gündüz O'nu arayıp sorar.

913. Toprak bu yolda ayaklar altına düşmüştür. Kuzey rüzgârı da onun için serseri olmuştur.

914. Bunlar sûretperest olan sûretlerdir. Sûretperestlerin gayreti boşa çıkar.

915. Ey ihtiyar! Sûret büyüsünü bırak, böylece mânâ hazinesi görünsün.

916. Varlığını terk et, tertemiz ol. Ondan sonra bu yolda candan toprak ol.

917. Eğer varlığından bir kıl kadar bile eser kalırsa bu iki cihanda da aşılması güç bir engel olur.

918. Yüz velâyet ülkesi sana sunulsa da bundan uzak durmaya gayret et.

919. Eğer İsa gibi tek bir iğne bile kalsa yurdun hayret makamının dördüncü katı olur.

920. ᶜArż olursa cennet ü ḥūr u ḳuṣūr
Olma meftūn kim olur ᶜayn-ı ḳuṣūr

921. Ger tecellī görseñ olma ḳāniᶜi
Kim tecellīdür visāli māniᶜi

922. Ḳāniᶜ olma ru'yet-i envārına
Varlıġuñ yandur maḥabbet nārına

30

ḤİKĀYET *

923. Bir gice pervāneler cemᶜ oldılar
Cān u dilden ṭālib-i şemᶜ oldılar

924. Didiler kim kim ola vara revān
Şemᶜden bize getüre bir nişān

925. Ara yirden birisi çālāk ü çüst
Gitdi kim irgüre peyġām-ı dürüst

926. Vardı gördi bir arada şemᶜi cemᶜ
Kim tecellīden virür eṭrāfa lemᶜ

927. Bir zamān devr eyledi eṭrāfını
Geldi cemᶜe urdı zīnet lāfını

928. Ara yirlerinde bir ṣāḥib-kemāl
Var idi kim yaḳmış idi perr ü bāl

929. Görmiş idi bu ṭarīḳi çend çend
Nāfiẕ idi ḥāl-i ehl-i derd-mend

---

920 olur: ola A_1

921 tecellī: tecellā A_1; tecellīdür: tecellādur A_1

922 ru'yet: rutbet A_1

* **Başlık:** Ḥikāyet A_2 28a, S 45a; Der-Ḥikāyet ü Temṯīl A_1 44b

926 şemᶜi cemᶜ: cemᶜ-i şemᶜ A_1

927 cemᶜe: cemᶜiyyete A_1; zīnet: – A_1

929 Nāfiẕ: Nāḳıd A_2, S; ehl:aṣl-ı A_2, S

920. Cennet, huriler ve köşkler sana sunulsa da onlara bağlanma, bu sana kusur kaynağı olur.

921. Bir tecelli görürsen bununla yetinme. Tecelliyle yetinmek O'na kavuşmaya engeldir.

922. Nurlarını görmekle yetinme, varlığını muhabbet ateşiyle yak.

30

HİKÂYET

923. Bir gece pervâneler toplanarak candan ve gönülden mumu istediler.

924. Dediler ki, "Kim hemen varıp mumdan bize bir nişân getirecek?"

925. Aradan ayağı çabuk ve çevik birisi çıkıp doğru haber getirmeye gitti.

926. Vardığında cem mumunun bir yerde tecelliyle etrafa ışık saçtığını gördü.

927. Bir süre mumun etrafında döndü. Sonra o topluluğa gelerek mumun güzelliğinden bahsetti.

928. Aralarında kolunu kanadını yakmış olgun bir kimse vardı.

929. Bu yolu pek çok kere görmüştü. O dert ehlinin hâli çok tesir ediciydi.

930. Didi kim ḳo ḳīl ü ḳāli iy żaᶜīf
Görmedüñ sen şemᶜ olmaduñ ḥarīf

931. Bir daḫı gönderdiler ol cemᶜden
Kim ḫaber-dār ola ḥāl-i şemᶜden

932. Ol daḫı irdi revān ḳıldı naẓar
Gördi şemᶜi pür-ṣafā vü nūr u fer

933. Devr itdi çevresinde bir zamān
Ġālib oldı şevḳ urdı şemᶜe cān

934. Çün ṭoḳındı tāb-ı şemᶜ-i tāb-nāk
Germ oldı līkin olmadı helāk

935. Ol tecellī cürᶜasından nīm-mest
Geldi ol cemᶜe velī ṣūret-perest

936. Ol daḫı evvelki bigi ḳālde
Ḳāl olmaz hergiz ehl-i ḥālde

937. Aña da nāfiẕ didi iy ser-firāz
Güft ü gūyı ḳo degülsin ehl-i rāz

938. Ara yirden bir daḫı ṭurdı meger
Kim getüre şemᶜ-i meclisden ḫaber

939. Ol daḫı irdi revān ol maḥfile
Gördi şemᶜi baḳmadı cān u dile

940. Āteş-i şevḳ oldı ġālib sūz-nāk
Urdı şemᶜe kendüzin oldı helāk

---

933 Devr: Geşt A_2, S // şevḳ urdı şemᶜe cān: şevḳ-ı şemᶜe urdı cān: A_1

936 bigi: gibi A_1

937 Aña da: Añda A_1; nāfiẕ: nāḳıd A_2, S

930. Ey zayıf (kişi)! Sözü ve dedikoduyu bırak. Sen mumu görmediğin için dost olamadın.

931. Mumun hâlinden haberdar olsun diye topluluktan birini daha gönderdiler.

932. O da hemen varıp baktı. Mumu saf, nurlu ve aydınlık gördü.

933. Bir süre çevresinde dolaştı. Arzusu iyice taştı ve kendini muma attı.

934. Yanan mumun sıcaklığı bedenine değince yandı fakat yok olmadı.

935. O tecelli şarabıyla yarı sarhoş ama sûretperest bir hâlde o topluluğa döndü.

936. O da öbürü gibi işin sadece lafını etti. Hâlbuki hâl ehlinde asla kuru söz olmaz.

937. O bilgili kimse ona da, “Ey âsi, lakırdıyı bırak, sen sır ehlinden değilsin.” dedi.

938. Aralarından biri daha o topluluğa mumdan haber getirmek için kalktı.

939. O da hemen oraya vardı. Mumu görünce canını ve gönlünü düşünmedi.

940. Yakıcı arzu ateşi onu sarınca kendisini muma attı, yok oldu.

941. Yandı āteş bigi oldı sürḫ-rū
Ḳalmadı teklīf gitdi güft ü gū

942. Gelmedi çün bildiler kim öldi ol
Didi nāfiẕ ol iletdi şemᶜe yol

943. Her kim ola bī-ḫaber hem bī-eşer
Ol durur bu ḥālden ṣaḥib-ḫaber

944. Olmayınca cism ü cāndan dil berī
Bulmamışdur ẕevḳ-ı vaṣl-ı dilberi

31

ḤİKĀYET *

945. Çünki Manṣūr itdi dünyādan sefer
Düşde gördi anı bir ṣāḥib-naẕar

946. Bir eline başın almış ol hümām
Bir elinde ṭopṭolu cām-ı müdām

947. Bir ᶜazīz irdi revān itdi suʾāl
Kim bunuñ sırrı nedür iy ḫoş-ḫiṣāl

948. Didi Manṣūr aña iy merd-i tamām
Ser-bürīde ḳısmeti durur bu cām

949. Dōst cāmın nūş iden bī-ser gerek
İrmege bu sırra key server gerek

950. Sen daḫı bu meyden isterseñ ṣafā
Sāḳī-i ᶜışḳa ser ü cān it fedā

---

941 bigi: gibi A_1

942 nāfiẕ: nāḳıd A_2, S

944 dil: hem A_1

* **Başlık:** Ḥikāyet A_2 28b, S 46a; Der-Ḥikāyet ü Temṯīl A_1 46a

945 gördi anı: anı gördi A_1

947 bunuñ sırrı: bularda sır A_2, S

948 iy: kʾey A_2, S

941. Ateş gibi yanıp yüzü kıpkırmızı kesildi. Teklif kalmadı, bütün dedikodular kayboldu.

942. Geri dönmeyince onun öldüğünü anladılar. Bilgili (kişi), "O, muma giden yolu buldu." dedi.

943. Ancak kendisinden geriye haber ve eser kalmayan kimse bu hâlden haberdardır.

944. Gönül vücuttan ve candan kurtulmayınca sevgiliye kavuşmanın zevkine varamamıştır.

31

HİKÂYET

945. Mansûr dünyadan göç edince gönül gözü açık bir kimse onu rüyasında gördü.

946. O ulu kimse bir eline başını almış bir elinde de ağzına kadar şarapla dolu bir kadeh tutmaktaydı.

947. Aziz bir kimse yanına varıp sordu: "Ey ahlâkı güzel (kişi)! Bunlardaki sır nedir?"

948. (Mansur) Ey olgun (kişi)! Bu kadeh başı kesilenlerin kısmetidir, dedi.

949. Dostun şarabını içen başsız gerektir. Bu sırra ulaşması için de kişinin çok ulu olması lâzımdır.

950. Sen de bu şaraptan hoşluk istersen aşk sakisine canı başı feda et.

951. Genc-i cāndan geç ṭılısm-ı cismi ḳo
Ḥāṣıl olmaġa müsemmā ismi ḳo

952. Ger vücūduñ ola mecmūᶜı fenā
Bu fenādan görine ᶜayn-ı beḳā

953. Perdedür cānān yüzine cism ü cān
Āfitābı ebr-vār eyler nihān

954. Ger dilerseñ kim ola bu perde refᶜ
Cehd idüb beñlük ḥicābın eyle defᶜ

DER MEVᶜİẒA GŪYED*

955. İy püser saᶜy it ki buyırdı Ḫudā
لَيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَى

956. Çün sebebdür saᶜy bulmaġa kemāl
ᶜĀḳıbet saᶜy-i cemīl olur cemāl

957. Saᶜy olur kārı hemīşe ᶜāşıḳuñ
ᶜĀdetidür kāhil olmaḳ cāhilüñ

958. Hem-dem olma cāhil-i bī-ġayrete
Düşmeyesin tā ki çāh-ı ḥayrete

959. Ehl-i diller ṣoḥbetini it ṭaleb
Raḥmet-i Ḥaḳḳa bu ṣoḥbetdür sebeb

960. Nefs-i şūma uyma kim güm-rehdür ol
ᶜAḳla uy kim gösterür bu ṭoġrı yol

---

953 eyler: eyle A_1

954 bu: bir A_1

* **Başlık**: Der Mevᶜiẓa Gūyed A_2 28b, S 46b; Der-Naṣīḥat ü Bend A_1 46b

955 Necm 53/39 Meâli: "İnsan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur."

960 güm-rehdür: reh-zendür A_1

951. Can hazinesinden geç, cisim büyüsünü bırak; ismi terk et ki ismin sahibi ortaya çıksın.

952. Eğer vücudun tamamen yokluğa ererse bu yokluktan sonsuzluk kaynağı görülür.

953. Bulut nasıl güneşi saklarsa, cisim ve can da cânân yüzüne perde olur.

954. Eğer bu perde kaldırılsın istersen gayret edip benlik perdesini ortadan kaldır.

NASİHAT HAKKINDADIR

955. Ey oğul! Gayret et; çünkü Allah, "İnsana ancak çalışmasının karşılığı vardır." buyurdu.

956. Olgunluğa erişmeye vesile, gayret etmektir. Güzel gayret nihayetinde (kişiyi) cemâle ulaştırır.

957. Âşığın işi daima gayret etmektir. Cahilin âdeti ise tembel olmaktır.

958. Şaşkınlık kuyusuna düşmemek için gayret göstermeyen cahile dost olma.

959. Gönül ehli insanların sohbetini talep et. Allah'ın rahmetine bu sohbet vesiledir.

960. Uğursuz nefse uyma, o yolunu şaşırmıştır. Akla uy, o doğru yolu gösterir.

961. Dāniş ehli-y-ile danış her işüñ
Tā ki senüñ daḫı ola danişüñ

962. Ḳavlüñe ṭur ᶜahdüñe itme ḫilāf
Rāst-güftār ol suḫanda urma lāf

963. Gūş ṭut her ḳanda k'ola dürr-i pend
Meskenetden dem ur olma ḫōd-pesend

964. Ḥaḳdan irişen belāya ṣābir ol
Ẕīnhār itme şikāyet şākir ol

965. Ger görürseñ kimse ᶜaybından eṣer
Ḳılma rüsvā setr itmekdür hüner

966. ᶜAybuñı setr olmaġ isterseñ senüñ
Dil uzatma ġıybetine kimsenüñ

967. Kiẕbi terk it söyleme fuḥş u feşār
Hīme-i dūzaḫdan olma zīnhār

968. Ḳāniᶜ ol Ḥaḳdan irişen niᶜmete
Bī-ḳanaᶜat bigi düşme miḥnete

969. ᶜİllet-i ḥıḳd u ḥasedden ḫaste-cān
Olma kim yoḳdur devāsı bī-gümān

970. Ġırra olma ger bulursañ māl ü cāh
Mālı mār añla ḥaḳīḳat cāhı çāh

---

963 ur: – A_1

965 – : A_2, S

968 bigi: gibi A_1

969 kim: kim iy A_1; bī-gümān: bī-cüvān A_1

970 bulursañ: bulursuñ A_2, S

961. Sen de bilgin olana kadar her işini ilim ehline danış.

962. Sözünde dur, yeminine aykırı davranma. Sözünde doğru ol, laf etmeyi bırak.

963. Nerede bir nasihat incisi varsa kulak ver. Alçak gönüllülükten bahset, kendini beğe-nenlerden olma.

964. Allah'tan gelen belâya karşı sabırlı ol, asla şikâyet etme, şükreden ol.

965. Bir kimsenin ayıbını görürsen onu rezil etme, hüner ayıbı örtmektir.

966. Kendi ayıbın gizli kalsın istersen dil uzatıp kimsenin gıybetini yapma.

967. Yalan söylemeyi bırak, kötü ve kaba söz söyleme. Sakın cehennem odunu olma.

968. Allah'tan gelen nimete razı ol. Kanaatsiz insan gibi sıkıntıya düşme.

969. Kin ve haset illetiyle canını hasta etme; (zira) şüphesiz bunların ilâcı yoktur.

970. Mal ve makama erişirsen kibirlenme. Hakikatte malın (ancak) yılan, makamın da kuyu olduğunu anla.

971 ᶜAyn-ı ẕilletdür cihānuñ ᶜizzeti
ᶜİzzeti terk eyle fikr it ẕilleti

972. Vām-ı farż u sünneti eyle edā
Ḳavl-i peyġamber durur emr-i Ḫudā

973. Tābiᶜ-i şerᶜ ol ṭarīḳat isteseñ
Ṭoġrı yol budur ḥaḳīḳat isteseñ

974. Ger dilerseñ ṭāᶜatüñ ola ḳabūl
Tevbe-kār-ı ᶜāḳıbet-endīş ol

975. Tekyelenme ṭāᶜat itseñ bī-ḥisāb
Fażl-ı Ḥaḳdandur kişiye feṭḥ-i bāb

976. Cennet-içün ṭāᶜat itme zīnhār
Ḳılmasun ᶜābid seni endūh-ı nār

977. Her duᶜāda Ḥaḳ rıżāsın ḳıl ṭaleb
Kim ḫalāṣ-ı bendeye olur sebeb

978. Gülşenī bu pend-i rūh-efzāya gūş
Ṭutmaz illā ol ki var ẕātında hūş

979. Gerçi ḥaḳ söz telḫ olur cāhile
Līk şīrīndür şekerden ᶜāḳile

DER-TĀRĪḪ ĪN RİSĀLE *

980. Sāl-i hicret ḍāḍ u sīn ü dāl idi
Ṭāliᶜ-i ᶜālem mübārek fāl idi

981. Şol zamān kim noḳṭa-i zerrīne lām
Ṣıfr virmişdi şerefde iy hümām

---

971 – : A_2, S; eyle: it

Metinde yer alan kelime "it-" olmakla birlikte vezne uymadığı için anlamı bozmayacak tarzda bu şekilde değiştirimiştir.

975 Ḥaḳdandur: Ḥaḳ durur A_2, S

* **Başlık:** Der-Tāriḫ Īn Risāle A_1 47b. – : A_2, S

971. Cihânın izzeti zillet gibidir. Bunun zillet olduğunu düşün de izzeti terk et.

972. Farz ve sünnet borcunu öde. Onlar Allah'ın emirleri ve peygamberin sözleridir.

973. Yol istiyorsan şeriat yoluna talip ol. Gerçeği istiyorsan doğru yol budur.

974. Taatın (ibadetlerin) kabul edilsin istiyorsan sonundan endişe eden bir tövbekâr ol.

975. Hesapsız ibadetler etsen de buna güvenme. İnsana kapıları açan Allah'ın lütfudur.

976. Sakın cennet için ibadet edenlerden olma; asla cehennem endişesiyle ibadet eden bir kişi hâline gelme.

977. Her dua edişinde Allah'ın rızasını iste. Bu, kulun kurtuluşuna sebep olur.

978. Ey Gülşenî! Akıllı olmayanlar senin bu cana can katan nasihatine kulak vermez.

979. Gerçi doğru söz cahile acı gelirse de akıllıya şekerden bile tatlıdır.

BU RİSÂLENİN TARİHİ HAKKINDA

980. Hicret yılıyla 864'tü. Âlemin talihi uğurlu talihti.

981. Ey himmetli (kişi)! O zaman altın noktaya lâm şerefte sıfır vermişti.

982. İrdi faẓl u raḥmet-i Rabbü’l-enām
Āḫir oldı bu risāle ve’s-selām

982. Kulların Rabb'inin fazlı ve rahmeti erdi. Bu risâle sona erdi, selâm olsun…

KAYNAKÇA

AKSOY, Hasan; "Gülşenî-i Sarûhânî", *DİA (1-32 devam etmektedir)*, İstanbul 1996, c.14, s.256.

ÂLÎ, Gelibolulu Mustafa: *Câmi'u'l-buhûr der mecâlis-i sûr*: Edisyon kritik ve Tahlil. Hzl., Ali ÖZTEKİN, *TTK*, Ankara, 1996, 292 s.

SÂDÎ, *Bostan,* [Çev.] Kilisli Rıfat Bilge, Sebil Yay., İstanbul, 1995, 308 s.

BURSALI MEHMED TAHİR EFENDİ, *Osmanlı Müellifleri,* hzl., A.Fikri Yavuz - İsmail Özen, Meral Yay., İstanbul, 1972, c.2.

Büyük Türk Klasikleri, Ötüken-Söğüt Yay., İstanbul, 1987, c.2, 413 s.

FERZAN Ebrahim, *Gülşenî-i Sarûhânî: Hayatı, Farsça Divânı ve Raznâmesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Kürsüsü 1980, X, 101, 180 y. ; 28 cm. Tez (Doktora).-- Tez danışmanı: Prof. Dr. Tahsin Yazıcı.

GİBB Elias John Wilkinson, *Osmanlı Şiiri Tarihi,* [Çev.] Ali ÇAVUŞOĞLU, c. 1-2., Dergâh Yay., İstanbul 1997, s. 553.

LATÎFÎ, *Tezkiretü'ş-Şuarâ ve Tabsıratü'n-Nuzama*, hzl., Rıdvan Canım, AKM, Ankara, 2000 973 s.

ATTAR, Feridüddin, *Mantık Al-Tayr*, [Çev.] Abdülbaki Gölpınarlı, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2006, 379 s.

SÂLİM, *Tezkire,* İstanbul 1315, s. 120-121.

ŞENTÜRK Ahmet Atilla –KARTAL Ahmet, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul 2005, 536 s.

TİMURTAŞ Faruk Kadri, "15. Asır Edebiyatı", *Türk Dünyası El Kitabı,* TKAE Yay., Ankara, 1992, c.3, s. 116-129.

DİĞER KAYNAKLAR

DİLÇİN Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yay., Ankara, 1997, 530 s.

ERGİN Muharrem, *Türk Dil Bilgisi,* Bayrak Yay., İstanbul, 1999, 406 s.

İPEKTEN Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz,* Dergâh Yay., İstanbul, 1994, 340 s.

OLGUN Tahir[Tâhirü'l-Mevlevî], *Edebiyat Lügatı*, Enderun Yay., İstanbul, 1994, 184 s.

YILMAZ Mehmet: *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1992, 196 s.

ÖZGEÇMİŞ

1977 yılında Kırşehir'de doğdum. 1995'te Kırşehir Lisesi'nden mezun olduktan sonra aynı yıl Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü'ne girdim. 1999 yılında bu bölümden mezun oldum. Askerlik görevimi Erzurum'un Şenkaya İlçesi'ne bağlı Gaziler Köyü'nde öğretmen asker olarak yerine getirdim. Halen Üsküdar'a bağlı Nezahat-Ahmet Keleşoğlu İlköğretim Okulu'nda Türkçe öğretmenliği yapmaktayım.